

## บทที่ 2

### เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง รูปแบบการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานในการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน
2. แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์
3. ลักษณะสังคมไทยในปัจจุบัน
4. บริบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือพื้นที่ในการวิจัย
5. ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืน
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

#### 1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนเป็นบูรณาการศาสตร์ ซึ่งรวมเอาปรัชญา แนวคิด หลักการจาก สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์หลายสาขา เช่น สังคมวิทยา มานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ชาติพันธุ์วรรณา ปรัชญา จิตวิทยา การบริหารและการศึกษา เข้ามาผสมผสาน แล้วสร้างองค์ความรู้ขึ้นมาใหม่ ดังนั้น การศึกษาวิชาการทางด้านการพัฒนาชุมชนจึงต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับศาสตร์ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นอย่างดี เนื้อหาสาระในวิชานี้จึงประกอบด้วย มิติทางวิชาการหลายมิติที่ซ้อนทับ เคลื่อนไหว และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน รวมทั้งเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผู้ที่ศึกษาจำเป็นต้องเข้าใจในทุกบริบทที่เกี่ยวข้อง (สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2525 : 27-29)

##### 1.1 ความหมายของการพัฒนา

การพัฒนา เป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากความสนใจ ซึ่งเกิดขึ้นจากการสังเกต ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งอธิบายไว้อย่างชัดเจนว่าสังคม

และวัฒนธรรมของมนุษยชาติมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาด้วยสาเหตุต่าง ๆ หลายประการ ดังต่อไปนี้ คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment) การเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากร (Population Change) การอยู่โดดเดี่ยวและการติดต่อกัน (Isolation and Contact) โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Structure) ระดับของความรู้และเทคโนโลยี (Knowledge and Technology) ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างอื่น เช่น การเล็งเห็นความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลง หรือนโยบายของผู้นำประเทศจากปรากฏการณ์ทางสังคมที่ผ่านมา เราจะพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นเรื่องตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การพิจารณาเรื่องการเปลี่ยนแปลงจึงต้องทำความเข้าใจทั้งในด้านทิศทางของการเปลี่ยนแปลง (Direction) ขนาดของการเปลี่ยนแปลง (Magnitude) ระยะเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลง (Time) สาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือต่อต้านการเปลี่ยนแปลง (Change and Resistance to Change) สิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจในเรื่องต้น คือ ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น กินความครอบคลุมไปถึงการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ก้าวหน้าหรือถดถอยก็ได้ แต่ที่เป็นพื้นฐานแนวคิดที่สำคัญของการพัฒนา ก็คือ ทิศทางของการเปลี่ยนแปลง (Direction for Change) ในลักษณะที่ก้าวหน้าหรือการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นเท่านั้นคำว่า “พัฒนา” เกิดขึ้นและนำมาใช้ครั้งแรกในคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยนักเศรษฐศาสตร์ได้นำมาใช้เรียกการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป ซึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงจากการใช้แรงงานคนและสัตว์มาเป็นพลังงานจากเทคโนโลยี เช่น เครื่องจักร เครื่องยนต์ต่าง ๆ อาชีพของคนในสังคมเปลี่ยนจากเกษตรกรรมเป็นการประกอบอาชีพทางด้านอุตสาหกรรม วิธีการผลิตเปลี่ยนจากเพื่อการยังชีพเป็นวิธีการผลิตเพื่อการค้า ที่อยู่อาศัยเปลี่ยนจากชนบทเป็นเมือง สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนจากสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น หลังจากนั้น คำว่า พัฒนา ก็ได้แพร่กระจายออกไปทั่วโลก โดยความหมายกว้าง ๆ ทั่วไปแล้ว หมายถึง การกระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่าเดิมอย่างเป็นระบบ องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามีอยู่สามส่วน คือ ผู้กระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เจตนารมณ์ อุดมการณ์ วิธีการรวมทั้งกระบวนการต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และเป้าหมายของกระทำที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ความเข้าใจชัดเจนในแต่ละองค์ประกอบเหล่านี้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการศึกษาวิชาการที่ว่าด้วยการพัฒนา ที่มักจะเกิดขึ้นบ่อยครั้งในศาสตร์ที่ว่าด้วยการพัฒนา ก็คือการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นของสังคมนั้นแท้ที่จริงแล้วเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นของใคร เกิดขึ้นจากการกระทำของใคร และมีจุดมุ่งหมายรวมทั้งเจตนารมณ์ที่แท้จริงอย่างไร จึงต้องการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น

จากการศึกษาเชิงวาทกรรม (Discourse Studies) พบว่า มีการแอบแฝงซ่อนเร้นความต้องการที่แท้จริงของผู้ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นอุดมการณ์ แนวคิด ทฤษฎีหลักการ วิธีการ นั่นคือ การพัฒนาที่ผ่านมาในอดีตเป็นเพียงการบิดเบือน ซ่อนเร้นฉันทมติเชิงวิชาการที่แท้จริงของพัฒนาศาสตร์ โดยพยายามใช้วาทกรรมครอบงำระบบความคิด รวมไปถึงการชี้้นำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมเป้าหมายให้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ผู้สร้างวาทกรรมต้องการ นอกเหนือไปจากนั้น ยังมีข้อคิดเห็นทางวิชาการที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่า ภายใต้เงื่อนไขที่บริสุทธิ การพัฒนาที่แท้จริงไม่มีทางที่จะเกิดขึ้นได้ ถ้าหากไม่สามารถควบคุมการเปลี่ยนแปลงเชิงลบของสังคมซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นควบคู่กัน ไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงในทางบวกหรือการพัฒนา

อย่างไรก็ตาม โดยแก่นแท้แห่งศาสตร์นั้น การพัฒนา (Development) มีความหมายเป็นสองนัย ก็คือ ในความหมายอย่างแคบ การพัฒนา หมายถึง การประดิษฐ์คิดค้นหรือริเริ่มทำสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาและนำมาใช้เป็นครั้งแรก เช่นการคิดค้นกระแสไฟฟ้า การประดิษฐ์เครื่องคอมพิวเตอร์ ในความหมายอย่างกว้าง การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นของระบบต่าง ๆ ในสังคมที่ได้รับการยอมรับจากคนในสังคมนั้น โดยมีหลักที่ใช้ในการพิจารณาโดยมีจุดเน้นอยู่ที่ลักษณะของการพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงในด้านปริมาณ คุณภาพ และสิ่งแวดล้อม ทุกด้านให้ดีขึ้นหรือเหมาะสมกว่าสภาพที่เป็นอยู่เดิมมีลักษณะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างมีลำดับขั้นตอนต่อเนื่องกันไป มีลักษณะเป็นพลวัตร ซึ่งหมายความว่าเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องไม่หยุดยั้ง มีลักษณะเป็นแผนและโครงการ คือ เกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลงใคร ด้านใด ด้วยวิธีการใด เมื่อใด ใช้งบประมาณและสิ่งสนับสนุนเท่าใด ใครรับผิดชอบ มีลักษณะเป็นวิชาการ ซึ่งหมายถึง การกำหนดขอบเขตและกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนด เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาชนบท การพัฒนาอุตสาหกรรม การพัฒนาชุมชน การพัฒนาการศึกษา มีลักษณะที่ให้น้ำหนักต่อการปฏิบัติการจริงที่ทำให้เกิดผลจริง การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากมนุษย์ โดยมนุษย์ และเพื่อมนุษย์ หรืออาจจะเกิดขึ้นเอง มีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด ซึ่งสามารถจะบอกได้ว่าการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อมดีขึ้นมากหรือน้อยเพียงใด ในระดับใด

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2525) ได้ให้ความหมายของการพัฒนา ว่าหมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่กำหนดทิศทาง (Directed Change) หรือ การเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้า (Planned Change)

ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (2526) ให้ความหมายว่า การพัฒนา หมายถึง การกระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า

วิทยากร เชียงกูล (2527) กล่าวว่า การพัฒนาที่แท้จริงนั้น หมายถึง การทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความกินดีอยู่ดี ความเจริญทางด้านศิลปวัฒนธรรมและจิตใจอย่างสงบสันติ ซึ่งขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกาย ทั้งยังรวมความไปถึงการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นของคุณภาพชีวิต อันได้แก่ การศึกษา สิ่งแวดล้อม การพักผ่อนหย่อนใจ

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2532) สรุปว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้าและการเปลี่ยนแปลงนี้จะมีสองส่วนที่เกี่ยวข้อง คือ การเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ รวมทั้งจะต้องมีทิศทางที่ดีขึ้นเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ได้มีการศึกษาเชิงประเมินผลการพัฒนา พบว่า การเปลี่ยนแปลงที่ไม่พึงปรารถนาหลายประการ นับตั้งแต่เริ่มมีการดำเนินงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ในปีพุทธศักราช 2504 เป็นต้นมา ได้ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อระบบนิเวศวิทยา (Social Ecology) ของสังคมไทย ผลที่คาดหวังสำคัญหลายประการไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้ เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้นักคิดจากหลายสำนักความคิดพากันหยิบยกประเด็นปัญหาต่าง ๆ ขึ้นมาถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวางถึงความล้มเหลวเหล่านั้น พร้อมทั้งมีการเสนอแนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศ บางแนวคิดได้รับการยอมรับจากสาธารณชนและกลุ่มผู้บริหารจนนำไปสู่การกำหนดเป็นนโยบายในการพัฒนาประเทศบนพื้นฐานความเชื่อในเอกลักษณ์ รวมทั้งความเข้มแข็งของวัฒนธรรม บางแนวคิดชูประเด็นการเรียนรู้ตลอดจนการเสริมสร้างศักยภาพของคนพร้อมทั้งการให้เหตุผลอย่างเป็นระบบน่าเชื่อถือและปฏิบัติตาม ในขณะที่นักคิดบางสำนักความคิดพยายามใช้ยุทธศาสตร์ทางศาสนา (Religious Strategy) มาชี้นำทางออกให้แก่สังคมไทยบนพื้นฐานแห่งนัยยะสำคัญตลอดจนความโดดเด่นทางวิชาการที่ว่า ความดีต้องอยู่เหนือความชั่วเสมอ โดยละทิ้งเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้านมิติของเวลา (Time) พลังทางลบ (Negative Social Force) ที่ทำให้เกิดการต่อต้านเปลี่ยนแปลงอันไม่พึงปรารถนาในสังคม ปรากฏความคิดเหล่านี้ ส่งผลให้เกิดความพยายามที่จะถักทอและบูรณาการความโดดเด่นจากแนวความคิดหลากหลายกระแสเข้าด้วยกัน นอกเหนือไปจากนั้น ยังมีการเสนอแนวคิดที่น่าสนใจเกี่ยวกับการพัฒนาเชิงนิเวศ (Green Development) เศรษฐศาสตร์เชิงนิเวศ (Green Economics) เศรษฐศาสตร์กระแสกลาง (Mid-stream Economy) หรือการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) โดยมีความเชื่อพื้นฐานของการให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติแก่ผู้คนรุ่นหลัง แล้วกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศแนวใหม่ ด้วยการวิพากษ์อย่างแหลมคมต่อแนวคิดแบบปฏิฐานนิยม (Positivism) อัตนิยม (Individualism) ที่ยึดเอา



ความพึงพอใจของมนุษย์ตามหลักการของอรรถประโยชน์หน่วยสุดท้าย (Marginal Utility) ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของความหายนะและการทำลายล้างทรัพยากรธรรมชาติอย่างรุนแรงในปัจจุบัน จากการวิเคราะห์เจตนารมณ์ของแต่ละแนวคิด ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า โดยแท้ที่จริงแล้ว นักคิดแต่ละยุคสมัย แต่ละสำนักคิด ต่างมีเจตนารมณ์บางอย่างร่วมกัน คือ สันติสุข ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่พึงประสงค์ของสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิก สิ่งที่แตกต่างกัน ก็คือ วิธีคิด สำนักคิด (School of Thought) ของเขตของการคิด (Boundary) ลักษณะการมองปัญหา การให้ความหมายและวิธีการในการทำความเข้าใจ รวมทั้งการวิเคราะห์หาแนวทางในการแก้ไขปัญหา (Approach) ของกลุ่มแนวคิดเหล่านั้น

ดังนั้น ผู้ที่ศึกษาวิชาการทางด้านการพัฒนาจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้พื้นฐานทางด้าน วิชาการรอบด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิชาการทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ซึ่งประกอบไปด้วยองค์ความรู้ทางด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ จิตวิทยา ภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รวมทั้งสถานะของการดำรงอยู่ ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงขององค์ความรู้เหล่านี้

พัฒนาชุมชนเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่พยายามใช้หลักบูรณาการบนพื้นฐานความเชื่อและความเข้าใจเบื้องต้นหลายประการร่วมกันดังต่อไปนี้

ประการแรก การพัฒนาและการพัฒนาชุมชนมีความแตกต่างกันหลายประการ ทั้งในด้านแนวความคิดที่อยู่บนพื้นฐานความเชื่อ หลักการ รวมทั้งวิธีการต่าง ๆ การพัฒนาชุมชนอย่างเป็นทางการนั้นเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์เชิงสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ซึ่งมีพัฒนาการทางวิชาการอย่างเป็นระบบไม่เกินหนึ่งศตวรรษที่ผ่านมา การขาดทฤษฎีตลอดจนองค์ความรู้เชิงลึกที่มีลักษณะเฉพาะด้าน ทำให้การพัฒนาชุมชนมีลักษณะทางวิชาการที่เรียกว่า การพึ่งพาทางทฤษฎี (Theoretical Dependency) ซึ่งหมายถึง การเอาแนวคิด ทฤษฎี กระบวนการ วิธีการจากศาสตร์สาขาอื่น ๆ เช่น สังคมวิทยา (Sociology) มานุษยวิทยา (Anthropology) การศึกษา (Education) รัฐศาสตร์ (Political Science) เศรษฐศาสตร์ (Economics) จิตวิทยา (Psychology) และอื่น ๆ มาบูรณาการแนวคิดขึ้นมาใหม่ เจื่อนใจดังกล่าวทำให้ผู้ที่สนใจทางด้านการพัฒนาชุมชนจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ในศาสตร์สาขาต่าง ๆ รอบด้าน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ ศาสตร์แห่งการพัฒนา ก็คือ บูรณาการหรือนวัตกรรมทางการศึกษาซึ่งมุ่งหวังจะสร้างองค์รวมแห่งความรู้ให้แก่ผู้ ที่มุ่งมั่นที่จะศึกษา อย่างไรก็ตาม ลักษณะการพึ่งพาทางทฤษฎีของวิชาการทางด้านการพัฒนา นี้เองที่ทำให้การกำหนดแนวทางในการปฏิบัติมีจุดเน้นหนักแตกต่างกันออกไปตามพื้นฐานความรู้ ความเชื่อ แนวคิด ของผู้มีส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้บริหารงานและผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านการพัฒนา แต่อย่างน้อยที่สุด ในปัจจุบันนี้ ทุกฝ่ายต่างเห็นพ้อง

ต้องกันว่ารากฐานของการพัฒนาประเทศที่แท้จริงนั้น ควรจะยึดคนรวมทั้งสิ่งแวดล้อมเป็นศูนย์กลางแห่งการพัฒนา

ประการที่สอง สังคมไทยนั้นมีประวัติศาสตร์ตลอดจนความเป็นมาอันยาวนาน ความเชื่อ บรรทัดฐาน วัฒนธรรม รูปแบบการดำเนินชีวิตตลอดจนรูปแบบของพฤติกรรมทางสังคมถูกถ่ายทอดโดยขบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Socialization) จากบรรพบุรุษสู่คนรุ่นหลัง และยังปรากฏร่องรอยให้เห็นได้อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมแห่งการยอมตาม (Passive Culture) ความสัมพันธ์แบบข้า-บ่าว ผู้อุปถัมภ์-ผู้รับอุปถัมภ์ ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ฤกษ์ยาม ผีसाท เทวดา ซึ่งเห็นได้อย่างดาษดื่น จริงอยู่ถึงแม้ว่าวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษสู่คนยุคปัจจุบันบางอย่างจะวิจิตรงดงามเต็มไปดด้วยคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ บางรูปแบบจะแฝงการสั่งสมภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) เอาไว้อย่างลึกซึ้งน่าภาคภูมิใจ แต่กลับไม่ปรากฏแนวคิดอันแหลมคมเพียงพอที่จะชี้ให้เห็นมิติด้านลบของวัฒนธรรมไทยที่มีอิทธิพลต่อการคาดคะเนสัมฤทธิ์ผลหรือความล้มเหลวของการพัฒนา การวิพากษ์เชิงกล่าวหาแนวคิดเสรีนิยม วัตถุนิยม หรือสังคมนิยม ตลอดจนการปฏิเสธไม่ยอมรับแนวความคิดที่มาจากตะวันตกโดยพยายามชี้้นำให้เชื่อว่าความล้มเหลวของการพัฒนาประเทศ นับตั้งแต่เริ่มดำเนินงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีสาเหตุใหญ่มาจากการนำเอาแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ มาใช้โดยขาดการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบถึงข้อตกลงเบื้องต้น เงื่อนไขรวมทั้งปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการนำเอาทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติ จึงมีลักษณะการมองปัญหาแบบอัตนินิยม (Subjectivity) ชาตินิยม (Nationalism) วัฒนธรรมนิยม (Ethnocentrism) ซึ่งมักจะละเลยหรือมองข้ามความไม่รู้ ข้อบกพร่องตลอดจนความอ่อนแอทางปัญญาของตนเอง วิธีมองปัญหาดังกล่าวจะแตกต่างกับการวิเคราะห์ปัญหาในเอกสารชุดนี้ ซึ่งเน้นหลักการมองปัญหาแบบวัตถุประสงคฺนิยม (Objectivism) องค์กรนิยม (Totalism) หลังสมัยใหม่นิยม (Post-modernism) ซึ่งให้ความสำคัญกับการพิจารณาเชิงพิพากษ์ถึงสาเหตุแห่งความอ่อนแอและการด้อยพัฒนาทุกด้านของหน่วยการวิเคราะห์ อันหมายถึงชุมชนในที่เกิดจากการครอบงำ (Hegemony) การรุกราน (Penetration) ขบวนการติดต่อและผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation and Assimilation) การพึ่งพาการไม่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยว การแสวงหาผลประโยชน์จากผู้ที่อ่อนแอกว่า รวมทั้งการขูดรีด (Exploitation) อันเป็นพื้นฐานทางจิตวิทยาของสังคมนิยม เนื่องจาก การพัฒนาหรือการด้อยพัฒนา ความเข้มแข็งหรืออ่อนแอของสังคมใด ๆ ก็ตามนั้น มิได้มีความหมายในตัวเอง หากแต่เป็นความคิดเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Concept) ซึ่งขึ้นอยู่กับการเชื่อมโยงเปรียบเทียบกับสภาพแวดล้อมหรือสังคมอื่น โดยใช้กฎเกณฑ์ที่ถูกกำหนดโดยกรอบแนวคิดของผู้คิดผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางภาษาทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนขึ้นเป็นดัชนีชี้วัด อาทิเช่น วัฒนธรรม

เข้มแข็งของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง โดยการพิจารณาจากการเรียนรู้และมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของ  
 คนในชุมชนหรือวัดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยใช้รายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากร  
 เปรียบเทียบกับค่ามาตรฐานเฉลี่ย เราไม่สามารถจะเข้าใจความหมายของพัฒนาหรือค้อยพัฒนา  
 ความเข้มแข็งหรืออ่อนแอ ความยั่งยืนหรือไม่ยั่งยืนจากสิ่งใดได้ ถ้าหากไม่สามารถพิจารณา  
 สัมพันธ์กับสิ่งที่ใช้เป็นเกณฑ์เปรียบเทียบ ซึ่งการเปรียบเทียบก็มักจะถูกอิทธิพลของมิติทางด้าน  
 วัฒนธรรม การครอบงำทางด้านภาษาซึ่งเป็นสื่อในกระบวนการถ่ายทอดความรู้เข้ามาเกี่ยวข้อง  
 โดยเฉพาะความรู้สี่ทางด้านชาติพันธุ์นิยม (Ethnocentrism) ซึ่งเกิดจากการยึดคิดว่า วัฒนธรรม  
 ของตนเองนั้นดีกว่า สูงกว่าวัฒนธรรมอื่น ที่น่าสังเกต ก็คือ แนวคิดเหล่านี้ไม่สามารถก้าวพ้นไป  
 จากความคิดเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Thought) กับศาสตร์สาขาอื่น ได้อยู่แน่นอน กล่าวโดย  
 สรุป ก็คือ วิธีคิดพื้นฐานของการพัฒนาและการพัฒนาชุมชนนั้น มีลักษณะเป็นวิธีคิดเชิง  
 เปรียบเทียบ (Comparative Thinking) ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้อย่างน้อย 6  
 กลุ่มดังต่อไปนี้ คือ

## 1.2 แนวคิดและความหมายของชุมชนและการพัฒนาชุมชน

“ชุมชน” มีนัยและความหมายที่เป็นไปตามพลวัตหรือกระแสของสังคม แต่ถ้า  
 พิจารณาโดยละเอียด จะพบว่า นักวิชาการ นักพัฒนา หรือผู้คนที่ให้ความหมายของคำว่า  
 “ชุมชน” ล้วนต่างให้ความหมายที่สอดคล้องกับความรู้ ทักษะคิด หรือโดยมีจุดมุ่งหมายที่หวังช่วง  
 ชิงอำนาจในการนิยามความหมายของตนเพื่อผลประโยชน์ประการใดประการหนึ่ง

### 1.2.1 ความหมายของชุมชน

ปารีชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2543) ได้พยายามศึกษาและรวบรวมความหมาย  
 ของ “ชุมชน” โดยค้นคว้ารวบรวมจากนักวิชาการหลายท่านดังต่อไปนี้  
 สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2525) ให้ความหมายว่า “ชุมชน” หมายถึง องค์การทาง  
 สังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่งและปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความ  
 ต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้  
 ชัยนต์ วรรณะภูติ (2536) กล่าวถึง “ชุมชน” ในความหมายว่า หมายถึง การอยู่  
 รวมกันของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งในพื้นที่แห่งหนึ่ง เพื่ออาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้นใน  
 การดำรงชีวิต โดยเหตุที่มีคนกลุ่มดังกล่าวอาศัยอยู่ร่วมกันใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิต จึงมีการ  
 กำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันขึ้น มีองค์กรหรือสถาบันของชุมชนกฎเกณฑ์ต่าง ๆ  
 ทั้งนี้ ชุมชน หมายถึง สังคมขนาดเล็กในชนบทที่ยังไม่พัฒนาหรือสังคมหมู่บ้านที่สมาชิกของ

สังคมยังมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และยังสามารถรักษาแบบแผนการดำรงชีวิตบางส่วนได้ และได้ตีความหมายของคำว่า “ชุมชน” ในระดับเดียวกับคำว่า “สังคมหมู่บ้าน” ซึ่งเป็นการช่วยให้เข้าใจความหมายของคำว่า “ชุมชน” ในระดับ “สังคมหมู่บ้าน” ซึ่งเป็นการช่วยให้เข้าใจในเพราะคำว่า “หมู่บ้าน” สื่อความหมายให้เข้าใจถึงการกระจุกตัวของบ้านหลาย ๆ บ้านหรือหลายครัวเรือนในพื้นที่แห่งหนึ่งหรือในระบบนิเวศน์แห่งหนึ่งและเป็นหน่วยสังคมขนาดเล็กที่สุดที่สมาชิกของสังคมพัฒนาขึ้นตามธรรมชาติและต่อมาภายหลังทางราชการอาจจะกำหนดให้เป็น “หมู่บ้าน” ในความหมายของทางราชการ

กาญจนา แก้วเทพ (2538) กล่าวถึง “ชุมชน” ว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีฐานะและอาชีพที่คล้ายคลึงกัน มีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติ จนถึงระดับหมู่บ้านและระดับเกินหมู่บ้านและผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนมีความรู้สึกรู้ว่าเป็นคนชุมชนเดียวกัน นอกจากนี้ ยังมีการดำรงรักษาคุณค่าและมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนาถ่ายทอดไปยังลูกหลานอีกด้วย

จิตติ มงคลชัยอรัญญา (2540) กล่าวถึง “ชุมชน” โดยสรุปว่า “ชุมชน” ประกอบไปด้วยระบบความสัมพันธ์ของคน ความเชื่อ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ อาชีพ ระบบการเมือง ระบบการปกครอง โครงสร้างอำนาจ รวมถึงระบบนิเวศน์วิทยา สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ ซึ่งระบบเหล่านี้มีความสัมพันธ์ระหว่างกันหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มีความเชื่อมโยงกันชนิดที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้

ประเวศ วะสี (2540) ได้ให้ความหมายของ “ชุมชน” โดยเน้น “ความเป็นชุมชน” ว่าหมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้ มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเชื่ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน

สำหรับนักวิชาการต่างประเทศ คำว่า Community มีความหมายในภาษาไทยว่า “ชุมชน” ถ้าพิจารณาคำภาษาอังกฤษ “Com” มีความหมาย = Together และจะเห็นว่ามีความเกี่ยวข้องกับใกล้เคียงอีกหลายคำ เช่น Communal ของ ชุมชนเพื่อชุมชน Common = ร่วมเป็นสมาชิกอยู่ด้วย Commune = ความรู้สึกผูกพันใกล้ชิด

พจนานุกรม Oxford Advanced Learner's Dictionary English (1994) ได้ให้ความหมายของ ชุมชน ว่าหมายถึง กลุ่มผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความรู้สึกรู้ว่าเป็นพวก



เดียวกัน มีศรัทธา ความเชื่อ เชื้อชาติ การงาน หรือมีความรู้สึกนึกคิด ความสนใจที่คล้ายคลึงกัน มีการถือฤกษ์การเป็นอยู่ร่วมกัน

Brownell. (1950) ได้ให้ความหมายของชุมชนไว้หลายประการ ซึ่งสรุปได้ว่า “ชุมชน” คือ การกระทำที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความร่วมมือ ร่วมใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ เป็นสังคม ที่คนรู้จักกันอย่างใกล้ชิดและสนิทสนม

Lofauist. (1983) ให้ความหมายในชุมชนว่า “ชุมชน” คือ จิตวิญญาณหรือความรู้สึก เกิดขึ้นเมื่อคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาทำงานร่วมกัน เพื่อที่จะบรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน

จะเห็นได้ว่า ความหมายของชุมชนนั้นไม่จำกัดแน่นอนตายตัว อาจพิจารณาได้หลายแง่มุม อาทิ ปรัชญา กายภาพ สังคมวิทยา จิตวิทยา และอาจสรุปได้ว่า “ชุมชน” มีความหมายทั้งรูปธรรมและนามธรรม ในความหมายของชุมชนเชิงรูปธรรมจำกัดอยู่กับความหมายที่ให้ความสำคัญกับอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์หรือบริเวณบ้านเล็ก ๆ ที่มีกั้นถึงหมู่บ้านเท่านั้น ในความหมายเชิงนามธรรม “ชุมชน” เป็นคำที่มีการนำไปใช้กันอย่างกว้างขวาง และใช้ในลักษณะแตกต่างกันออกไป จึงมีอาจกล่าวได้ว่า “ชุมชน” เป็นคำที่มีความหมายแน่นอนตายตัวเพียงประการเดียว การไม่ยึดติดกับความหมายแคบ ๆ ของสิ่งหนึ่งสิ่งใดจะช่วยให้เกิดทรรศนะอันกว้างขวางในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ได้หลายแง่มุมมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาแนวคิดและความหมายของชุมชน ในทัศนะของการพัฒนาชุมชนก็ควรจะต้องศึกษาถึงความหมายที่เป็นรากฐานและเอื้อต่อการปฏิบัติงานร่วมกันกับสมาชิกของชุมชนต่อไปด้วย

### 1.2.2 ความหมายของการพัฒนาชุมชน

สุวิทย์ ชัยสวัสดิ์ (2509) ได้ให้ความหมายว่า การพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ทั้งนี้ โดยประชาชนเข้าร่วมมือและริเริ่มดำเนินงานเอง และสรุปความหมายของการ “พัฒนาชุมชน” ไว้ดังนี้ คือ การปรับปรุง ส่งเสริมให้ชุมชนหนึ่งดีขึ้นหรือมีวิวัฒนาการดีขึ้น การส่งเสริมให้ชุมชนนั้น ๆ มีวิวัฒนาการดีขึ้น คือ เจริญทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การพัฒนาชุมชนนั้น จะต้องพัฒนาทางด้านวัตถุ และพัฒนาด้านจิตใจ การพัฒนาด้านวัตถุ คือ การสร้างความเจริญให้แก่ชุมชน เพื่อส่งเสริมให้เกิดมีหรือเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่เห็นโดยแจ้งชัด เช่น การส่งเสริมด้านการผลิตผล การส่งเสริมระบบขนส่ง การคมนาคม การชลประทาน และด้านอื่น ๆ การพัฒนาด้านจิตใจ คือ การสร้างความเจริญ โดยมุ่งจะให้การศึกษาอบรมประชาชน ซึ่งรวมทั้งการให้การศึกษาตามโรงเรียน มหาวิทยาลัย ตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการและการศึกษานอกระบบโรงเรียน



การพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่ส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ทั้งนี้ โดยประชาชนเข้าร่วมมือและริเริ่มดำเนินงานเอง

Dunham. (1987) กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน คือ การรวมกำลังดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้มีความเป็นปึกแผ่นและดำเนินงานไปในแนวทางที่ตนเองต้องการ โดยอาศัยความร่วมมือของประชาชนในชุมชนนั้นในการช่วยเหลือตนเองและร่วมมือกันดำเนินงาน และต้องได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากหน่วยงานภายนอก

องค์การสหประชาชาติ (2505) ให้คำจำกัดความว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการซึ่งประชาชนทั้งหลายได้พยายามรวบรวมกันทำเองและมาร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเพื่อที่จะทำให้สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ เจริญดีขึ้นและผสมผสานชุมชนเหล่านั้นเข้าเป็นชีวิตของชาติและเพื่อที่จะทำให้ประชาชนอุทิศกาย ใจ ความคิด ความรู้ และทรัพย์ เพื่อความเจริญเติบโตของชาติอย่างเต็มที่

องค์การบริหารวิเทศกิจของสหรัฐอเมริกา (2505) ให้คำจำกัดความว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการแห่งการกระทำทางสังคม ซึ่งประชาชนในชุมชนนั้นร่วมกันจัดการวางแผนและลงมือกระทำการเอง พิจารณาให้รู้ชัดว่า กลุ่มหรือเอกชนมีความต้องการหรือขาดแคลนอะไร มีปัญหาอะไรซึ่งเป็นปัญหาร่วมกัน แล้วจึงจัดทำแผนเพื่อจัดการความขาดแคลนหรือบำบัดความต้องการ หรือแก้ปัญหาดัง ๆ โดยที่พยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้น ๆ ให้มากที่สุดและถ้าจำเป็น อาจจะขอความช่วยเหลือจากภายนอก คือ รัฐ หรือองค์กรอื่น เพียงเท่าที่จำเป็น

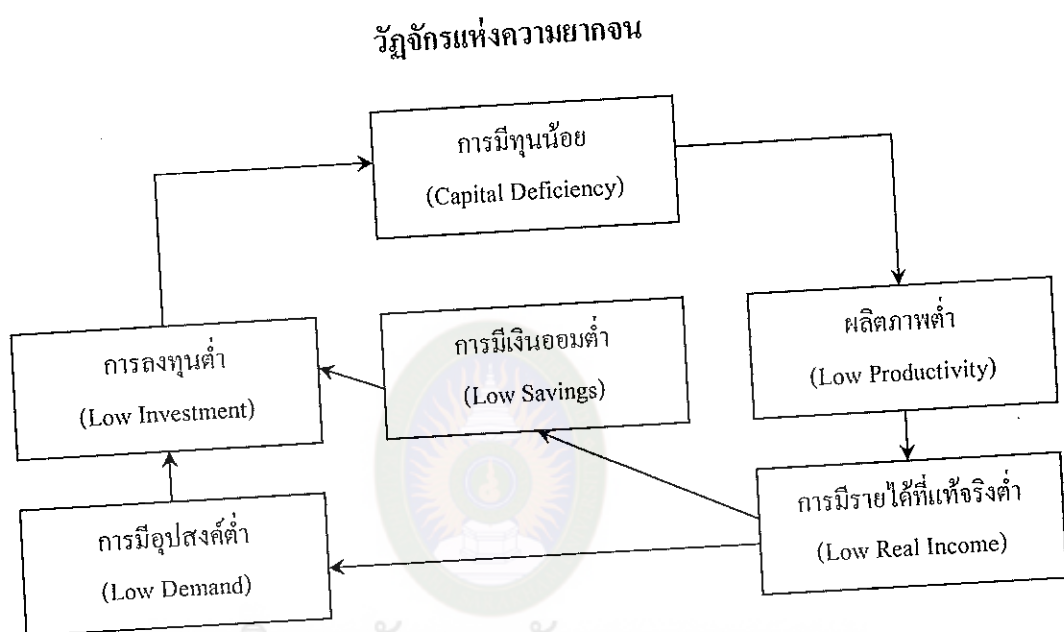
สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2515) ให้คำจำกัดความว่า การพัฒนาชุมชน เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (Directed Change) ซึ่งทิศทางที่กำหนดขึ้น ย่อมต้องเป็นผลดีสำหรับกลุ่มชนหรือชุมชน การพัฒนาจึงอาจเรียกได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่พึงปรารถนา (Desired Change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ถูกพอกพูนด้วยค่านิยม (Value Loaded Change) ตามระบบค่านิยมของชุมชนซึ่งเป็นเครื่องกำหนดความมีคุณค่าหรือ ไร้คุณค่าของสิ่งต่าง ๆ

ไพฑูรย์ เครือแก้ว (2518) ให้ทัศนะว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่จะทำให้ชีวิตทุกด้านของชาวชนบทมีการเจริญก้าวหน้าขึ้นพร้อม ๆ กัน

### 1.2.3 ความสำคัญของการพัฒนาชุมชน

ในปัจจุบันงานด้านการพัฒนาชุมชนมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศมาก เพราะสภาพปัญหาของการพัฒนาชุมชนนั้นเป็นวงจรที่ส่งผลกระทบต่อกันเป็นลูกโซ่ จาก

ความไม่รู้ สู่ความจนและการเจ็บป่วย ซึ่งเป็นอุปสรรคในการพัฒนา เป็นวัฏจักรแห่งความชั่วร้าย  
 ดังนั้น ทุกหน่วยงานทุกองค์กร ต้องช่วยกันขจัดปัญหาเหล่านี้ให้หมดไป  
 จากการวิเคราะห์ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมและความยากจน ความยากจน  
 เกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน มีลักษณะเป็นลูกโซ่



แผนภาพที่ 1 วัฏจักรแห่งความยากจน

ดังนั้น การพัฒนาชุมชน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยลดช่องว่างทางสังคมและขจัด  
 ปัญหาความยากจนในชุมชนให้ลดน้อยลง ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้ง  
 ภาครัฐบาล เอกชน องค์กรชุมชน นักวิชาการ และองค์กรธุรกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาครัฐบาล  
 ซึ่งเป็นองค์กรหลักในการพัฒนา ต้องให้ความสำคัญต่อการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนา  
 โดยการบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเป็นแนวทางและมีมาตรฐานใน  
 การปฏิบัติเป็นขั้นตอนและมีความต่อเนื่อง ตามโครงการที่กำหนด เพื่อขจัดปัญหาความยากจน  
 ให้หมดสิ้นไป

#### 1.2.4 จุดมุ่งหมายในการพัฒนาชุมชน

จุดมุ่งหมายในการพัฒนาที่นักพัฒนาจะต้องระลึกอยู่เสมอ เพื่อช่วยให้การดำเนินงาน  
 ไปสู่จุดหมาย ก็คือ เพื่อพัฒนาคนให้มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้ประชาชนร่วมมือกันในการ

พัฒนาหมู่บ้านของตนเอง ส่งเสริมให้ประชาชนรู้สึกภาคภูมิใจที่จะอาศัยและประกอบอาชีพในหมู่บ้านของตนอย่างสงบสุข ส่งเสริมฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชนให้ดีขึ้น ส่งเสริมความสามารถของแต่ละบุคคล ให้แต่ละคนนำเอาความสามารถในตัวเองออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ส่งเสริมการรวมกลุ่มในการดำเนินชีวิตตามระบอบประชาธิปไตย เพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมในสังคมให้ดีขึ้น เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนสามารถแก้ปัญหาของตนเองและชุมชนได้ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง ชุมชน ประเทศชาติ เพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชนในทุกรูปแบบเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวให้ดีขึ้น จากจุดหมายดังกล่าวแล้ว ถ้านักพัฒนาได้ดำเนินการให้บรรลุตามความมุ่งหมายที่ได้วางไว้ นับว่าการพัฒนาได้เกิดขึ้นแล้วในชุมชน (วรรณิ เล่าสุวรรณ, 2526)

### 1.2.5 ดัชนีชี้วัดระดับของการพัฒนา

เป็นการยากที่จะจัดลำดับว่า ชุมชนใดหรือสังคมใดมีความเจริญก้าวหน้า มีความทันสมัย หรือมีการพัฒนาสูงกว่าหรือต่ำกว่ากัน ทั้งนี้ เพราะบางชุมชนหรือบางสังคมมีความก้าวหน้าในด้านหนึ่งในระดับสูง แต่มีความด้อยหรือก้าวหน้าน้อยกว่าอีกด้านหนึ่ง เช่น ประเทศอินเดีย มีความก้าวหน้าทางด้านการเมือง ประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมือง รัฐเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นทางด้านการเมืองอย่างกว้างขวาง แต่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจในระดับต่ำ มีความอดอยากยากจนมาก เป็นต้น ดังนั้น ปัญหาสังคมจึงอยู่ที่ว่าจะเลือก เครื่องชี้วัดอันใด จึงจะเหมาะสมกับสภาพชุมชนสังคมนั้น ๆ เป็นเครื่องชี้ที่แม่นยำเที่ยงตรงและเชื่อถือได้อย่างแท้จริง

ดัชนีชี้วัดระดับของการพัฒนาที่ประเทศไทยใช้วัดระดับของการพัฒนาในระดับหมู่บ้าน ตำบล หรือในชุมชนเมือง ซึ่งถือว่าเป็นดัชนีชี้วัดระดับการพัฒนาในระดับจุลภาคอย่างหนึ่ง คือ เครื่องชี้วัด ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ซึ่งมีอยู่ทั้งหมด 9 หมวด 50 ตัวชี้วัด ดังนี้

ดัชนีชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)

หมวดที่ 1 ประชาชนได้กินอาหารที่ถูกสุขลักษณะและเพียงพอกับความต้องการของร่างกาย หญิงตั้งครรภ์ได้กินอาหารอย่างเพียงพอ ซึ่งมีผลทำให้เด็กแรกเกิดมีน้ำหนักตั้งแต่ 3,000 กรัมขึ้นไป เด็กแรกเกิด ถึง 5 ปี ได้รับการเฝ้าระวังการโภชนาการและไม่ขาดสารอาหารในระดับที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ เด็กอายุ 5 ถึง 14 ปี ได้กินอาหารถูกต้องครบถ้วนตามความต้องการของร่างกาย ครอบครัวไม่กินอาหารหรือเนื้อสัตว์ที่ดิบหรือสุก ๆ ดิบ ๆ ครอบครัวกินอาหารควบคุมที่มีฉลาก อย. 2/2535

หมวดที่ 2 ประชาชนที่มีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ครอบครัวที่มีที่อยู่อาศัยที่มีสภาพคงทนถาวร สามารถอยู่อาศัยต่อไปได้อีกอย่างน้อย 5 ปี ครอบครัวที่มีบ้านเรือนและบริเวณบ้านถูกสุขลักษณะ ครอบครัวที่ใช้ส้วมถูกหลักสุขาภิบาล ครอบครัวมีน้ำสะอาดสำหรับดื่มเพียงพอตลอดปี (5 ลิตรต่อคนต่อวัน) ครอบครัวมีน้ำสะอาดสำหรับใช้เพียงพอตลอดปี ครอบครัวไม่ถูกรบกวนจากสิ่งรบกวนที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ครอบครัวมีทางเดินเท้าหลักที่เพียงพอต่อการเดินสัญจรไปมา มีไฟฟ้าแสงสว่างใช้ได้ อย่างปลอดภัยครอบครัวในชุมชนมีไฟฟ้าใช้ ครอบครัวมีทางระบายน้ำหลักที่เพียงพอต่อการป้องกันน้ำท่วมขังครอบครัวตั้งอยู่ใกล้สถานที่เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ

หมวดที่ 3 ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงบริการสังคมขั้นพื้นฐานที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ หญิงตั้งครรภ์ได้รับการดูแลก่อนคลอด หญิงตั้งครรภ์ได้รับการบริการทำคลอดและดูแลหลังคลอดภายใน 6 สัปดาห์จากแพทย์หรือพยาบาลหรือผดุงครรภ์ที่ได้รับการอบรมที่ผ่านการอบรมแล้ว เด็กอายุต่ำกว่า 1 ปี ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันวัณโรค ไอกรน บาดทะยัก โปลิโอ หัด ตับอักเสบบี ครบตามเกณฑ์อายุ เด็กแรกเกิด ถึง 14 ปี มีสติบัตรหรือใบรับรองการเกิด เด็กวัยประถมศึกษา (7 ถึง 14 ปี) และได้รับการเฝ้าระวังทางโภชนาการ ครอบครัวมีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ครบทุกข้อ ครอบครัวรู้จักวิธีการป้องกันโรคเอดส์ครบทุกวิธี เด็กอายุแรกเกิด ถึง 6 ปี ได้รับการบริการเลี้ยงดูอย่างเหมาะสม เด็กวัยประถมศึกษา (7 ถึง 14 ปี) และได้รับการศึกษาภาคบังคับ เด็กที่สำเร็จการศึกษาภาคบังคับและไม่ได้ศึกษาต่อ ได้รับการศึกษาและสุขภาพอนามัย ประชาชนที่มีอายุ 15 ถึง 59 ปี มีบัตรประจำตัวประชาชนและอ่านออกเขียนได้ ผู้ทุพพลภาพหรือพิการ ได้รับการดูแลช่วยเหลือและไม่ถูกทอดทิ้ง ผู้มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้มีผู้ดูแล ครอบครัวได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพและการประกอบอาชีพ อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง

หมวดที่ 4 ประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ครอบครัวมีความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ ครอบครัวมีสมาชิกที่มีความรู้เรื่องการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ครอบครัวมีอุปกรณ์ดับเพลิง

หมวดที่ 5 ประชาชนมีอาชีพมั่นคงและมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ประชาชนที่มีอายุ 15 ถึง 24 ปี ที่ไม่ได้เรียนหนังสือต่อ ได้รับการฝึกอาชีพเพื่อเพิ่มพูนรายได้ ประชาชนวัยทำงาน (15 ถึง 59 ปี) ที่ไม่อยู่ในระหว่างเรียนต่อ มีอาชีพและมีรายได้ ครอบครัวมีอาชีพและรายได้เพียงพอกับการใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ครอบครัวมีอาชีพและรายได้เฉลี่ยไม่น้อยกว่า 15,000 บาท/ปี/คน

หมวดที่ 6 ครอบครัวสามารถควบคุมช่วงเวลาและจำนวนการมีบุตรไปตาม  
ต้องการคู่สมรสที่อยู่กินด้วยกันและภรรยาอายุ 15 ถึง 44 ปี ใช้บริการคุมกำเนิด

หมวดที่ 7 ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตของ  
ตนเองและชุมชน ครอบครัวเป็นสมาชิกกลุ่มที่ตั้งขึ้นในชุมชนอย่างน้อย 1 กลุ่ม เพื่อช่วยเหลือซึ่ง  
กันและกันครอบครัวมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง ครอบครัวร่วมกันบำรุงรักษาสาธารณสมบัติ

หมวดที่ 8 ประชาชนมีการพัฒนาจิตใจตนเองให้ดีขึ้น ครอบครัวร่วมกัน  
บำรุงรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ครอบครัวเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณี  
ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยครั้งสุดท้าย  
สมาชิกในครอบครัวมีความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน สมาชิกในครอบครัวปฏิบัติศาสนกิจ  
อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง ประชาชนที่มีอายุ 14 ปีขึ้นไป ไม่คิดสิ่งเสพติดจนก่อให้เกิดความ  
เดือดร้อนแก่ตนเองและชุมชน ผู้สูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) ได้รับการดูแลจากสมาชิกในครอบครัวและ  
ชุมชน

หมวดที่ 9 ประชาชนมีจิตสำนึกและร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ  
สิ่งแวดล้อมครอบครัวมีการเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาชุมชน เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ โดยมีศูนย์รวมความคิดทั้งหมด  
อยู่ที่การพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน ในการจัดการชีวิตตนเองและสภาพแวดล้อม และอย่าง  
น้อยที่สุด ความหมายของการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วยความหมายที่แตกต่างกันออกไป 4  
ฐานะ คือ ในฐานะที่เป็นขบวนการเคลื่อนไหว (Movement) ความหมายของการพัฒนาชุมชนใน  
ฐานะนี้ หมายถึง การต่อสู้ของมวลชนเพื่อการปฏิรูปสภาพความเป็นอยู่ ซึ่งประชาชนมีความไม่  
พอใจอย่างรุนแรง การพัฒนาชุมชนในความหมายนี้ จะประกอบด้วยความสนใจในเรื่องอำนาจ  
และสิทธิมวลชน ความเชื่อ ศรัทธา คุณค่า และปรัชญาของประชาชนที่เข้าร่วมในการ  
ปฏิรูปโครงการ (Program) การพัฒนาชุมชนในความหมายนี้ หมายถึง โครงการที่รัฐเป็นผู้  
จัดเตรียมและให้บริการต่าง ๆ แก่ประชาชนในรูปของโครงการพัฒนาต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นให้  
ประชาชนเกิดความต้องการในการที่จะนำเอาบริการต่าง ๆ เหล่านี้มาบำบัดความต้องการ  
วิธีการ (Method) ในฐานะนี้ การพัฒนาชุมชน จะมุ่งพิจารณาวิธีการทำงานโดยยึดหลักการมีส่วน  
ร่วมของประชาชน รวมทั้งวิธีการทำงานที่จะบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการ  
(Process) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่ได้รับการวางแผนอย่างมีระบบและขั้นตอน ในฐานะนี้  
การพัฒนาชุมชนจะถูกมองว่าหรือกิจกรรมพัฒนาใด ๆ เป็นเรื่องที่มีการวางแผนอย่างเป็นระบบ  
และต่อเนื่องกันไปอย่างมีขั้นตอน โดยเริ่มต้นจากการทำการศึกษาระดับสภาพของชุมชน



การวิเคราะห์ขีดความสามารถของชุมชน การร่วมกับประชาชนจัดลำดับของปัญหาความต้องการ และการวางแผนการปฏิบัติงาน

### 1.2.6 วิธีการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนให้ ได้ผลบรรลุเป้าหมายตามที่วางไว้ นั้น นักพัฒนาจำเป็นต้องมีวิธีการพัฒนาที่ถูกต้อง โดยยึดปรัชญาแนวความคิด หลักการ เป้าหมาย เทคนิค และวิธีการในการดำเนินงาน การพัฒนาชุมชนที่ต้องพัฒนาควบคู่กันไป ทั้งการพัฒนาคนและการพัฒนาสิ่งแวดล้อม การดำเนินการพัฒนาจะได้ผลเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับวิธีการพัฒนาชุมชน วิธีการพัฒนาชุมชนมีวิธีการใหญ่ ๆ อยู่ 2 วิธี คือ

#### 1) วิธีการพัฒนาชุมชนโดยการให้การศึกษแก่ชุมชน (Community Education)

การให้การศึกษเป็นกระบวนการทำให้มนุษย์ได้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปสู่พฤติกรรมที่พึงปรารถนา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้ (Knowledge) การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ (Attitude) การเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มพูนทักษะ (Skill) การเปลี่ยนแปลงทั้ง 3 ประการนี้ จะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ความรู้เป็นตัวนำอย่างดีในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและการเพิ่มพูนทักษะ ทัศนคติที่ดีเป็นตัวทำให้บุคคลเกิดความสนใจที่จะค้นคว้าหาความรู้ ทักษะ หรือยับยั้งพฤติกรรมที่ไม่ต้องการ และทักษะก็ย่อมทำให้เกิดความรู้ใหม่ได้รวดเร็ว และช่วยให้มีทัศนคติที่ถูกต้อง การเปลี่ยนแปลงทั้งสามส่วน ถ้าขาดไปสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การศึกษาคงไม่บรรลุเป้าหมายหรือสมบูรณ์ได้ การเรียนรู้ของคนเรานั้นจะต้องผ่านประสาทอันเป็นเครื่องรับรู้ เช่น ตา จมูก ปาก ลิ้น ผิวกาย การเรียนรู้ของคนเราร้อยละ 85 ด้วยการใช้มือ ร้อยละ 10 ด้วยการใช้หู และโดยทางอื่น ๆ ที่เหลืออีกร้อยละ 5 ดังนั้น นักพัฒนาจึงต้องใช้เครื่องมือสอดแทรกอุปกรณ์ให้มากที่สุดในการให้การศึกษแก่ประชาชน ตามทฤษฎีแห่งการแพร่กระจายของ Rogers. (1991) ก่อนที่คนเราจะรับเอาความคิดใหม่ ไปสู่การปฏิบัติ นั้น จะต้องผ่านขั้นตอนแห่งปฏิบัติการทางจิตใน 5 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้ มีความตระหนัก (Awareness) คือ รับรู้ว่าสิ่งนั้นมีอยู่ มีความสนใจ (Interest) คือ มีความสนใจในรายละเอียดของสิ่งนั้น มีการประเมินผล (Evaluation) คือ ตัดสินใจว่าดีหรือไม่ดี การทดลอง (Trial) คือ ตัดสินใจลองเอาสิ่งนั้น ไปปฏิบัติ การยอมรับปฏิบัติ (Adoption) คือ การเปลี่ยนจากวิธีเก่าไปปฏิบัติตามวิธีใหม่ วิธีการให้การศึกษที่ใช้กันอยู่ทั่วไปมีอยู่ 3 วิธีใหญ่ ๆ ซึ่งนักพัฒนาจะต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับความสนใจ ความต้องการ โอกาส สถานการณ์แวดล้อม และความสามารถของผู้เรียน และนักพัฒนาเองด้วย วิธีการสอน 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ การให้การศึกษโดยมุ่งให้ได้ผลถึงคนจำนวนมาก ได้แก่ การสอนผ่านทางสื่อสารมวลชน (Mass Media) เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ เป็นต้น การให้การศึกษโดยผ่านกลุ่มคน ได้แก่ วิธีการประชุม การ

อภิปราย การสาธิต การจัดนิทรรศการ การทัศนศึกษา เป็นต้น การให้การศึกษาเป็นรายบุคคล ได้แก่ การ ไปเยี่ยมโร้ना การติดต่อเป็นการแก้ปัญหา

2) วิธีให้การศึกษาในงานพัฒนาชุมชน วิธีการให้การศึกษาที่ประเทศต่าง ๆ นำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและได้ผล มีวิธีการดังนี้ การเยี่ยมบ้านและโร้ना (Visiting) การเยี่ยมเยียนเป็นวิธีการให้การศึกษาแก่ชาวบ้านที่มีประโยชน์มาก ใช้กันแพร่หลายในงานพัฒนาชุมชน งานสังคมสงเคราะห์ งานเกษตร และอนามัย การเยี่ยมเยียนเป็นวิธีการแสวงหาข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในงานและเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างนักพัฒนาและชาวบ้าน การสร้างความสัมพันธ์ นักพัฒนาจะต้องให้ออกาสชาวบ้านพูดตามสบาย ชาวบ้านพูดอะไร นักพัฒนาควรจะได้รับฟัง เพื่อจะได้ช่วยแก้ไขปัญหของชาวบ้านได้สำเร็จ การเยี่ยมเยียน นักพัฒนาไม่ควรใช้เวลานานเกินไป ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านเกิดความเบื่อหน่าย ลักษณะท่าทางการแสดงออก ควรมีลักษณะเป็นมิตรยิ้มแย้มแจ่มใส แสวงหาจุดเด่นจุดด้อยของชาวบ้านแล้วยกย่อง ชมเชย โดยไม่ให้เขารู้ตัว ประโยชน์ที่ได้จากการเยี่ยมเยียนจะได้รู้ปัญหาที่แท้จริงของชาวบ้านและหมู่บ้าน จากปากคำของชาวบ้านและด้วยตาของตนเอง จะก่อให้เกิดความเชื่อมั่นและความเข้าใจซึ่งกัน และกันสามารถทราบได้แน่นอนว่าผู้นำท้องถิ่นที่สำคัญอยู่ที่ไหน เพื่อประโยชน์ในการประสานงานช่วยกระตุ้นความสนใจและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานที่สามารถเข้าถึงชาวบ้าน คิดว่าวิธีอื่น เป็นการวางพื้นฐานเพื่อนำวิธีการต่าง ๆ เข้าไปเสนอแก่ประชาชนข้อเสนอแนะในการเยี่ยมบ้าน โร้ना เพื่อให้การเยี่ยมมีประสิทธิภาพก่อนออกไปเยี่ยมจึงควรจะได้วางแผนไว้อย่างดีและในระหว่างที่เยี่ยมนี้ ควรจะได้ระลึกถึงสิ่งต่อไปนี้ไว้เสมอคือ การรักษาบรรยากาศความเป็นมิตรกับทุกคนในครอบครัวของเขาไว้ให้มากที่สุด อย่าอยู่นานเกินควรและพยายามปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ที่มีอยู่ให้มากที่สุดช่างสังเกตและสุภาพอ่อน โยน ปฏิบัติตัว วางตัว และพูดจาให้ถูกต้องเสมอ พยายามใช้ภาษาง่าย ๆ ภาษาถิ่น ถ้านำมาใช้ได้จะเป็นการดี หลีกเลี่ยงการใช้การยกย่องเมื่อชาวบ้านมีการเสนอความคิดที่ดีมีของฝากที่เป็นประโยชน์แก่ชาวบ้านและราชการ เช่น เอกสาร พันธุ์พืชต่าง ๆ เป็นต้นลงจากบ้านหรือ โร้นาของชาวบ้านด้วยมิตรภาพ หากจะมาเยี่ยมเยียนอีกควรแจ้งให้ทราบล่วงหน้าบันทึกการเยี่ยมเยียนไว้ทุกครั้งเกี่ยวกับเวลา จุดมุ่งหมาย

3) การจัดเวทีประชาคมชาวบ้านหรือการอภิปราย (Discussion) การอภิปราย ทำได้ภายหลังจากที่นักพัฒนาได้ข้อมูลความสนใจของประชาชนจากการ ไปเยี่ยมเยียน โดยจัดให้มีการประชุม อภิปรายในระหว่างประชาชนที่มีความสนใจเหมือน ๆ กัน สถานที่อาจได้แก่ โรงเรียน ศาลาวัด ศาลาประชาคม ที่ทำการศูนย์ต่าง ๆ หมู่บ้าน หรือที่อื่น ๆ ที่สะดวกสำหรับสมาชิกส่วนใหญ่ ซึ่งมีข้อเสนอแนะในการจัดอภิปรายเบื้องต้น คือ กลุ่มอภิปรายไม่ควรใหญ่

เกินไป จะทำให้ไม่ได้ผลถ้าเป็นไปได้ให้ประชาชนในท้องถิ่นทำการอภิปรายเอง แจ้งจุดมุ่งหมายในการอภิปราย แก่ผู้ที่สนใจเข้าร่วมรู้ล่วงหน้า สร้างบรรยากาศให้เป็นกันเอง พยายามให้ทุกคนได้พูดและแสดงออกไม่ควรตำหนิเมื่อสมาชิกในกลุ่มแสดงความคิดเห็น หลีกเลี่ยงการดูถูกหรือตีเตียนวิธีการทำงานแบบเก่า ๆ ที่ประชาชนยังใช้อยู่อภิปรายให้เสร็จเป็นเรื่อง ๆ ไม่ควรพิจารณาหลาย ๆ หัวข้อเรื่องพร้อมกัน แจ้งหัวข้อการประชุมอภิปรายในครั้งต่อไปให้สมาชิกทุกคนทราบเพื่อสมาชิกทุกคนจะได้เตรียมตัว ประโยชน์ของการอภิปราย มติของที่ประชุมจะเป็นที่ยอมรับของสมาชิกสามารถค้นพบผู้นำท้องถิ่น ช่วยกระตุ้นให้ประชาชนทำงานอย่างมีแบบแผน ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประชาชนเป็นพื้นฐานในการจัดกลุ่มต่าง ๆ เป็นทางการ

4) การสาธิต (Demonstration) การสาธิต คือ การทำการแสดงให้ชาวบ้านเรียนรู้จากการเฝ้าดู ทดลองทำดู ได้รับประสบการณ์ทางตาอย่างถูกต้องชัดเจน ถ้าให้ชาวบ้านช่วยกันสาธิตด้วย จะยิ่งทำให้มีประสบการณ์และมีความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ขั้นตอนของการดำเนินการสาธิตประกอบด้วย ขั้นตอนเตรียมการ นักพัฒนาต้องเตรียมการ เช่น กำหนดจุดมุ่งหมาย เชิญวิทยากรเตรียมอุปกรณ์ สถานที่ เตรียมผู้ชม เป็นต้น ขั้นตอนแสดงการสาธิต ดำเนินการตามขั้นตอนแล้วหยุดให้ซักถามเพื่อความเข้าใจ พูดให้ดังเพื่อผู้ชมทุกคนได้ยิน สิ่งที่จะลืมไม่ได้ คือ ให้โอกาสผู้ชมทดลองฝึกทักษะด้วยการทำดู ขั้นติดตามผล บันทึกชื่อ ที่อยู่ ของผู้ชมที่ต้องการอย่างจริงจังที่จะเอาไปปฏิบัติ นักพัฒนาควรติดตามผลว่าเป็นอย่างไร เพื่อจะได้แนะนำข้อบกพร่องหรือการปฏิบัติได้ผลดียิ่งขึ้น

5) การจัดนิทรรศการ (Exhibition) นิทรรศการที่จะจัดแสดงนั้น ควรจะเป็นการแสดงด้วยตัวอย่างของสิ่งต่าง ๆ ในด้านวัตถุเพื่อให้ผู้ไม่รู้หนังสือสามารถรับรู้และเข้าใจได้ นอกจากนี้การให้ชาวบ้านนำสิ่งของและพืชผลที่ผลิตได้มาร่วมแสดง โดยตั้งรางวัลไว้ด้วย จะช่วยให้เกิดแรงจูงใจแก่ประชาชนได้อย่างดียิ่ง หลักการทั่ว ๆ ไปในการจัดนิทรรศการ ให้เป็นการแสดงทางด้านวัตถุมากกว่าตัวหนังสือ มีจุดมุ่งหมายแน่นอน ส่วนประกอบที่นำมาแสดงควรมีคำอธิบายชัดเจนไม่บรรจุสิ่งที่แสดงมากเกินไป จนรกรุงรัง จะทำให้ความสนใจของผู้ชมลดลง สิ่งที่นำมาแสดงต้องมีความดีเด่น

## 2. แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์ (Globalization)

### 2.1 ความหมายของโลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์ (Globalization) คือ ผลจากการพัฒนาการติดต่อสื่อสาร การคมนาคมขนส่ง และเทคโนโลยีสารสนเทศ อันแสดงให้เห็นถึงการเจริญเติบโตของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคล ชุมชน หน่วยงานธุรกิจ และรัฐบาล ทั่วทั้งโลก (จรรยาพร ธรณินทร์. 2547 : 14)

โลกาภิวัตน์ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 หมายถึง การแพร่กระจายไปทั่วโลก การที่ประชาคมโลกไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใด สามารถรับรู้ สัมพันธ์ หรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วกว้างขวาง ซึ่งเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศ เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน. 2542)

โลกาภิวัตน์ เป็นคำศัพท์เฉพาะที่บัญญัติขึ้นเพื่อตอบสนองปรากฏการณ์ของสังคมโลกที่เหตุการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในส่วนหนึ่งของโลก ส่งผลกระทบอันรวดเร็วและสำคัญต่อส่วนอื่นๆของโลก (ทิวากร แก้วมณี . 2549 : 11)

สรุปตามแนวคิดของผู้วิจัย โลกาภิวัตน์ หมายถึง กระบวนการที่ประชากรของโลก ถูกหลอมรวมกลายเป็นสังคมเดียว กระบวนการนี้เกิดจากแรงของอิทธิพลร่วมทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยีและสังคม-วัฒนธรรมและการเมือง

### 2.2 แนวคิดโลกาภิวัตน์ในทางวิชาการ

การให้ความหมายของโลกาภิวัตน์เป็นสิ่งที่จำเป็น แต่ความหมายของโลกาภิวัตน์ก็เป็นปัญหาในการให้ความหมายในตัวของมันเอง และด้วยเหตุนี้จึงมีบ่อยครั้งที่การใช้คำว่าโลกาภิวัตน์มีการใช้อย่างคลาดเคลื่อนอย่างไม่ระมัดระวังตามความเข้าใจของผู้ที่นำไปใช้ Scholte. (2000)

2.2.1 การใช้โลกาภิวัตน์ ซ้ำซ้อนกับปรากฏการณ์การ Internationalization (ซึ่งในที่นี้จะใช้คำว่า กระบวนการระหว่างประเทศ) ซึ่งแนวความคิดนี้ไม่ใช่เรื่องเพียงในวงการศึกษาระดับรัฐศาสตร์ภาคการระหว่าง ประเทศ แต่มีปรากฏการณ์ตามแนวคิดที่เกิดขึ้นหลากหลายที่เป็นอิทธิพลของปรากฏการณ์ นี้ อาทิ Colonization, Westernization, Industrialization, McDonolization, Americanization เป็นต้น ที่เป็นแนวความคิดของเรื่องของการกระบวนการระหว่างประเทศและการข้ามพรมแดนของ รัฐบาล กระบวนการเหล่านี้ เน้นอนที่สุดว่า มีการใช้ ในลักษณะที่เป็นคำเหมือนของโลกาภิวัตน์ที่ปรากฏในงานหลายชิ้น

2.2.2 ในทางเศรษฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์การเมืองมีการใช้คำว่า Globalization ในฐานะคำเหมือนของ Liberalization หรือเสรีนิยม ซึ่ง แน่นนอนที่สุดว่า เสรีนิยมเป็น แนวความคิดทางวิชาการที่มีมาอย่างนาน พัฒนาควบคู่กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจที่พัฒนามาพร้อมกันกับกระบวนการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่เริ่มต้นมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 แนว ความคิดของเสรีนิยมเป็นการต่อสู้เรียกร้องการลดบทบาทของรัฐโดยมีความเชื่อ ว่า อำนาจอรัฐเป็นตัวสกัดกั้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่มันมีระบบของความสมดุลในตัว ของมันเอง ดังนั้นรัฐจึงทำหน้าที่ สกัดกั้นการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจที่สำคัญ และ จำเป็นต้องเปิดพื้นที่หรือ พยายามลดอาณาบริเวณอำนาจรัฐที่คอยขวางกั้นของความ เป็นอิสระของการเคลื่อนไหวทาง เศรษฐกิจโดยพยายามลดกฎระเบียบทางการค้าและการ ลงทุนต่างๆ แน่นนอนที่สุดว่า มี นักวิชาการไม่น้อยที่มีการเชื่อว่า Economic Globalization ก็คือ Neo-liberalism หรือ เสรีนิยม โหม่งนั่นเอง

2.2.3 ในทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ Globalization มีความหมายถึง กระบวนการทำให้เป็นสากล (หรือที่เราเข้าใจในแนวความคิดของUniverzalization) ซึ่งในความ เป็นจริงโลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการที่ทำให้มวลมนุษยชาติเกิดการลด ความแตกต่างอันเกิดจาก พื้นที่และการสื่อสาร ที่ทำให้เราเสมือนอยู่ในโลกที่เล็กลง ซึ่งเป็นผล โดยตรงจากการพัฒนา เทคโนโลยีทางการสื่อสารและเกิดความ เป็นสากล หรือลดความแตกต่างของคนและสังคมในแต่ ละท้องถิ่นที่ห่างไกลกัน

2.2.4 Globalization ในฐานะ Westernization (การทำให้เป็นตะวันตกนิยม) และ Modernization (การทำให้เป็นสมัยใหม่) ในวงการการรัฐศาสตร์นั้นแนวความคิดการทำให้ ทันสมัยมาพร้อมกับอิทธิพลของมหา อำนาจตะวันตกในยุโรป ที่ขับเคลื่อนอิทธิพลตะวันตก ให้ เป็นวัฒนธรรมของโลกที่ทันสมัย การเผยแพร่และการผลักดันมาพร้อมกับกำลังความก้าวหน้า ทางเทคโนโลยี ที่เป็นกำลังในการครอบงำกึ่งบังคับในรูปของลัทธิล่าอาณานิคม (Colonialism) หลัง จากการล่าอาณานิคม ประเทศต่างๆที่ไม่มีอำนาจในการต่อกรก็ต้องรับการปรับเปลี่ยน โครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ ซึ่งการปรับเปลี่ยนที่ทันสมัยในสมัย ศตวรรษที่ 19 คือ การปฏิรูประบบราชการ และ การวางรากฐานการพัฒนาทุนนิยม และรวมถึงการปลูกรากฐาน ระบบคิดแบบเหตุผล และ วิทยาศาสตร์ ซึ่งแน่นอนว่า กระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีการ ขยายตัวแผ่กว้างเป็นปรากฏการณ์ระหว่างประเทศ และอาจถูกมองว่าเป็นมิติที่มีกระบวนการ คล้ายการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคโลกาภิวัตน์

2.2.5 Globalization คือ กระบวนการการลดพื้นที่ชายขอบทางอำนาจของรัฐ (Deterritorialization) การพิจารณาบทบาทของกระบวนการ Globalization ที่ทำให้เกิดการ



ปรับตัวของอำนาจรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการเกิดแนวคิดภูมิภาคนิยม (Regionalism) และท้องถิ่นนิยม (localism) ตลอดจนการปรับตัวทางการเมืองของโครงสร้างเหนือรัฐ (Supra-territoriality) การปรับตัวดังกล่าวเป็นการปรับตัวของรัฐที่จะเผชิญกับอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ เพื่อการอยู่รอดของมวลมนุษยชาติ ซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคมมีการเชื่อมต่อกันอย่างเข้มข้นและชัดเจนมากขึ้น กว่าที่เคยเกิดมา อันเป็นผลจากการเชื่อมโยงของความสัมพันธ์ทางสังคมอื่นๆ ที่มีความห่างไกล (Giddens 1990:64) ความสัมพันธ์ที่อยู่ห่างไกลมีการลดลงด้วยกระบวนการโลกาภิวัตน์ ที่เป็นตัวของอิทธิพลของความสัมพันธ์ทางสังคมด้วยกระบวนการโลกาภิวัตน์

อย่างไรก็ดี Scholte. (2000) ได้กล่าวว่า เราไม่มีความจำเป็นใดๆ ที่จะใช้คำว่า Globalization แทนที่แนวความคิดทางวิชาการอย่างการใช้กระบวนการระหว่างประเทศ (Internationalization) ที่มีความหมายเทียบเท่ากับ Globalization หรือมีการใช้ Globalization มีความหมายเทียบเท่ากับกระบวนการสากลนิยม (Univerzalization) ตลอดจนเราไม่มีความจำเป็นที่จะเข้าใจ Globalization ในฐานะกระบวนการทำให้เป็นสมัยใหม่ (Modernization) หรือกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงตามแรงและอิทธิพลของลัทธิล่าอาณานิคม (Colonialism) และจักรวรรดินิยม (Imperialism)

อย่างไรก็ดี แม้ว่าตัว Scholte. (2000) จะออกมาเน้นย้ำว่าโลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการใหม่ที่แตกต่างไปจากแนวความคิดอื่นๆ ที่ทำให้มีการเข้าใจกระบวนการของมันอย่างสับสน เช่นเดียวกับ Thompson. (1996) ที่มีความคิดเห็นเป็นไปในแนวทางของ Scholte. (2000) ที่ย้ำอีกเหมือนกันว่า กระบวนการโลกาภิวัตน์ มีขอบข่ายของกระแสอิทธิพลในระดับโลก (Global) ไม่ใช่ระดับเพียงระหว่างรัฐ (International)

แม้ว่าแน่นอนที่สุด โลกาภิวัตน์จะเป็นเรื่องที่น่าคิดว่ามีความแตกต่างจากกระแสแนวความคิดของกระบวนการระหว่างประเทศ (Internationalization), กระบวนการสากลนิยม (Univerzalization) กระบวนการทำให้เป็นสมัยใหม่ (Modernization) แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่า เป็นการยากที่จะมีการฟันธงว่า โลกาภิวัตน์มีความแตกต่างจากกระบวนการ อย่างกระบวนการระหว่างประเทศ (Internationalization) กระบวนการสากลนิยม (Univerzalization) กระบวนการทำให้เป็นสมัยใหม่ (Modernization) อย่างสิ้นเชิง

### 2.3 วิวัฒนาการของโลกาภิวัตน์

คำว่า “โลกาภิวัตน์” ในภาษาอังกฤษคือ “Globalization” สามารถสืบย้อนไปได้ถึง พ.ศ. 2487 (1944) แต่ได้นำมาใช้โดยนักเศรษฐศาสตร์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 (1981) มานี้เอง อย่างไรก็ดี แนวคิดยังไม่แพร่หลายและเป็นที่ยอมรับกระทั่งหลัง พ.ศ. 2538 (1995) เป็นต้นมา แนวคิดแรกสุดและการพยากรณ์ถึงการหลอมรวมของสังคมของโลกเกิดจากข้อเขียนของนักประกอบการที่ผันตัวเป็นศาสตราจารย์ Russell. (1995) ผู้ใช้คำว่า “บรรษัทยักษ์ใหญ่” (Corporate Giants) เมื่อปี พ.ศ. 2440 นักวิทยาศาสตร์สังคมหลายท่านได้พยายามแสดงให้เห็นความต่อเนื่องระหว่างแนวโน้มร่วมสมัยของโลกาภิวัตน์กับยุคก่อนหน้านั้น ยุคแรกของโลกาภิวัตน์ (ในความหมายเต็ม) ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 19 (พ.ศ. 2344 – พ.ศ. 2443) เป็นการเติบโตที่รวดเร็วมากในด้านการค้านานาชาติระหว่างจักรวรรดิอำนาจในยุโรป อาณานิคมของยุโรปและสหรัฐฯ หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 โลกาภิวัตน์ได้เริ่มขึ้นใหม่และถูกขับเคลื่อนโดยเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าใหญ่ๆ ที่ช่วยทำให้ลดค่าใช้จ่ายและราคาสินค้าลงได้มาก โลกาภิวัตน์ถูกมองว่าเป็นกระบวนการที่ใช้เวลาเป็นศตวรรษที่ติดตามการขยายตัวของประชากรและการเจริญเติบโตทางอารยธรรมที่ถูกเร่งในอัตราสูงมากในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา รูปแบบโลกาภิวัตน์ยุคแรกๆ มีมาตั้งแต่สมัยจักรวรรดิโรมัน จักรวรรดิพาเธีย (จักรวรรดิอิหร่านระหว่าง พ.ศ. 296 – พ.ศ. 763) และสมัยราชวงศ์ฮั่นเมื่อเส้นทางสายไหมที่เริ่มจากจีน ไปถึงชายแดนของจักรวรรดิพาเธียและต่อเนื่องไปสู่กรุงโรม ยุคทองของอิสลามนับเป็นตัวอย่างหนึ่งเมื่อพ่อค้าและนักสำรวจชาวมุสลิมวางรากฐานเศรษฐกิจของโลกยุคแรกไปทั่ว “โลกเก่า” ยังผลให้เกิดโลกาภิวัตน์กับพืชผล การค้า ความรู้และเทคโนโลยีต่อมาถึงระหว่างยุคของจักรวรรดิมองโกลซึ่งมีความเจริญมากขึ้นตามเส้นทางสายไหม การบูรณาการโลกาภิวัตน์มีความต่อเนื่องมาถึงยุคขยายตัวทางการค้าของยุโรป เมื่อถึงคริสต์ศตวรรษที่ 16 และ 17 (ระหว่าง พ.ศ. 2043 – พ.ศ. 2242) เมื่อจักรวรรดิโปรตุเกสและจักรวรรดิสเปนได้แผ่ขยายไปทั่วทุกมุมโลกหลังจากที่ได้ขยายไปถึงอเมริกา (อรรถรณ วิมลสุข. 2552 : 34)

โลกาภิวัตน์กลายเป็นปรากฏการณ์ทางธุรกิจในคริสต์ศตวรรษที่ 17 (พ.ศ. 2143 – พ.ศ. 2242) เมื่อบริษัทดัตช์อินเดียตะวันออก ซึ่งถือกันว่าเป็น “บรรษัทข้ามชาติ” แรกได้รับการจัดตั้งขึ้น แต่เนื่องจากการมีความเสี่ยงที่สูงมากในการค้าระหว่างประเทศ บริษัทดัตช์อินเดียตะวันออกได้กลายเป็นบริษัทแรกของโลกที่ใช้วิธีกระจายความเสี่ยง ยอมให้มีการร่วมเป็นเจ้าของด้วยการออกหุ้นซึ่งเป็นปัจจัยผลักดันที่สำคัญที่ทำให้เกิดโลกาภิวัตน์ การปล่อยหรือการเปิดเสรีทางการค้าในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งบางครั้งเรียกกันว่า “ยุคแรกแห่งโลกาภิวัตน์” เป็นยุคที่มีลักษณะการเจริญเติบโตของการค้าและการลงทุนของโลกในอัตราที่รวดเร็วระหว่างจักรวรรดิ

อำนาจยุโรปกับอาณานิคมและต่อมากับสหรัฐฯ ในยุคนี้เองที่พื้นที่บริเวณใต้ Sahara และหมู่เกาะแปซิฟิกถูกจัดรวมเข้าไว้ในระบบโลก “ยุคแรกแห่งโลกาภิวัตน์” เริ่มแตกสลายเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 เริ่มขึ้น และต่อมาได้ล่มสลายในช่วงวิกฤติมาตรฐานทองคำในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2468 – พ.ศ. 2478

โลกาภิวัตน์ในยุคตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นผลที่ตามมาจากการวางแผนของนักเศรษฐศาสตร์และผลประโยชน์ทางธุรกิจ รวมทั้งนักการเมือง ได้ตระหนักถึงค่าใช้จ่ายที่สัมพันธ์กับลัทธิคุ้มครอง (Protectionism) การถดถอยของการรวมตัวทางเศรษฐกิจในระดับนานาชาติ ผลงานของพวกเขาได้นำไปสู่การประชุม “เบรตตัน วูด” (Bretton Woods) ที่ทำให้เกิดสถาบันนานาชาติหลายแห่งที่มีวัตถุประสงค์คอยเฝ้ามองกระบวนการโลกาภิวัตน์ที่พื้นตัวใหม่ คอยส่งเสริมการเจริญเติบโตและจัดการกับปัญหาที่อาจเกิดขึ้นตามมา สถาบันดังกล่าวได้แก่ “ธนาคารสากลเพื่อการฟื้นฟูและการพัฒนา” (World Bank : WB) และกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ทั้งสองสถาบันแสวงหาเทคโนโลยีขั้นก้าวหน้าต่างๆ มาใช้ เพื่อการลดต้นทุนการค้า มีการเจรจาทางการค้า ที่เดิมอยู่ภายใต้ความอุปถัมภ์ของ (General Agreement on Tariffs and Trade : GATT) ซึ่งจัดการให้มีการประชุมเพื่อเจรจาดกลดขกเลิกข้อจำกัดที่กีดขวางการค้าโดยเสรีอย่างต่อเนื่อง การประชุมรอบอุรุกวัย (พ.ศ. 2527 – พ.ศ. 2538) นำไปสู่การก่อตั้งองค์การการค้าโลก (World Trade Organization : WTO) เพื่อใช้เป็นเวทีไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งทางการค้า และเพื่อจัดวางพื้นฐานให้การค้าเป็นในบรรทัดฐานเดียวกัน ข้อตกลงทวิภาคี และพหุภาคีทางการค้า รวมถึงส่วนของ “สนธิสัญญา มาสทริชท์” (Maastricht Treaty) ของยุโรป และมีการตกลงและลงนามใน “ข้อตกลงการค้าเสรีอเมริกาเหนือ” (North American Free Trade Agreement : NAFTA) เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการลดอัตราภาษีและ การกีดกันทางการค้า ผลของการตกลงนี้ทำให้สินค้าที่ได้รับการอุดหนุนจากรัฐบาลอเมริกันไหลบ่าท่วมทับตลาดต่างประเทศ

เมื่อมองโลกาภิวัตน์เฉพาะทางเศรษฐกิจ การวัดอาจทำได้หลายทางที่แตกต่างกัน โดยดูจากการรวมศูนย์การเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจที่อาจบ่งชี้ความเป็นโลกาภิวัตน์เห็นได้ 4 แนว คือ ทรัพยากรและสินค้าและบริการ เช่น ความต้องการทรัพยากรธรรมชาติ การส่งออกและนำเข้า สินค้าที่เป็นสัดส่วนกับรายได้ต่อหัวของประชาชาติ แรงงานและคน เช่น อัตราการย้ายถิ่นฐานเข้าและออก โดยซึ่งนำหนักกับประชากร เงินทุน เช่น การเปลี่ยนแปลงทางการเงิน การไหลเข้าและไหลออกของเงินลงทุนทางตรงที่เป็นสัดส่วนกับรายได้ประชาชาติและรายได้ต่อหัวของประชากร อำนาจและเทคโนโลยี เช่น ความมั่นคง การย้ายหัวทางการเมือง การเคลื่อนไหวของกำลังคิดอาวุธ การเคลื่อนไหวของงานวิจัยและพัฒนา สัดส่วนของประชากร (และอัตราการเปลี่ยนแปลงที่ตามมา) ใช้เทคโนโลยีที่คิดใหม่ (เทคโนโลยีขั้นก้าวหน้า เช่น การใช้อาวุธใหม่

การใช้โทรศัพท์ รถยนต์ อินเทอร์เน็ต บรอดแบนด์ ฯลฯ) นั่นคือ เป็นการวัดค่าชาติ หรือ วัฒนธรรมนั้นๆ มีความเป็น โลกาภิวัตน์ตั้งแต่ต้นมาถึงในปีที่ทำการวัดล่าสุด โดยการใช้ตัวแทน ง่าย ๆ เช่น การเคลื่อนไหลของสินค้าเข้า-ออก การย้ายถิ่นฐาน หรือเงินลงทุนทางตรงจาก ต่างประเทศดังกล่าวข้างต้น

เนื่องจาก โลกาภิวัตน์ไม่ใช่ว่าปรากฏการณ์อย่างเดียวทางเศรษฐกิจ การใช้การเข้าสู่ ปัญหาด้วยวิธีแบบหลายตัวแปรมาเป็นตัวชี้วัดความเป็น โลกาภิวัตน์จึงเกิดขึ้น โดยการเริ่มของ “ถังความคิด” (Think Tank) ในสวีตเซอร์แลนด์ ดัชนีมุ่งชี้วัดไปที่มิติหลัก 3 ตัวของโลก ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง นอกจากการใช้ตัวชี้วัดหลักทั้งสามตัวนี้แล้ว ดัชนีรวมของ โลกาภิวัตน์และตัวชี้วัดกึ่งดัชนีโยงไปถึงการเคลื่อนไหลจริงทางเศรษฐกิจ ข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ ข้อมูล เกี่ยวกับการติดต่อของบุคคล ข้อมูลเกี่ยวกับการเคลื่อนไหลของข้อมูลข่าวสาร และข้อมูลของ ความใกล้ชิดติดต่อกันทางวัฒนธรรม เหล่านี้ถูกนำมาใช้ในการคำนวณด้วย มีการเผยแพร่ข้อมูล รายปี เป็นข้อมูลรวมของประเทศต่าง ๆ 122 ประเทศ จากดัชนีดังกล่าว ประเทศที่เป็น โลกาภิวัตน์ มากที่สุดใน โลก ได้แก่เบลเยียม ตามด้วยออสเตรเลีย สวีเดน สหราชอาณาจักรและเนเธอร์แลนด์ ประเทศที่เป็น โลกาภิวัตน์น้อยที่สุด ได้แก่ ไซติ เมียนมาร์ สาธารณรัฐแอฟริกากลาง และบรูตี การวัดอื่นๆ มองภาพ โลกาภิวัตน์ในฐานะเป็นกระบวนการที่เป็นปฏิสัมพันธ์ของการหลอม กระจายเพื่อหาระดับของผลกระทบ Jahn. (2006) วารสารนโยบายต่างประเทศ ( Foreign Policy Magazine) ได้ร่วมกันตีพิมพ์ “ดัชนี โลกาภิวัตน์” (Globalization Index) ขึ้นอีกแหล่งหนึ่ง จาก ดัชนีเมื่อ พ.ศ. 2549 ผลปรากฏว่า สิงคโปร์ ไอร์แลนด์ สวิตเซอร์แลนด์ สหรัฐอเมริกา เนเธอร์แลนด์ แคนาดา และเดนมาร์กเป็นประเทศที่เป็น โลกาภิวัตน์มากที่สุด อียิปต์ อินโดนีเซีย อินเดียและอิหร่านเป็น โลกาภิวัตน์น้อยที่สุดส่วน ไทยอยู่ในลำดับที่ 45 และจากดัชนีในปีถัดมา คือ พ.ศ. 2550 อันดับความเป็น โลกาภิวัตน์ของไทย ตกลง ไปอยู่ที่อันดับที่ 59

## 2.4 ทฤษฎีรองรับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ โลกาภิวัตน์

### 2.4.1 ทฤษฎีภาวะทันสมัยและการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมที่มีรูปแบบเดียวกัน

(Modernization and Convergence) (วิภาวี เอี่ยมวรเมธ [www.docstoc.com/docs/21488971](http://www.docstoc.com/docs/21488971)) ภาวะทันสมัยและการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมแบบเดียวกัน (Modernization and Convergence) ทฤษฎีนี้มีแนวคิดว่าการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่ความทันสมัยเป็นธรรมชาติของการวิวัฒนาการของทุกสังคม และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหรือวิวัฒนาการของสังคมทุกสังคม สัมพันธ์กับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงแบบแผนทางเศรษฐกิจ



ฐานคิดของทฤษฎีนี้มาจากแนวคิดทางสังคมวิทยาตามแนวโครงสร้างหน้าที่ ที่เห็นว่าสังคมแบ่งออกเป็นส่วนต่างๆ แต่ละส่วนมีหน้าที่ของมัน ที่ทำหน้าที่สอดคล้องกับส่วนอื่นๆ ในระบบ การทำหน้าที่ของระบบต่างๆประสานสอดคล้องกันและนำไปสู่การอยู่รอดของสังคมหรือระบบทั้งระบบ เปรียบได้กับการทำงานของร่างกายของสิ่งมีชีวิตที่มีอวัยวะต่างๆ ประกอบกันเข้าเป็นระบบร่างกาย แต่ละส่วนทำหน้าที่ของมันแตกต่างกันออกไป เช่น หัวใจทำหน้าที่สูบฉีดโลหิตไปเลี้ยงส่วนต่างๆของร่างกาย สมองทำหน้าที่สังเคราะห์อวัยวะส่วนต่างๆในร่างกาย กระทบอาหารทำหน้าที่ย่อยอาหาร และอื่น ๆ ซึ่งอวัยวะทั้งหมดที่ทำหน้าที่แตกต่างกันเหล่านี้ได้ทำหน้าที่ประสานกันเพื่อนำร่างกายไปสู่สภาวะสมดุลนั่นเอง

สำหรับระบบสังคมการเกิดส่วนต่างๆในระบบสังคมนั้นนอกจากแต่ละระบบนั้น จะทำหน้าที่ของมันเองที่ประสานกับส่วนอื่นๆเพื่อความอยู่รอดของทั้งระบบแล้ว ยังเป็นการนำไปสู่การพัฒนาเพื่อสิ่งที่ดีกว่า ยิ่งสังคมพัฒนาไปมากขึ้น และเกิดส่วนใหม่ๆขึ้นทำหน้าที่ใหม่ๆ ย่อมแสดงให้เห็นว่าสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้นเป็นสังคมที่มีโครงสร้างชั้นสูงขึ้น ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงสังคมจากเกษตรกรรม ไปสู่สังคมอุตสาหกรรมจึงเป็นธรรมชาติของการวิวัฒนาการของสังคมที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

นอกจากนั้นการที่สังคมหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงสังคมจากเกษตรกรรมไปสู่อุตสาหกรรมนั้นยังทำให้เกิดต้นแบบของการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้เพราะสังคมต่างๆไม่ได้แยกกันอยู่อย่างโดดเดี่ยวเป็นอิสระขาดการติดต่อกันแต่อยู่ในระบบเดียวกัน คือ โลก การเปลี่ยนแปลงในส่วนใดส่วนหนึ่งของระบบ โลกย่อมกระทบต่อระบบอื่นๆและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามกันไปด้วย

สังคมเกษตรกรรมดั้งเดิมเมื่อมีการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมสมัยใหม่หรือสังคมอุตสาหกรรม สังคมเกษตรกรรมจะเริ่มรับแนวคิดและเริ่มปรับปรุงพัฒนาส่วนต่างๆ เพื่อเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมสมัยใหม่ นักทฤษฎีบางคนมีแนวคิดว่าเหตุที่สังคมเกษตรกรรมพัฒนาไปสู่สังคมสมัยใหม่นั้นเกิดจากคนในสังคมเกษตรกรรมรู้สึกอิจฉาสังคมสมัยใหม่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางวัตถุ มีความสะดวกสบาย และร่ำรวยกว่ามาก

เมื่อมีความพยายามจะปรับเปลี่ยนและพัฒนาสังคมไปสู่สังคมสมัยใหม่ ความพยายามอาจจะเริ่มที่การรับเทคโนโลยี เช่น การรับเครื่องจักรกลสมัยใหม่เข้ามาก่อน หลังจากนั้นรูปแบบการทำงานจะมีการปรับตัวตามให้สอดคล้องกับการผลิตแบบใหม่ ซึ่งย่อมกระทบต่อรูปแบบการดำเนินชีวิตด้านต่างๆที่สัมพันธ์กับรูปแบบการผลิตของสังคม ในด้านรูปแบบการทำงาน อาทิเช่น การมีกะทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่เครื่องจักรไม่สามารถหยุดพักเครื่องได้ การกำหนดเวลาเข้าทำงานและเลิกงานที่ตายตัว การคำนวณค่าตอบแทนที่สามารถสร้างกำไรสูงสุดแก่



เจ้าของโรงงานและถูกจ้างยอมรับได้ ซึ่งรูปแบบการทำงานที่เปลี่ยนไปนี้ย่อมกระทบต่อรูปแบบ  
 ครอบครัวยุคใหม่ เช่น ครอบครัวยุคใหม่เปลี่ยนจากหน่วยผลิตไปเป็นหน่วยบริโภค (เพราะสมาชิกใน  
 ครอบครัวยุคใหม่ไม่ได้ผลิตและบริโภคภายในครัวเรือนอีกต่อไป แต่สมาชิกออกไปทำงานหาเงินและ  
 ซื้อหาเครื่องอุปโภคบริโภคเข้ามาในครัวเรือน) ความสัมพันธ์แบบผูกพันด้วยสายเลือด  
 เปลี่ยนเป็นความสัมพันธ์แบบผูกพันด้วยการสมรส ทั้งนี้เพราะความสัมพันธ์แบบผูกพันด้วยสายเลือดเป็น  
 รูปแบบของครอบครัวยุคใหม่ซึ่งเหมาะกับสังคมเกษตรกรรมที่ต้องการแรงงานมากในการทำ  
 การเกษตร แต่ในสังคมอุตสาหกรรมขนาดของครอบครัวยุคใหม่ยิ่งใหญ่อิ่งเป็นภาระต่อการสร้างฐานะ  
 และเป็นข้อจำกัดของผู้สมรสที่ไม่ได้พึ่งพิงการผลิตของครัวเรือนอีกต่อไป ดังนั้นครอบครัวยุคใหม่  
 ซึ่งมีรูปแบบความสัมพันธ์แบบผูกพันด้วยการสมรสจึงเกิดขึ้นทดแทนครอบครัวแบบขยาย  
 นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของครอบครัวและระบบเศรษฐกิจดังกล่าวยังก่อให้เกิด  
 หน่วยย่อยของสังคมที่ไม่เคยมีมาก่อนในสังคม เช่น โรงเรียน (ซึ่งในสมัยก่อนการศึกษาผูกอยู่กับ  
 ครอบครัวยุคใหม่) ที่เน้นการเรียนการสอนเพื่อสร้างสมาชิกสังคมให้มีทักษะและความรู้สมัยใหม่  
 หรือความรู้จากตะวันตกที่สอดคล้องกับความต้องการของระบบอุตสาหกรรมและการบริการ  
 และเน้นการสร้างผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางมากกว่าการสอนความรู้พื้นฐานทั่วไป เช่น ปรัชญา  
 ศาสนา พิธีกรรม หรือศิลปะพื้นบ้านต่างๆ นอกจากนั้นแม้แต่องค์กรศาสนายังมีการปรับเปลี่ยน  
 รูปแบบการเผยแพร่และคำสอนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบใหม่ด้วย อาทิเช่น การตีความพุทธ  
 ศาสนาในเรื่องความสมณะในยุคก่อนทุนนิยมจะเน้นการพึ่งพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่และการไม่  
 ขวนขวายแสวงหาความสุขทางวัตถุ แต่ในยุคทุนนิยมความสมณะในศาสนาพุทธถูกตีความให้มี  
 ความพึงพอใจในระดับที่พอดีหรือสายกลาง และความสุขที่พอดี คือ การมีวัตถุพอประมาณแก่  
 การพัฒนาตน การนิ่งเฉยไม่แสวงหาหรือขวนขวาย คือ ความเกียจคร้าน และการขาดแคลนวัตถุ  
 อาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทั้งกายและใจด้วย

การเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็น การเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจ รูปแบบครอบครัว  
 รูปแบบการดำเนินชีวิต และการเกิดขึ้นหน่วยย่อยต่างๆ ในสังคม ย่อมกระทบต่อค่านิยมความ  
 เชื้อของคนในสังคม โดยเป็นผลจากการรับความรู้จากสังคมสมัยเข้ามาผ่านรูปแบบการทำงาน  
 โรงเรียน หรือสื่อต่างๆซึ่งอาจเข้ามาในรูปแบบของภาพยนตร์นำเข้ามาจากต่างประเทศ สินค้าและบริการ  
 จากต่างประเทศที่มีโฆษณาเป็นตัวกระตุ้นและเผยแพร่ รวมทั้งสื่อหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ที่  
 ได้รับอิทธิพลจากผู้บริหารประเทศที่ต้องการให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่วาง  
 นโยบายไว้โดยมีความทันสมัยหรือสังคมอุตสาหกรรมเป็นเป้าหมาย อย่างไรก็ตามบ่อยครั้งการ  
 เปลี่ยนแปลงเหล่านี้ก็เป็นที่ไปเองตามธรรมชาติโดยอยู่นอกเหนือการควบคุมของผู้นำประเทศหรือ

ชนชั้นนำในประเทศ ทั้งนี้เพราะในสังคมสมัยใหม่การค้าและการแพร่กระจายข้อมูลมัก  
 เป็นไปโดยอิสระที่ไม่สามารถควบคุมได้นั่นเอง

ดังนั้นเมื่อการพัฒนาดังกล่าวแพร่กระจายไปอย่างทั่วถึง สังคมต่างๆทั่วโลกจะมี  
 ลักษณะคล้ายๆกัน คือ เป็นสังคมสมัยใหม่ที่มีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบตะวันตก ซึ่งเป็น  
 กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เรียกว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ภาวะทันสมัย (Modernization)

#### 2.4.2 ทฤษฎีจักรวรรดินิยมหรือวิพากษ์ทุนนิยม (Capitalism)

ทฤษฎีนี้มองการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่ทุนนิยมว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เป็น  
 ธรรมชาติทั้งในระดับภายในประเทศและระหว่างประเทศ โดยเริ่มแรกจะต้องกลับไปพิจารณาที่  
 กระบวนการผลิตของระบบทุนนิยมว่าเป็นต้นเหตุแห่งปัญหาทั้งหมด (วิภาวี เอี่ยมวรเมธ  
[www.docstoc.com/docs/21488971](http://www.docstoc.com/docs/21488971))

ระบบทุนนิยมเป็นระบบที่เน้นการใช้กลไกตลาดในการควบคุมราคาและปริมาณ  
 สินค้า เพื่อให้ราคาสินค้าเพิ่มขึ้นหรือลดลงตามธรรมชาติอันได้แก่ ธรรมชาติในด้านอุปสงค์  
 (Demand) และอุปทาน (Supply) ซึ่งจะทำให้ไม่เกิดการผูกขาดราคาสินค้า และทำให้เกิดการ  
 ผลิตที่สมเหตุสมผล คือ เมื่อมีความต้องการสินค้ามากราคาสินค้าก็จะสูงขึ้น เมื่อสินค้าราคา  
 สูงขึ้นและไม่มีความจำเป็นมากนัก ความต้องการสินค้าจะลดลง ราคาสินค้าก็จะลดลงไม่จูงใจ  
 ให้ผลิตต่อไป การผลิตสินค้าตัวนั้นก็ลดลงตามไปด้วย ผลที่ตามมาของระบบนี้ คือ การ  
 ผูกขาดไม่เกิดขึ้นเพราะผู้ผลิตมีโอกาสเท่ากันในการผลิตสินค้าตามอุปสงค์และอุปทาน อย่างไร  
 ก็ตามสิ่งที่ตามมาในระบบทุนนิยม คือ การสร้างกำไรและการแข่งขันของผู้ผลิต กลวิธีในการ  
 แข่งขันที่ใช้ในระบบนี้ ได้แก่ การตัดราคาแข่งกันระหว่างผู้ผลิต การกดราคาค่าแรงงานคนงานที่  
 มีอำนาจต่อรองน้อยกว่า และการแสวงหาทรัพยากรราคาถูกและตลาด ซึ่งทั้งสามประเด็นนี้  
 นำไปสู่ปัญหาของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยของกลุ่มประเทศพัฒนาใหม่ต่อมา

การแข่งขันกันระหว่างผู้ขายด้วยการตัดราคาทำให้ผู้ผลิตที่มีทุนมากกว่า มี  
 ความสามารถในการแข่งขันมากกว่า และในที่สุดผู้ผลิตที่มีกำลังอ่อนกว่าจะถูกผลักออกจาก  
 ระบบการแข่งขันจนในที่สุดจะเหลือเพียงผู้ผลิตเพียงไม่กี่ราย ซึ่งจะทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันได้  
 ง่ายขึ้น การรวมกลุ่มกันของผู้ผลิตจะทำให้กลุ่มผู้ผลิตสามารถกำหนดราคาสินค้าในตลาดได้  
 โดยไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับอุปสงค์ของสินค้าอีกต่อไปแต่ขึ้นอยู่กับผู้ผลิตฝ่ายเดียว และสร้าง  
 ผู้ผลิตรายใหญ่ขึ้นเป็นเจ้าพ่อในตลาด และในที่สุดพัฒนาเป็นรูปแบบไปเป็นองค์กรข้ามชาติที่มี  
 อำนาจและทุนมหาศาล ที่เรารู้จักกันในนามบริษัทข้ามชาติ (Transnational Corporation)

ส่วนการกตราค่าแรงงานคนงานซึ่งผู้ผลิตนำมาใช้เป็นกลวิธีลดต้นทุนการผลิต เพื่อเพิ่มผลกำไรนั้น นายทุนจะสามารถทำได้ด้วยการสร้างค่านิยมผ่านระบบต่างๆ ในสังคม เช่น องค์การศาสนา สื่อ ฯลฯ เพื่อให้สมาชิกมองเห็นความชอบธรรมในการเอารัดเอาเปรียบของ นายทุน และยอมให้นายทุนเอารัดเอาเปรียบได้ แต่ในที่สุดเมื่อการเอารัดเอาเปรียบเพิ่มขึ้น กลุ่มคนงานจะรวมกันเพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับนายทุนหรือผู้ผลิต เกิดเป็นสหภาพคนงานที่มีอำนาจในการกำหนดเงื่อนไขการจ้างงาน แต่ในบางกรณี (ตามทฤษฎีมาร์กซิสต์ กลุ่มคนงานจะรวมตัวกันเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้างสังคมเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้น)

สุดท้ายคือการแสวงหาทรัพยากรราคาถูกและตลาด ในส่วนนี้เองที่ผลักดันให้ ผู้ผลิตต้องพยายามแสวงหาพื้นที่ในการลงทุนใหม่ๆ และทำให้ระบบทุนนิยมแพร่กระจายไปทั่วโลก โดยเฉพาะในส่วนของทุนนิยมยังเข้าไปไม่ถึง ได้แก่ กลุ่มประเทศที่ระบบเศรษฐกิจพึ่งพิงการเกษตรกรรมดั้งเดิม เมื่อระบบทุนนิยมเข้ามาในประเทศเหล่านี้ การแข่งขันด้วยระบบการค้าราคา การเอารัดเอาเปรียบคนงานก็เข้ามาด้วย นอกจากนั้นการสร้างตลาดในประเทศเปิดใหม่เหล่านี้ จำเป็นต้องสร้างนิสัยการบริโภคให้เกิดขึ้น เพราะฉะนั้นการโฆษณาและการสอดแทรกค่านิยม บริโภคนิยมจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับระบบทุนนิยม ค่านิยมเหล่านี้จะถูกสอดแทรกผ่าน สื่อและภาพยนตร์ ผู้คนในสังคมจะค่อยซึมซับค่านิยมบริโภคนิยมแบบไม่รู้ตัว จนกระทั่งเกิด เป็นนิสัยจากรุ่นสู่รุ่นต่อไป และทำให้การขายสินค้าง่ายและได้ผลกำไรอย่างรวดเร็ว

ผลของการพัฒนาดังกล่าวนำไปสู่การเก็บเกี่ยวผลกำไรที่สร้างขึ้นในประเทศพัฒนาใหม่เหล่านี้ก็กลับประเทศแม่หรือประเทศที่นายทุนกำเนิดขึ้น ซึ่งมักเป็นประเทศในยุโรปและ อเมริกา และนำไปสู่ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างประเทศ โดยประเทศพัฒนาแล้วซึ่งเข้ามา ลงทุนในประเทศกำลังพัฒนาจะร่ำรวยมหาศาลในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาจะพัฒนาไปพร้อมๆ กับการสร้างหนี้สินที่พอกพูนขึ้น อันเกิดจากความพยายามเปลี่ยนแปลงสังคมตนเองจาก เกษตรกรรมไปสู่อุตสาหกรรม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดดด้วยการซื้อเทคโนโลยี ราคาแพงเข้ามาพัฒนาประเทศ และขายผลิตผลเกษตรกรรมซึ่งเป็นผลผลิตพื้นฐานของสังคมกับ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีราคาถูก ประกอบกับการบริโภคอย่างมากมายของสมาชิกสังคมทำให้ การสะสมทุนในประเทศไม่เกิดขึ้น การพัฒนาจึงเป็นการพัฒนาที่ไม่ได้สร้างพื้นฐานความมั่นคง ของสังคมอย่างแท้จริง เพราะประเทศอุตสาหกรรมใหม่เหล่านี้ไม่มีความรู้ทางด้านเทคโนโลยี เป็นของตนเองแต่ต้องพึ่งพิงความรู้จากตะวันตกและอเมริกา นอกจากนั้นการผลิตของประเทศ เหล่านี้ยังเป็นการผลิตเพื่อป้อนตลาดการผลิตและการบริโภคในประเทศพัฒนาแล้ว เช่น ประเทศ ไทยตลาดส่งออกหลักของไทย คือ อเมริกา ดังนั้นไทยจึงต้องพึ่งพิงประเทศอเมริกาอย่างมากใน การคงไว้ซึ่งระบบทุนนิยม

อย่างไรก็ตามในที่สุดประเทศกำลังพัฒนาเหล่านี้จะก้าวไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมเช่นกัน แต่เป็นกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ที่มีปัญหาทั้งหนี้สินและคุณภาพชีวิตของประชากร โดยเกษตรกรรมที่เคยเป็นพื้นฐานของสังคมจะค่อยๆ หดไป ทั้งนี้เพราะเกษตรกรรมที่เคยเป็นอิสระในพื้นที่เกษตรกรรมของตนเองจะถูกเปลี่ยนไปเป็นกรรมกรในโรงงานหรือกลายเป็นคนงานระดับล่างในธุรกิจภาคบริการ และอยู่อาศัยตามแหล่งสลัมในเมือง ซึ่งเมืองจะเปลี่ยนสภาพจากเมืองเล็กกลายเป็นมหานครที่เติบโตขึ้นด้วยความหลากหลายทั้งความเจริญและความเสื่อมโทรม ปรากฏการณ์ดังกล่าวปรากฏชัดเจนในประเทศกำลังพัฒนายุคแรกๆ เช่น บราซิล อาร์เจนตินา หรือแม้กระทั่งกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

สำหรับคนงานระดับล่างในประเทศกำลังพัฒนาเหล่านี้ซึ่งน่าจะรวมตัวกันต่อรองเพื่อสร้างเงื่อนไขที่เป็นธรรมมากขึ้นให้แก่ตนเองนั้น ในระบบทุนนิยมข้ามชาตินั้นไม่สามารถทำได้ ทั้งนี้เพราะกลุ่มคนงานได้ถูกทำให้อ่อนพลังลงด้วยการแบ่งคนงานออกเป็นกลุ่มๆ และให้รางวัลแก่คนงานกลุ่มบนๆ และกดกลุ่มคนงานระดับล่างไว้ ทำให้การรวมตัวไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ซึ่งทำให้องค์พัฒนานานเข้าจะยิ่งปรากฏกลุ่มคนระดับล่างไร้ฝีมือ ไร้ทักษะ ตกงาน และไม่ใช่เกษตรกรรมมากขึ้น เพราะคนส่วนใหญ่ที่เคยเป็นเกษตรกรแต่ดั้งเดิมถูกผลักดันให้เข้าสู่ระบบจนกลายเป็นกรรมกรจากรุ่นสู่รุ่น และไม่ได้เป็นเกษตรกรอีกต่อไป

ดังนั้นผลของการพัฒนาประเทศไปสู่ภาวะทันสมัยในระยะยาวสำหรับประเทศด้อยพัฒนา กำลังพัฒนา หรือประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ตามแนวตะวันตกหรืออเมริกาหรือญี่ปุ่นนั้น จึงเป็นการพัฒนาที่นำไปสู่ประเทศไปสู่ภาวะหนี้สินและด้อยลงในคุณภาพชีวิต

ทฤษฎีที่อธิบายการเกิดขึ้นของกระแสโลกาภิวัตน์ที่กล่าวมา เป็นทฤษฎีที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงของสังคมในมุมมองที่แตกต่างกัน โดยมีหลักการในทฤษฎีวิเคราะห์ที่ทำให้ความสำคัญในด้านต่างๆ ไม่เท่ากัน ในทฤษฎีภาวะทันสมัยนั้นให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีในการผลิตทางด้านอุตสาหกรรมที่เป็นตัวนำการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับสังคมในด้านต่างๆ และแพร่กระจายความเจริญไปสู่สังคมอื่นๆ จนทำให้สังคมต่างๆ ที่เปิดรับหรือในที่สุดต้องเปิดรับมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมไปสู่รูปแบบเดียวกัน สำหรับทฤษฎีจักรวรรดินิยมที่วิพากษ์วิจารณ์ระบบทุนนิยมนั้น เน้นความบกพร่องของระบบทุนนิยมที่เปิดช่องให้มีการเอารัดเอาเปรียบของผู้ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจสังคมต่อผู้ด้อยกว่า และยังพยายามชี้ให้เห็นอีกว่าการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยนั้นแท้จริงเป็นภาพจอมปลอมและไม่มีความมั่นคงที่แท้จริง ในส่วนทฤษฎีที่สามคือทฤษฎีหมู่บ้าน โลกนั้นให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีทางการสื่อสารและการคมนาคมที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในค่านิยมและความสัมพันธ์ของผู้คนบนโลกที่ไร้ขอบเขตจนเสมือนผู้คนทั้งโลกอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน



การที่ทฤษฎีทั้งสองมีหลักในการอธิบายที่แตกต่างกันนี้ช่วยให้เราสามารถพิจารณาแง่มุมต่างๆที่มีอิทธิพลและเป็นปัจจัยต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปตามกระแสโลกาภิวัตน์นี้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีปัจจัยหลากหลายเข้ามาที่มีอิทธิพล และไม่ได้มีปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเท่านั้นที่เข้ามาที่มีอิทธิพล ในขณะที่เดียวกันก็ช่วยให้เราได้เห็นว่าโลกไร้พรมแดนใบนี้มีความจำเป็นที่จะต้องถูกพิจารณาทั้งในด้านบวกและด้านลบรวมทั้งด้านกลาง ๆ ไปพร้อมๆกันไปด้วย

## 2.5 ผลกระทบของโลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์มีผลกระทบต่อโลกในหลายแง่มุม (บุญณ ปรีรัมย์ โนช. 2547) เช่น

อุตสาหกรรม การปรากฏของตลาดการผลิตที่เกิดขึ้นทั่วโลก และช่องทางเข้าถึงผลิตภัณฑ์ต่างประเทศที่กว้างขึ้นสำหรับผู้บริโภคและบริษัท

การเงิน การปรากฏขึ้นของตลาดการเงินทั่วโลกและการเข้าถึงเงินลงทุนจากแหล่งภายนอกที่ง่ายและสะดวกขึ้นของบริษัทต่างๆ ประเทศและรัฐต่ำกว่าประเทศที่ประสงค์ของคู่อิม

เศรษฐกิจ การยอมรับตลาดร่วมของโลกบนพื้นฐานแห่งเสรีภาพในการแลกเปลี่ยนสินค้าและทุน

การเมือง การเมืองโลกาภิวัตน์ หมายถึง การสร้างสรรค์รัฐบาลโลกที่จะทำหน้าที่กำกับดูแลความสัมพันธ์ระหว่างชาติและให้หลักประกันสิทธิที่เกิดจากสังคมและเศรษฐกิจของโลกาภิวัตน์ ในทางการเมือง สหรัฐฯ ได้รับประโยชน์จากการครองอำนาจในโลกในหมู่ชาติมหาอำนาจ ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและความมั่งคั่งของประเทศด้วยอิทธิพลของโลกาภิวัตน์และจากการช่วยเหลือของสหรัฐฯ ประเทศจีนได้เจริญเติบโตอย่างมหาศาลในช่วงเพียงทศวรรษที่ผ่านมา หากจีนมีความเจริญเติบโตในอัตราตามแนวโน้มนี้ต่อไปเป็นไปได้ที่จะเกิดการเคลื่อนย้ายศูนย์กลางอำนาจในระหว่างประเทศผู้นำภายใน 20 ปีข้างหน้า ประเทศจีนจะมีความมั่งคั่ง มีอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีที่สามารถท้าทายสหรัฐฯ ในการเป็นประเทศมหาอำนาจผู้นำ

ข้อมูลข่าวสาร มีการเพิ่มการไหลบ่าของข้อมูลข่าวสารระหว่างพื้นที่หรือภูมิภาคที่อยู่ห่างไกลกันมาก

วัฒนธรรม การเจริญเติบโตของการติดต่อสัมพันธ์ข้ามวัฒนธรรม เกิดมีประเภทใหม่ๆ ในด้านความบันเทิงและเอกลักษณ์ เช่น “โลกาภิวัตน์นิยม” ซึ่งครอบคลุมการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและการได้บริโภคผลิตภัณฑ์และความคิดจากต่างประเทศ การรับเทคโนโลยีใหม่มาใช้และการเข้าร่วมใน “วัฒนธรรมโลก”



นิเวศวิทยา การปรากฏขึ้นของความท้าทายในปัญหาสถานะแวดล้อมในระดับโลกที่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้โดยปราศจากความร่วมระดับนานาชาติ เช่นปัญหา “การเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ” มลภาวะทางน้ำและอากาศที่ครอบคลุมหลายเขตประเทศ การทำประมงเกินขีดความสามารถในการรองรับ การกระจายของพันธุ์พืชและสัตว์ที่ไม่พึงประสงค์ การสร้างโรงงานเป็นจำนวนมากในประเทศกำลังพัฒนาที่ก่อมลภาวะได้อย่างเสรี

สังคม การประสบความสำเร็จในการบอกรับข่าวสารถึงกันโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายสำหรับประชาชนของทุกชาติในโลก

การขนส่ง การลดจำนวนลงไปเรื่อยๆ ของรถยนต์ยุโรปในถนนของยุโรป (อาจกล่าวได้เช่นเดียวกันสำหรับอเมริกา) และการสิ้นปัญหาเรื่องระยะทางที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยลดเวลาการเดินทาง การแลกเปลี่ยนที่มากขึ้นของวัฒนธรรมสากล การขยายตัวของ “อนิเมะ วัฒนธรรมนิยม” และการเข้าถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ง่ายขึ้นสำหรับปัจเจกบุคคล (เช่นการส่งออกภาพยนตร์ของฮอลลีวูดและบอลลีวูด หรืออุตสาหกรรมภาพยนตร์ของอินเดีย) อย่างไรก็ตาม การนำเข้าวัฒนธรรมอาจทำให้เกิดการกลืนทางวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ง่าย มีผลให้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมมีน้อยลงจากการผสมผสานระหว่างกันเกิดเป็นวัฒนธรรมพันทาง หรืออาจถูกกลืนโดยการค่อยๆ รับวัฒนธรรมใหม่มาใช้โดยสิ้นเชิง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดในกรณีนี้ได้แก่การรับวัฒนธรรมตะวันตก (Westernization) ของหลายประเทศเมื่อเร็วๆ นี้ แต่การรับวัฒนธรรมจีน (Sanitization) ได้เกิดขึ้นทั่วเอเชียมานานนับศตวรรษแล้วการเดินทางและการท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่มากขึ้น การเข้าเมืองที่มากขึ้น รวมทั้งการเข้าเมืองที่ผิดกฎหมาย การแพร่ขยายของสินค้าบริโภคของท้องถิ่น (เช่นอาหาร) คู่ต่างประเทศมากขึ้น การคลังโคลัมเบียขึ้นวัฒนธรรมยอดนิยมระดับโลก เช่น คาราโอเกะโปเกมอน ซูโดกุ นูมะ โอริกามิ Idol Series ยูทูบ ออร์กัต เฟซบุ๊ก ไลน์ และมายสเปซ ก็พาระดับโลก เช่น ฟุตบอลโลก และกีฬาโอลิมปิก การเกิดหรือการพัฒนาชุดของ “คุณค่าสากล” Universal Value

ด้านเทคนิคและกฎหมาย การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของระบบการติดต่อสื่อสารระดับโลก การเพิ่มการเคลื่อนไหวและการแลกเปลี่ยนของข้อมูลข่าวสารข้ามพรมแดนที่ใช้เทคโนโลยี เช่น อินเทอร์เน็ต ดาวเทียมสื่อสาร เคเบิลใยแก้วใต้น้ำ และโทรศัพท์มือถือการเพิ่มจำนวนของมาตรฐานที่นำออกใช้ทั่วโลก เช่น ข้อกฎหมายลิขสิทธิ์ การจดทะเบียนลิขสิทธิ์ และการตกลงทางการค้าโลก การผลักดันโดยผู้สนับสนุนให้มีศาลอาญานานาชาติ (International Criminal Court) และศาลยุติธรรมนานาชาติ (International Court of Justice)

การตระหนักด้านเพศ โดยทั่วไป การมองโลกาภิวัตน์เฉพาะด้านเศรษฐกิจเป็นเรื่องง่าย แต่ในด้านเพศนี้มีเบื้องหลังในความหมายทางสังคมที่หนักแน่น โลกาภิวัตน์มีความหมายใน ปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศต่างๆ หลายประเทศ โลกาภิวัตน์อาจส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงในด้านความเสมอภาคทางเพศ และประเด็นนี้เองที่นำไปสู่การตระหนักถึงความ ไม่เสมอภาคของสตรีเพศ (บางครั้งเป็นความโหดร้าย) ที่เป็นอยู่ในหลายประเทศทั่วโลก ตัวอย่างเช่น สตรีในในหลายประเทศในแอฟริกาที่สตรีจะต้องถูกขริบอวัยวะเพศด้วยวิธีการที่ เป็นอันตราย ซึ่งโลกเพิ่งรับรู้และทำให้ประเพณีนี้ลดน้อยลง

### 3. ลักษณะสังคมไทยในปัจจุบัน

#### 3.1 บริบททางสังคมและการเมืองอดีตถึงปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 โดยคณะราษฎรที่นำโดยนายปรีดี พนมยงค์ ได้ยกเลิกระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อำนาจของกษัตริย์ถูกขยับถอนไป การปกครองของ ประเทศได้เปลี่ยนเป็นระบอบประชาธิปไตยที่มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด และ พระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ตาม ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยนับจาก วันนั้นจนถึงวันนี้ยังคงประสบอุปสรรคตลอดมา หลังปี 2475 ในระยะต้น ได้มีการพยายามฟื้นคืน อำนาจของฝ่ายนิยมกษัตริย์โดยการทำรัฐประหารที่เรียกว่ากบฏบวรเดช แต่ไม่สำเร็จ ต่อมาการ รัฐประหารในปี 2490 ของกลุ่มขุนศึกผิน ชุณหะวัณ และการรัฐประหารปี 2501 ของกลุ่มขุน ศึกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ล้วนเป็นแผนการที่บงการโดยจักรพรรดินิยมอเมริกาในการสร้างรัฐบาลเผด็จ การทหารที่เป็นหุ่นเชิดเพื่อเป้าหมายการครอบครองไทยให้ได้เต็มที่ (ประดิษฐ์ ตั้งประสาทวงศ์. 2550 : 22-30)

เมื่อกลุ่มขุนศึกสฤษดิ์ได้กุมอำนาจรัฐเบ็ดเสร็จ ก็ได้ทำการปกครองไทยเป็นแบบเผด็จ การทหารซึ่งผูกขาดทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจเป็นเวลายาวนานกว่า 15 ปี เหล่าขุนศึกเผด็จ การได้อาศัยสถาบันกษัตริย์ เพื่อเป็นประโยชน์ในการปกครองของพวกเขา อย่างไรก็ตาม อำนาจ เผด็จการทหารไม่อาจดำรงอยู่และขัดขวางการพัฒนาของระบอบประชาธิปไตย การ ต่อสู้ของประชาชนที่รักชาติรักประชาธิปไตยเมื่อ 14 ตุลาคม 2516 ได้ขับไล่อำนาจเผด็จ การทหาร ทำให้ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภามีโอกาสพัฒนาต่อไป การต่อสู้ของผู้รักชาติรัก ประชาธิปไตย 14 ตุลาคม 2516 นับเป็นหลักศิลาประชาธิปไตยที่สำคัญหลักหนึ่งที่แสดงถึงความ ตื่นตัวสู่ระดับใหม่ของประชาชน โดยเฉพาะเยาวชนนักเรียน นิสิต นักศึกษา

หลัง 14 ตุลาคม 2516 เป็นช่วงระยะที่ประชาธิปไตยเบ่งบาน นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนในวงการและอาชีพต่างๆ ได้รวมตัวกันจัดตั้งองค์กร สมาคมต่างๆ อย่างหลากหลาย การเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมและผลประโยชน์ของประชาชนเกิดขึ้นไม่เว้นแต่ละวัน สร้างความวิตกกังวลแก่ชนชั้นปกครองเป็นอย่างยิ่ง

ฝั่งปฏิกริยาขวาจัด ทั้งศักดินา ทหารเผด็จการ และจักรพรรดินิยมอเมริกา ได้สมคบกัน ก่อกรณีนองเลือด 6 ตุลาคม 2519 หวังจะกวาดล้างขบวนการประชาธิปไตยของประชาชนให้สิ้นซาก นักเรียน นิสิต นักศึกษาประชาชนผู้รักชาติรักประชาธิปไตยถูกเข่นฆ่าล้มตายเป็นจำนวนมาก แต่ก็ไม่สามารถทำลายจิตวิญญาณรักชาติรักประชาธิปไตยของนักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชนผู้รักชาติรักประชาธิปไตยได้ พวกเขาพากันเดินทางเข้าสู่ป่าเขา เข้าร่วมการต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย การต่อสู้ของพวกเขามีเป้าหมายแฉ่ชัดขึ้น ทำให้ขบวนการปฏิวัติขยายกำลังขึ้นมาก พวกปฏิกริยาขวาจัดหวาดกลัวกำลังปฏิวัติของประชาชนที่นับวันเติบโตใหญ่ ในที่สุด (หลังจากปี 2524-2525) ต้องยอมผ่อนปรนเปิดทางให้นักเรียนนิสิตนักศึกษาและประชาชนผู้รักชาติรักประชาธิปไตยกลับเข้าเมือง ให้มีสิทธิประชาธิปไตยบางอย่างเช่นมีการเลือกตั้งที่เรียกกันว่า "ประชาธิปไตยครึ่งใบ" ในสมัยที่พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์เป็น นายกรัฐมนตรี ต่อมากระแสประชาธิปไตยในหมู่ประชาชนขยายตัวเติบโต อำนาจทหารถูกบั่นทอนลง เป็นโอกาสให้กลุ่มนายทุนเข้ากุมอำนาจทางการเมือง พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ หัวหน้ากลุ่มทุนใหญ่จากชอวยราชครูได้เป็นนายกรัฐมนตรีต่อจากพลเอกเปรม แต่ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลตัวแทนนายทุนกับขุนศึกทหารยังคงดำรงอยู่และทวีความรุนแรงขึ้นจนถึงจุดแตกหัก เมื่อพลเอกสุนทร คงสมพงษ์ เป็นหัวหน้าทำการรัฐประหาร ในนามคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (รตช.) และเมื่อ พลเอก สุจินดา คราประยูรกลับคำพูดขึ้นรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีหลังการเลือกตั้งเพื่อต้องการสืบต่ออำนาจของคณะรัฐประหาร ประชาชนผู้รักประชาธิปไตยเรือนแสนก็รวมตัวกันคัดค้านจนถูกปราบปรามเข่นฆ่าบาดเจ็บล้มตายจำนวนมากในเดือนพฤษภาคม 2535 รัฐบาลอำนาจทหารถูกต่อต้านอย่างหนัก จนพล.อ.สุจินดา จำต้องลาออกจากตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี ประเทศไทยกลับเข้าสู่การปกครองโดยรัฐบาลพลเรือนอีกครั้ง ดอกผลของการต่อสู้ครั้งนั้นได้ส่งผลให้ต่อมาในปี 2540 ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการร่างรัฐธรรมนูญ ประชาธิปไตยแบบชนชั้นนายทุนขยายตัวมากขึ้น บทบาทและอำนาจทางการเมืองของทหารและพวกปฏิกริยาขวาจัดถูกลดทอนลงมาก กลุ่มการเมืองต่างๆ ก็ได้อาศัยกระแสประชาธิปไตย ช่วงชิงเข้าสู่อำนาจรัฐโดยผ่านระบบรัฐสภา ที่มีพรรคการเมืองและการเลือกตั้ง บทบาทของกลุ่มทุนในทางการเมืองจึงโดดเด่นขึ้น

มาถึงยุครัฐบาลไทยรักไทย ฝ่ายนายทุนใหญ่ผูกขาดมีบทบาทเป็นด้านหลักในอำนาจรัฐ กลุ่มทุนใหญ่ผูกขาดที่นำโดยทักษิณ ได้ยับยั้งความคิดของนักเคลื่อนไหวภาคประชาชนมาเป็นประโยชน์ ชูนโยบายประชานิยมที่เอาใจและเข้าถึงมวลชนพื้นฐาน ทำการเมืองแบบการตลาด และใช้เงินซื้อคะแนนเสียงจนชนะการเลือกตั้งเป็นพรรคการเมืองเสียงข้างมากในสภา ตั้งแต่ปี 2544 เป็นต้นมา ในขณะเดียวกัน กลุ่มทุนใหญ่ผูกขาดทักษิณก็ได้ใช้อำนาจเงิน ใช้ระบบอุปถัมภ์ที่ตกทอดมาจากระบอบศักดินา คูดังเอากลุ่มนายทุนการเมืองต่างๆ กลุ่มทหารขุนศึก และข้าราชการที่มีอำนาจมาขึ้นต่อตน กลายเป็นอำนาจรัฐเบ็ดเสร็จของความร่วมมือระหว่างนายทุนใหญ่ผูกขาด ขุนศึกทหาร ตำรวจ และข้าราชการที่มีอำนาจ โดยมีนายทุนใหญ่ผูกขาดเป็นผู้นำและผู้บงการ พร้อมทั้งนี้ก็ได้อาศัยกลไกอำนาจรัฐแก้กฎหมาย ออกกฎหมายใหม่ ดำเนินการคอร์ปชั่นเงินนโยบายเอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มนายทุนใหญ่ผูกขาดทักษิณและพวกอย่างโจ่งแจ้ง ทรัพย์สินของชาติถูกแปรให้เป็นทุนเอกชนและเทขายให้ต่างชาติ ใน ขณะเดียวกันก็ชุกช่อนผลประโยชน์มหาศาลในครอบครัวเครือญาติโดยอาศัยตลาดหุ้น ด้วยกลไกการซื้อขายที่ซับซ้อน ช่อนเงื่อนและหลบเลี่ยงภาษีครั้งมโหฬาร สุดท้ายประชาชนผู้รักชาติจะทนนิ่งเฉยอยู่ได้ จึงรวมตัวกันคัดค้านอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง ชูธงต่อต้านการ โก่งบ้านกินเมืองของทักษิณและพวก และเมื่อความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลทักษิณกับประชาชนและผู้ชุมนุมรุนแรงแหลมคมมากยิ่งขึ้น ทุกที กลุ่มขุนศึกทหารและกลุ่มอำนาจเก่าที่มีความขัดแย้งกับกลุ่มทักษิณ ก็ได้ฉวยโอกาสทำการรัฐประหาร โค่นอำนาจทักษิณเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 จัดตั้งรัฐบาลตัวแทนของกลุ่มตนขึ้นปกครองประเทศ อย่างไรก็ตาม รัฐประหารครั้งนี้ก็ได้ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มของผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับการรัฐประหาร ได้ชูธงคัดค้านเผด็จการทหารและอำนาจนอกระบบ ปลุกกระแสต่อต้านความเหี้ยมกล้าในสังคมและการใช้ “สองมาตรฐาน” ของอำนาจรัฐ กลุ่มทุนใหญ่ผูกขาดทักษิณ ได้อาศัยการเคลื่อนไหวของประชาชนมาเป็นประโยชน์ในการฟื้นฟูอำนาจของตน ทำให้การแตกแยกทางความคิดออกเป็น 2 ฝ่ายในทุกระดับชั้นของสังคมรุนแรงยิ่งขึ้นอย่างไม่เคยเป็นมาในยุคก่อนๆ

เมื่อมีการเลือกตั้งในเดือนกรกฎาคม 2554 พรรคเพื่อไทยภายใต้อิทธิพลทักษิณซึ่งได้รับการสนับสนุนเงินทุนอย่างเต็มที่ และมีนปช.เป็นกองหนุนที่สำคัญได้คะแนนเสียงสส.เกินครึ่ง กลับขึ้นสู่อำนาจรัฐที่โดยรูปแบบเป็นประชาธิปไตย แต่โดยเนื้อแท้เป็น “ชนาธิปไตย” ที่เป็นเผด็จการรัฐสภา นั่นก็คือเป็นการเมืองที่ผูกขาดโดยนายทุนใหญ่ผูกขาดผ่านระบบรัฐสภาอีกครั้ง ลักษณะ การปกครองของสังคมไทยหลังจากนี้ไปยังคงเป็นเช่นนี้แม้อำนาจรัฐจะเปลี่ยนมือจากกลุ่มทุนใหญ่ผูกขาดทักษิณ ไปเป็นกลุ่มการเมืองนายทุนใหญ่ผูกขาดกลุ่มอื่น ก็ตามตราบใดที่ยังไม่ได้เปลี่ยนแปลง โครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองของ สังคมไทยปัจจุบัน



### 3.2 พัฒนาการของระบบเศรษฐกิจไทย

จากพัฒนาการของเศรษฐกิจทุนนิยมของไทยในระยะร้อยกว่าปีมานี้ จะเห็นได้ว่าเศรษฐกิจทุนนิยมของไทยแตกต่างจากประเทศทุนนิยมที่พัฒนาแล้วอื่น ๆ คือมิได้วิวัฒนาการทางการผลิตแบบทุนนิยมของผู้ที่อยู่ในกระบวนการผลิตในประเทศแล้วนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์อิทธิพลทุนใหญ่ผูกขาดนักล่าอาณานิคมที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในไทย และในกระบวนการขยายตัวของเศรษฐกิจทุนนิยมก็เข้าไปตามทิศทางของยุทธศาสตร์มหาอำนาจทุนนิยมโลกมาโดยตลอด จึงเป็นผลทำให้โครงสร้างเศรษฐกิจทุนนิยมของไทยแตกต่างจากทุนนิยมทั่วไป คือ ตั้งแต่เริ่มแรกของการพัฒนาทุนนิยมในไทย ภาคการผลิตทางอุตสาหกรรมอันเป็นภาคที่สร้างมูลค่าและเป็นภาคพื้นฐานในระบอบทุนนิยมมีการพัฒนาและเติบโตที่ล่าช้า และอ่อนด้อยกว่าภาคการค้า การเงิน พลังการผลิตทางอุตสาหกรรม ได้แก่ เครื่องจักร เทคโนโลยี รวมทั้งทักษะของแรงงานไทยมีอัตราการพัฒนาที่ต่ำ ส่วนใหญ่จะต้องพึ่งพาจากต่างประเทศ ทำให้เศรษฐกิจทุนนิยมของไทยอยู่ในสภาพที่ล่าหลังและอ่อนแอ นอกจากนั้น โครงสร้างเศรษฐกิจทุนนิยมไทยเป็นโครงสร้างผูกขาด ทุนใหญ่ผูกขาดข้ามชาติโดยการร่วมมือกับทุนใหญ่ผูกขาดในไทยมีอิทธิพลและบทบาทครอบงำเศรษฐกิจส่วนต่างๆ ของสังคมสูงมาก จึงสรุปได้ว่าในทางเศรษฐกิจทุนนิยมไทยมีลักษณะเป็นทุนนิยมผูกขาดบริวารที่ล่าหลัง ทางการเมืองก็ยังไม่พัฒนาถึงขั้นเป็นประชาธิปไตยแบบประเทศทุนนิยมที่พัฒนาแล้ว

ลักษณะของระบบเศรษฐกิจไทยในปัจจุบัน มีดังนี้ (กาญจนา สงวนวงศ์วาน. 2551 : 11-25)

1. ระบอบเศรษฐกิจการปกครองของศักดินา ได้สลายตัวโดยพื้นฐานจักรพรรดินิยมที่รุกรานเข้าไทยไม่ต้องการทำลายระบอบศักดินาให้หมดสิ้น มีการประนีประนอมและประสานผลประโยชน์ร่วมกัน เมื่อชนชั้นปกครองศักดินาถูกไล่ออนอำนาจรัฐไปในปี 2475 ประกอบกับเศรษฐกิจทุนนิยมในประเทศขยายตัว เข้าที่ดินศักดินาส่วนใหญ่ก็ได้ปรับตัวมาประกอบธุรกิจทางทุนนิยม ทรัพย์สินและที่ดินมากมายที่ตกทอดมาจึงเป็นฐานทางเศรษฐกิจของธุรกิจทุนนิยมของพวกเขา เจ้าที่ดินศักดินาบางส่วนได้กลายเป็นนายทุนใหญ่ผูกขาดในเศรษฐกิจทุนนิยมไทยปัจจุบัน

2. นายทุนใหญ่ผูกขาดข้ามชาติมีส่วนและบทบาทสูงในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมไทยในฐานะเป็นผู้ลงทุนหลัก หรือเป็นผู้ถือหุ้นรายใหญ่ในธุรกิจสำคัญๆ หลายแขนง ที่สำคัญ ได้แก่ กิจการธนาคาร การส่งออก นำเข้า การค้าปลีก อุตสาหกรรมรถยนต์และชิ้นส่วน ฯลฯ โดยเฉพาะด้านการเงิน มหาอำนาจทุนการเงินได้เข้ามาแทรกแซงและเก็งกำไรในตลาดเงิน ตลาดทุน ไทยต้องสูญเสียผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจปีละมหาศาล อย่างไรก็ตาม การรุกเข้ามาของทุน



ใหญ่ผูกขาดต่างชาติจะไม่อาจลงหลักปักฐานและแย่งยึดผลประโยชน์ของประชาชนและประเทศชาติไปได้ง่ายง่าย ถ้าไม่ได้รับความร่วมมือจากกลุ่มทุนใหญ่ภายในประเทศ กลุ่มทุนใหญ่ผูกขาดในประเทศ จึงเป็นฐานรองรับและเป็นพันธมิตรของกลุ่มทุนผูกขาดต่างชาติ แม้บางครั้งระหว่างพวกเขาอาจขัดแย้งทางผลประโยชน์บ้าง แต่เป้าหมายที่ขูครัดประชาชนไทยและแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและโภคทรัพย์ของประเทศชาติไทยนั้นร่วมกัน พวกเขาจึงไม่เป็นปรปักษ์กัน สามารถร่วมมือและแบ่งปันผลประโยชน์กันได้

3. สังคมไทยมีการผูกขาดทางเศรษฐกิจสูงมาก แม้ว่านักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักจะยืนยันว่าระบบเศรษฐกิจทุนนิยมไทยเป็นระบบเสรี ที่เปิดโอกาสให้ประกอบธุรกิจและการแข่งขันอย่างเสรี แต่เมื่อพิจารณาโครงสร้างทางเศรษฐกิจทั้งระบบ พิจารณฐานะและกำลังทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันอย่างมาของผู้ประกอบการในแต่ละสาขา ก็จะพบว่าทุกสาขาธุรกิจ ทั้งการเงิน การค้า การผลิต และการบริการ มีการผูกขาดหรือการกระจุกตัวของอำนาจทางเศรษฐกิจค่อนข้างสูง ปัจจัยที่ทำให้มีการผูกขาดทางเศรษฐกิจในไทย ที่สำคัญมี 2 ประการ คือ เกิดจากอำนาจของผู้ที่มีกำลังเงินทุนสูง และมีเทคโนโลยีที่ล้ำหน้า มีวิธีการบริหารจัดการที่ทันสมัยกว่า ซึ่งผู้ที่มีศักยภาพเหล่านี้ก็คือทุนผูกขาดต่างชาติ และทุนใหญ่ในประเทศที่มีการสะสมทุนมาตั้งแต่บรรพบุรุษหรือร่ำรวยขึ้น โดยการเป็นนายหน้ารับใช้ทุนผูกขาดต่างชาติ และหรือร่วมทุนกับทุนต่างชาติ เมื่อนายทุนต่างชาติและนายทุนใหญ่ในประเทศเหล่านี้เข้าครอบครองธุรกิจสำคัญแขนงใดแขนงหนึ่งหรือหลายแขนง ผู้อื่นก็ไม่มีโอกาสหรือมีโอกาสน้อยที่จะแข่งขันได้ ทุกวันนี้มีธุรกิจผูกขาดและกึ่งผูกขาดไม่น้อยที่เป็นของทุนต่างชาติ หรือร่วมทุนกับทุนใหญ่ผูกขาดภายในประเทศ เช่น อุตสาหกรรมรถยนต์ และยานยนต์ อุตสาหกรรมวัสดุก่อสร้าง บริษัทค้าปลีกข้ามชาติ ธนาคารและสถาบันการเงิน โทรคมนาคม น้ำมัน เหมืองแร่ ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ และการอาศัยอำนาจรัฐมาผูกขาดธุรกิจที่มีผลประโยชน์สูง อาจกล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยหลักของการผูกขาดทางเศรษฐกิจของสังคมไทยตั้งแต่อดีตมา และได้ทวีความร้ายแรงยิ่งขึ้นในปัจจุบัน การทางอ้อมนั้นคือนายทุนนักธุรกิจไม่ได้เข้าสู่อำนาจรัฐเอง แต่อาศัยระบบอุปถัมภ์จ่ายค่าตอบแทนแก่นักการเมืองและข้าราชการที่กุมอำนาจรัฐอยู่ หรือนายทุนนักธุรกิจส่งตัวแทนของตนเข้าไปมีบทบาทในอำนาจรัฐ เพื่ออำนวยความสะดวกและอำนาจพิเศษเหนือตลาดให้แก่ธุรกิจของตน ส่วนการอาศัยอำนาจรัฐโดยตรงนั้น คือนายทุนนักธุรกิจใหญ่เองหรือตัวแทนที่ไว้ใจได้ เข้ากุมอำนาจรัฐ โดยตรงโดยผ่านระบบพรรคการเมือง การเลือกตั้ง จากนั้นก็ใช้อำนาจรัฐที่มีอยู่ในมือสร้างระเบียบ กติกา และนโยบายที่เอื้อประโยชน์แก่ธุรกิจของตนและพวกพ้องและสร้างอำนาจผูกขาดที่เหนือตลาด สามารถตัดดวงผลประโยชน์ได้มากมายและรวดเร็ว (กลุ่มทุนใหญ่

ผูกขาดทักษิณเป็นตัวอย่างนายทุนใหญ่นักการเมืองที่เข้ายึดกุมอำนาจรัฐโดยตรงเพื่อสร้างอำนาจผูกขาดทางธุรกิจ) การผูกขาดด้วยวิธีการที่เข้ายึดกุมอำนาจรัฐโดยตรงนี้ กำลังเป็นแนวโน้มที่เพิ่มมากขึ้นๆ นายทุนใหญ่นักการเมืองที่เข้ายึดกุมอำนาจรัฐโดยตรง ใช้อำนาจรัฐผูกขาดและแสวงหากำไรทางธุรกิจที่มีผลประโยชน์สูง คือ นายทุนใหญ่ผูกขาดสามานย์

4. ทุนนิยมไทยไม่มีความเป็นอิสระและพึ่งตนเองไม่ได้ ต้องพึ่งพาทุน เครื่องจักรและเทคโนโลยี รวมทั้งตลาดในต่างประเทศด้วย นโยบายเศรษฐกิจของชาติที่ผ่านมามุ่งเน้นการผลิตเพื่อการส่งออกมากกว่าการผลิตเพื่อการบริโภคอุปโภคภายในประเทศ (ปัจจุบันรายได้จากการส่งออกและการท่องเที่ยว มากกว่า 70% ของ (Gross Domestic Product : GDP) แต่สินค้าอุตสาหกรรมที่ส่งออกส่วนใหญ่ลงทุนโดยต่างชาติ ซึ่งเครื่องจักร และวัตถุดิบส่วนใหญ่สั่งซื้อจากต่างประเทศ ดังนั้นเมื่อมูลค่าการส่งออกสินค้ายิ่งมาก มูลค่าการสั่งซื้อก็เพิ่มมากขึ้นด้วย ส่วนกำไรจากสินค้าที่ส่งออกส่วนใหญ่ตกเป็นของนายทุนใหญ่ต่างชาติ ซึ่งพวกเขาก็ส่งกลับไปต่างประเทศ

5. พร้อมกับการขยายตัวของเศรษฐกิจทุนนิยมไทย นายทุนชาติ ที่เป็นนายทุนการผลิต นายทุนพาณิชย์และบริการ ก็ได้เพิ่มจำนวนมากขึ้น ส่วนใหญ่เป็นนายทุนขนาดกลาง ขนาดเล็ก การเบียดขับ การกีดกันและการเอาเปรียบของทุนใหญ่ผูกขาดไทยและต่างชาติ และระบบราชการที่ล่าหลัง ล้วนเป็นอุปสรรคสำคัญทำให้นายทุนชาติของไทยไม่อาจเติบโตใหญ่ แข็งแรงได้ จึงกำหนดให้ชนชั้นนายทุนชาติไทยในทางเศรษฐกิจไม่สามารถเป็นกำลังหลักในการพัฒนาการผลิตของทุนนิยมที่ก้าวหน้า

6. การเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนเส้นทางทุนนิยมภายใต้การบงการของจักรพรรดินิยมอเมริกาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 (2504-2509) เป็นต้นมา รัฐเน้นการส่งเสริมภาคอุตสาหกรรม และการค้าในเมืองเป็นสำคัญ ละเลยภาคเกษตรกรรมซึ่งเป็นภาคเศรษฐกิจพื้นฐานที่สำคัญของสังคมไทยมาช้านาน เป็นผลให้การผลิตทางเกษตรกรรมและการดำรงชีวิตของเกษตรกรไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม ชีวิตเกษตรกรในชนบทก็ได้รับผลกระทบจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมอย่างมากและเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในระยะ 2-3 ทศวรรษมานี้ เกษตรกรขนาดย่อมซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของเกษตรกรถูกชักจูงให้ปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อขาย ต้องพึ่งพาการซื้อปัจจัยการผลิตจากต่างประเทศ เช่นปุ๋ยเคมี น้ำมัน ยาปราบศัตรูพืชเพิ่มขึ้น ต้นทุนการผลิตจึงสูง ทั้งยังต้องแบกรับความเสี่ยงในปัญหาภัยทางธรรมชาติ ระหว่างทำการผลิต แต่ผลิตผลที่ได้กลับมีราคาต่ำและผันผวนตามภาวะตลาดในประเทศและต่างประเทศ โดยที่เกษตรกรรายย่อยไร้อำนาจต่อรอง จึงทำให้การผลิตไม่คุ้มทุน รายได้ของเกษตรกรโดยเฉลี่ยแล้วมีแนวโน้มลดลงเมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายในการผลิตและการดำรงชีวิต

ที่สูงขึ้นเรื่อยๆ ต้องกู้หนี้ยืมสิน เมื่อหนี้สินพอกพูนขึ้น ที่ดินทำกินก็ต้องตกไปเป็นของนายทุนหรือธนาคาร กลายเป็นเกษตรกรรับจ้างหรือเกษตรกรเช่าที่ ส่วนมากก็เข้าไปขายแรงงานในเมือง

แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐที่ผ่านมา โดยเฉพาะรัฐบาลที่เป็นตัวแทนของกลุ่มทุนใหญ่ผูกขาด ไม่ได้สนใจแก้ปัญหาภาคเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน คือ ไม่ได้พัฒนาประสิทธิภาพการผลิตให้ก้าวหน้า ลดต้นทุนการผลิต ส่งเสริมการแปรรูปผลผลิตทางเกษตรเพื่อสร้างมูลค่า และส่งเสริมให้เกษตรกรมีการรวมตัวเป็นสหกรณ์ ขจัดการผูกขาดเอารัดเอาเปรียบในกระบวนการซื้อและขายของกลุ่มทุนที่มีอำนาจเหนือตลาด ให้เกษตรกรได้รับผลตอบแทนอย่างเป็นธรรม รวมทั้งไม่สนใจยกระดับการเรียนรู้และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เป็นจริงของเกษตรกรเพื่อให้รู้เท่าทันสถานการณ์ รู้เท่าทันความซับซ้อนของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม และส่งเสริมให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการปรับปรุงระบบชลประทานอย่างได้ผลและการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นด้วย แต่รัฐบาลกลับแก้ปัญหาที่ปลายเหตุโดยนโยบายประชานิยม เช่นการจํานำข้าว การประกันราคาพืชผล กองทุนหมู่บ้าน หวังเพียงสร้างฐานคะแนนเสียงทางการเมือง และเปิดโอกาสให้นักการเมืองและข้าราชการที่กุมอำนาจรัฐ ได้โกงกินงบประมาณของรัฐ ขวนขวายส่วนใหญ่มิมีโอกาสได้ขายข้าวตามราคาจํานำ แต่ต้นทุนการผลิตและสินค้าอุปโภคบริโภคกลับถือโอกาสเติบโตสูงขึ้น เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าผลของนโยบายประชานิยม ไม่ได้ทำให้เศรษฐกิจภาคเกษตรเข้มแข็งขึ้นแต่กลับอ่อนแอลง เกษตรกรถูกส่งเสริมให้มีความคิดหวังพึ่ง หลายปีมานี้ผลิตผลทางเกษตร ไม่ได้เพิ่มสูงขึ้น สัดส่วนของภาคการเกษตรในผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product : GDP) ลดลงเหลือเพียง 10 % ชีวิตของเกษตรกรรายย่อยยังคงยากจนลำบาก หนี้สินต่อครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้น เกษตรกรมากกว่าร้อยละ 40 เป็นผู้ไม่มีที่ดินทำกิน หรือมีที่ดินทำกินน้อยกว่า 10 ไร่ ทุกวันนี้ ลูกหลานเกษตรกรก็ไม่อยากทำอะไรทำอีกต่อไป หันไปทำงานในเมือง เป็นกรรมกร ลูกจ้างพนักงาน หรืออาชีพอิสระ ภาคเกษตรกรรมมีแนวโน้มจะเกิดวิกฤติขาดแคลนแรงงานในไม่ช้า

เป็นที่น่าสังเกตว่า ท่ามกลางความยากจนล้มสลายของเกษตรกรรายย่อยซึ่งเป็นผู้ผลิตหลักของภาคเกษตรกรรม กลุ่มทุนธุรกิจการเกษตรที่เข้าไปแสวงหาผลกำไรจากการผลิตของเกษตรกรรายย่อยในชนบทด้วยการขายวัตถุดิบเป็นปัจจัยการผลิต เช่นปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช หรือการรับซื้อผลิตผล และกลุ่มทุนธุรกิจการเกษตรที่ใช้รูปแบบเกษตรพันธะสัญญา (Contract Farming เช่น การเลี้ยงสัตว์และทำพืชไร่) กับเกษตรกรรายย่อยหรือรายครัวเรือน อันเป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบผูกมัดที่ไม่เสมอภาคและไม่เป็นธรรม ซึ่งมีสัดส่วนเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับนั้น กลับร่ำรวยกันจนเป็นกลุ่มทุนใหญ่ผูกขาด บางกลุ่มได้เติบโตเป็นทุนใหญ่ระดับโลก อย่างไรก็ตาม เมื่อหลังการเติบโตใหญ่ขึ้นอย่างรวดเร็วของทุนใหญ่ผูกขาดไทยในธุรกิจ

การเกษตร จะต้องมองให้เห็นเงาอันทะมึนของบรรษัทธุรกิจการเกษตรข้ามชาติด้วย เช่น บริษัท Arbor Acres ของอเมริกันที่เป็นเจ้าตลาดสัตว์ปีก ซึ่งได้เข้าครอบครองตลาดในประเทศที่กำลังพัฒนาหลายประเทศ ก็เป็นหุ้นส่วนสำคัญของบริษัทเจริญโภคภัณฑ์ในไทย

ดังนั้น ถ้าปัญหาความยากจนและล้าหลังของภาคเกษตรกรรมไม่ได้รับการแก้ไขที่ถูกต้องและเร่งด่วน จึงมีความเป็นไปได้ว่า ชนบทซึ่งเคยเป็นอยู่ชั่วอู่ชั่วน้าของคนไทยจะเป็นเหยื่ออันโอชะของทุนใหญ่ผูกขาดไทยร่วมกับทุนใหญ่ผูกขาดระดับโลกในไม่ช้า เพราะโลกกำลังมีแนวโน้มจะเกิดวิกฤติขาดแคลนอาหารครั้งใหญ่ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การขยายตัวของเศรษฐกิจทุนนิยม แทนที่จะทำให้ชีวิตของเกษตรกรในชนบทดีขึ้น ตรงข้ามกลับนำความยากจนลำบากมาซ้ำเติมมากขึ้น รายได้จากการขายพืชผลตกต่ำอย่างน่าใจหายและไร้หลักประกัน แรงงานในเมือง จำนวนกรรมกรและแรงงานรับจ้างในเมือง ได้เพิ่มทวีขึ้นกลายเป็นประชากรส่วนใหญ่ของสังคมไทย ปัจจุบัน ประชากรผู้อยู่ในกำลังแรงงาน (15 ถึง 60 ปี) มีประมาณ 39 ล้านคน แรงงานในภาคเกษตรประมาณ 15 ล้านคน (เป็นเกษตรกรรับจ้าง 3 ล้านคน) แรงงานนอกภาคเกษตรกรรมหมายถึงกรรมกรและแรงงานรับจ้างในเมืองมีประมาณ 23 ล้านคนแรงงานเป็นกำลังพื้นฐานของการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าในทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะในปัจจุบัน ซึ่งเป็นสังคมทุนนิยม ฝ่ายที่เป็นผู้มีปัจจัยทุน คือเป็นเจ้าของเงิน ที่ดิน โรงงาน เครื่องจักร ร้านค้า ฯลฯ หรือที่เรียกว่า “นายทุน” มีจำนวนเป็นส่วนน้อย ประมาณไม่ถึง 5% ของผู้ที่มีปัจจัยแรงงาน คือกรรมกรและแรงงานรับจ้าง การผลิตทางอุตสาหกรรม การค้า การบริการทุกแขนงล้วนต้องอาศัยแรงงานรับจ้าง แรงงานเป็นผู้สร้างมูลค่าของสินค้า เป็นผู้ขับเคลื่อนการพัฒนาทางเศรษฐกิจ เป็นผู้สร้าง โภคทรัพย์และความเจริญของสังคมทุกวันนี้ เนื่องจากการล่มสลายของเศรษฐกิจภาคเกษตร แรงงานรับจ้างในเมืองจึงเป็นผู้อดหุนเลี้ยงดูครอบครัวที่อยู่ในภาคเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในวัยชราและวัยเด็ก

อย่างไรก็ตาม แม้กรรมกร และแรงงานรับจ้างจะมีบทบาทสำคัญมากในสังคมทุนนิยม ปัจจุบัน ชีวิตของพวกเขาส่วนใหญ่ที่เป็นอยู่ยังคงยากจนและฝืดเคือง เนื่องจากค่าแรงต่ำ สวัสดิการน้อย แม้ด้วยการต่อสู้ของกรรมกรและลูกจ้าง ทางกฎหมายจะกำหนดให้มีการปรับค่าแรงงานขั้นต่ำสูงขึ้นทุกปี แต่ก็เป็นการปรับขึ้นที่น้อยมากเมื่อเทียบกับค่าครองชีพในเมืองที่ถีบตัวสูงขึ้นทุกวัน เมื่อราคาสินค้าอุปโภคบริโภคในตลาดเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ค่าจ้างของกรรมกรและลูกจ้างส่วนใหญ่จึงไม่พอเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัว พวกเขาต้องดิ้นรนทำงานหนักขึ้น เพิ่มการทำงานล่วงเวลา (โอที) เฉลี่ยวันละ 12 ถึง 14 ชั่วโมง บางคนไม่มีวันหยุด นอกจากได้ค่าจ้างแรงงานที่ไม่ยุติธรรม สวัสดิการในการทำงานก็ไม่มั่นคงและไร้หลักประกันที่เพียงพอ การ



ประสบอุบัติเหตุในระหว่างการทำงานและการให้ออกจากงานเกิดขึ้นได้เสมอ ที่เลวร้ายยิ่งกว่านั้นอีก คือ ถูกจ้างในระบบจ้างเหมาช่วง (Sub Contracting) ซึ่งคนเหล่านี้ เป็นกำลังแรงงานที่ยังด้อยสิทธิ คือ ยโอกาส และไร้อำนาจต่อรองที่สุด ปัญหาที่เกิดขึ้นกับกรรมกรและค่าชดเชย ฯลฯ ก็เป็นตัวอย่งารูปธรรมที่แสดงให้ถึงชีวิตที่ไร้หลักประกันของแรงงานไทย

ผู้ใช้แรงงานไทยในยุคปัจจุบันที่เรียกว่า “โลกาภิวัตน์” นี้ หากมองอย่างผิวเผินแล้วอาจเห็นว่ามีชีวิตความเป็นอยู่ (ทางวัตถุ) ที่ดีขึ้นบ้าง แต่ถ้าหากพิจารณากันอย่างจริงจังจะเห็นได้ว่าชีวิตของพวกเขาถูกขูดรีดอย่างหนักหน่วง นอกจากทางเศรษฐกิจ สิทธิขั้นพื้นฐานส่วนบุคคล คือ การมีเวลาพักผ่อนที่เพียงพอ การมีเวลาศึกษาเรียนรู้และติดตามข่าวสารบ้านเมือง ส่วนถูกฉ้อโกงไปหมด เพราะต้องทำงานหนักและยาวนานกว่าปกติในแต่ละวัน นอกจากนั้นพวกเขายังต้องถูกขูดรีดด้วยค่าเช่า (บ้าน รถ พื้นที่ขายของ ฯลฯ) ดอกเบี้ยเงินกู้ สินค้าเงินผ่อน และสินค้าราคาแพง อีกทั้งถูกมอมเมาด้วยวัฒนธรรมบริโภคนิยม และอบายมุขต่างๆ ซึ่งเป็นกับดักอันชั่วร้ายที่นายทุนใหญ่ผูกขาดจงใจวางไว้เพื่อดูดซับเอาหยาดเหงื่อแรงงานของผู้ใช้แรงงานเพิ่มขึ้นอีกต่อหนึ่ง ทุกวันนี้ แม้กรรมกรและผู้ใช้แรงงานจะดิ้นรนอย่างเต็มที่สักเพียงใด ทำงานมากสักเท่าไรก็ไม่สามารถยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นได้ ก็ยังมีหนี้สินล้นพ้นตัว ยังคงดำรงชีวิตด้วยความลำบากยากจนขึ้นแค้นร้อนแล้วร้อนเล่า

การที่กรรมกรไทยถูกกดขี่ขูดรีดค่อนข้างหนักนั้น นอกจากเพราะการเอารัดเอาเปรียบของนายทุนที่ต้องการมีกำไรสูงสุด ยังมีสาเหตุเกี่ยวกับ โครงสร้างของระบบเศรษฐกิจที่มีการผูกขาดในระดับสูง โดยการร่วมมือของนายทุนใหญ่ผูกขาดไทยและนายทุนใหญ่ข้ามชาติ ทำให้โลกทรัพย์สินที่สร้างขึ้นในสังคมไหลไปอยู่กับนายทุนใหญ่ผูกขาดเป็นส่วนใหญ่ ประชาชนผู้ใช้แรงงานได้รับส่วนแบ่งน้อยมาก สาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ กรรมกรยังมีการจัดตั้งที่ไม่เข้มแข็ง ชนชั้นปกครองนอกจากให้การช่วยเหลือเหลียวแลกรรมกรน้อยมาก ยังร่วมมือกับนายทุนใหญ่ในประเทศและต่างชาติจัดขวางทำลายการเคลื่อนไหวจัดตั้งของกรรมกร ทำให้ขบวนการกรรมกรแตกแยก พลังกรรมกรอ่อนแอลง การที่ชนชั้นปกครองทำเช่นนี้ นอกจากเพื่อผลประโยชน์ของนายทุนใหญ่ผูกขาดแล้ว ยังหวังที่จะใช้กรรมกรเป็นเครื่องมือทางการเมืองด้วย จากสภาพที่เป็นจริงของสังคมไทยในขณะนี้ สรุปได้ว่า สังคมไทยเป็นสังคมทุนนิยมที่ทั้งเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และวัฒนธรรมถูกครอบงำโดยกลุ่มทุนใหญ่ผูกขาดไทยและกลุ่มทุนครอบโลก ไม่เป็นอิสระ ไม่เป็นตัวของตัวเอง และพึ่งตนเองไม่ได้ สำหรับศักดินาแม้ไม่ดำรงเป็นระบอบเศรษฐกิจในสังคมไทยปัจจุบัน และชนชั้นสูง (หรือเจ้าที่ดินใหญ่) ในระบอบศักดินาที่ได้สะสมทรัพย์สินเงินทุนจำนวนมากจากสังคมศักดินาก็ได้ปรับตัวกลายเป็นกลุ่มทุน



ใหญ่หรือกลุ่มทุนใหญ่ผูกขาด เข้าร่วมอยู่ในขบวนการของชนชั้นนายทุนใหญ่ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมไปแล้ว แต่สิ่งตกทอดจากระบบศักดินาก็ยังมีอิทธิพลอยู่ไม่น้อยในด้านการเมือง การปกครอง วัฒนธรรม และรูปการจิตสำนึกของสังคม หรือกล่าวได้ว่า ลักษณะสังคมไทย เป็นสังคมทุนนิยมผูกขาดล่าหลัง ที่เป็นบริวารของทุนนิยมครอบโลก ซึ่งยังมีอิทธิพลแบบศักดินาคำรงอยู่

### 3.3 ประเทศไทยในกระแสโลกาภิวัตน์

มติชน(ตุลาคม). 2543. <http://202.183.211.4/maticchon/news.asp?nfile=p0103251043>  
 ช่วงเวลาหลายปีที่ผ่านมา คนจำนวนมากไม่ว่าจะเป็นคนเชื้อชาติใด สัญชาติใด ที่มีความสนใจความเป็นไปรอบตัวและรอบโลกอยู่บ้าง จะมีความคุ้นเคยกับคำว่า "โลกาภิวัตน์" แต่จะเข้าใจในความหมายอย่างใดนั้น ข้าพเจ้าไม่แน่ใจนัก เนื่องจากมีการให้ความหมายคำๆ นี้ในหลายนัย ซึ่งในที่นี้ ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงเพียง 2 นัยสำคัญความหมายของ "โลกาภิวัตน์" ในนัยแรก ที่กล่าวถึง คือ สภาวะที่โลกก้าวสู่ยุคใหม่ ที่มีความเจริญเฟื่องฟูทางเศรษฐกิจ มีสภาวะทางการเมืองและสังคม ซึ่งถึงพร้อมในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ อันเป็นสิ่งที่ทุกคนใฝ่หากันมาช้านาน ว่าจะจะเป็นประเทศพัฒนาแล้วหรือประเทศกำลังพัฒนา มีความเสมอภาคในขอบเขตรัฐประชาชาติ และในสังคมการเมืองระหว่างประเทศบรรดาผู้เชี่ยวชาญที่มองกระแสโลกาภิวัตน์ตามความหมายนัยแรกนี้ ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งกับเรื่องความก้าวหน้าของเทคโนโลยีตามสมมติฐานที่ Toffler. (1998) เสนอไว้ในหนังสือชื่อ "คลื่นลูกที่สาม" (The Third Wave) ว่า พลังจากเทคโนโลยีสารสนเทศจะเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนสังคม แทนที่สังคมอุตสาหกรรมที่ขับเคลื่อนด้วยพลังกลจักร อันเป็นคลื่นลูกที่สองที่เข้ามาแทนที่สังคมเกษตรกรรม ซึ่งมีเพียงพลังจากสิ่งมีชีวิตเป็นตัวขับเคลื่อนสังคม

นับวันภาพเช่นนี้ยิ่งทวีความชัดเจน โดยเฉพาะหากมองไปยังเมืองที่เป็นศูนย์กลางของความเจริญเช่น กรุงเทพฯ ในกรณีของไทย ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและแนวโน้มของการลดลงเรื่อยๆ ของราคาเครื่องมือพื้นฐานทางเทคโนโลยี ทำให้มีการคาดหมายกันว่า ความเจริญทางเทคโนโลยีจะเป็นกุญแจที่สร้างความเท่าเทียมทางโอกาส โดยเฉพาะโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารความรู้ต่างๆ เพราะเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาด้านต่างๆ ในยุคใหม่จะอยู่ที่ความรู้ ดังคำกล่าวที่ว่า ความรู้คืออำนาจ (Knowledge is Power) จะเห็นได้ว่า การให้คุณค่าต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ผ่านการยกระดับมาตรฐานการศึกษาเพื่อให้ใกล้เคียงหรือเทียบเท่าประเทศชั้นนำทางตะวันตก เป็นสิ่งซึ่งรัฐโลกที่สามประกาศให้ความสำคัญ ส่วนรัฐใดจะทำได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับบริบทภายในของรัฐนั้นๆ ไทยเราก็มีการดำเนินงานเพื่อตอบสนองต่อ

เรื่องดังกล่าวอยู่ไม่น้อย โครงการความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชกับมูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมไกลกังวล เป็นตัวอย่างที่เด่นชัดตัวอย่างหนึ่ง

การมองภาพตามนัยแรกนี้ สามารถจะเชื่อมโยงภาพต่อไปได้ว่า หากประชาชนในรัฐประชาชาติมีความรู้ ด้วยเงื่อนไขที่กล่าวไปแล้วข้างต้น คนเหล่านี้จะเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีจิตสำนึกที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองตามความหมายของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) อย่างแท้จริง ซึ่งจะช่วยพัฒนาให้ระบบการเมืองมีความเป็นประชาธิปไตยตามความหมายของตะวันตกอันเป็นต้นแบบของการปกครองดังกล่าว ก่อให้เกิดการพัฒนาทางการเมืองที่เป็นไปโดยสมบูรณ์ ไม่ต้องสะดุดด้วยขั้นตอนการใช้ความรุนแรงในการเปลี่ยนผ่านสังคม โดยคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และจะทำให้การจัดสรรทรัพยากรที่มีคุณค่าเป็นไปอย่างทั่วถึง

หากสรุปตรรกะความคิดของนัยแรกนี้ก็จะเห็นได้ว่า กระแสโลกาภิวัตน์แบบสมัยใหม่เนื่องเกี่ยวกับการพัฒนาและการบริโภคเทคโนโลยีขั้นสูง ซึ่งจะทำให้เกิดความเติบโตและมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ โดยมีภาพของนิวยอร์ก ลอนดอน โตเกียว และเมืองหลวงหรือเมืองสำคัญของตะวันตกอีกหลายเมืองเป็นแม่แบบ ครั้งหนึ่งกรุงเทพฯของเราที่เคยได้รับการกล่าวขานว่าเป็นแม่แบบในลักษณะดังกล่าว จากนั้นก็จะเดินเข้าสู่ตรรกะความเป็นประชาธิปไตย ที่จะส่งผลย้อนกลับไปยังความสามารถของปัจเจกชนในด้านต่างๆ เมื่อถึงเวลานั้น การพัฒนาประชาธิปไตยและระบบเศรษฐกิจทุนนิยมก็จะเป็นสิ่งเดียวกัน เหมือนกับที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา

ความโดดเด่นของแนวคิดนี้ยิ่งปรากฏชัด เมื่อสงครามแห่งอุดมการณ์สิ้นสุดลงอย่างเป็นทางการ โดยถือเอาการพังทลายของกำแพงเบอร์ลินเป็นสัญลักษณ์ จนถึงขั้นที่มีการตั้งสมมติฐานว่า ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติได้เดินทางมาสู่จุดสิ้นสุดแล้ว โดยเสรีนิยมประชาธิปไตยและเศรษฐกิจทุนนิยมได้รับชัยชนะและปราศจากคู่แข่งอันสิ้นเชิง ในฐานะประชากรโลก และประชาชนของประเทศไทยที่ยังมีอาจก้าวพ้นเขตคำว่า "รัฐโลกที่สาม" ท่านเคยเห็นและเคยติดตามนัยนี้หรือไม่? โลกาภิวัตน์ตามความหมายของนัยที่สอง ให้ภาพที่ค่อนข้างจะแตกต่างไปจากความหมายในนัยแรกเป็นอย่างมาก โดยมีตัวอย่างที่เป็นจริงของรัฐโลกที่สามในดินแดนต่างๆ มาเป็นกรณีศึกษา

นัยนี้ เริ่มด้วยการตั้งคำถามต่อความคิดเห็นของนัยแรกว่า เป็นการมองภาพเพียงด้านเดียวของเหรียญ ภาพที่ขาดมิติรอบด้านเช่นนั้น เป็นไปได้แค่ภาพลวงตา การเข้าถึงเทคโนโลยีซึ่งจะก่อให้เกิดความเท่าเทียมทางโอกาส ทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมืองนั้นไม่เคยปรากฏเป็นจริง เพราะตรรกะเช่นนั้นเป็นได้แค่มายาคติ (Myth) ที่น้อยคนนักจะตั้งคำถาม ภาพที่นัยนี้ฉายชัดก็คือผลพวงแห่งการพัฒนาตามแนวทางของนัยแรก ไม่เคยปรากฏความมั่งคั่งอย่างเท่าเทียม กว่าครึ่ง

ศตวรรษที่หลายประเทศเสรีนิยมประชาธิปไตยเป็นรงนำ แต่ผลที่ได้รับกลับต้องสูญเสียพื้นที่ป่าดิบชื้นและป่าร้อนชื้นเพิ่มขึ้นทุกที ทรัพยากรจำนวนมากมาได้พื้นที่พิภพถูกแปรเปลี่ยนเป็นโภคภัณฑ์ที่มีไว้สำหรับซื้อขายในตลาดการค้าล่วงหน้า แลกกับเงินจำนวนน้อยนิดที่ตกถึงมือประชาชนในเขตพื้นที่ดังกล่าว ที่ผ่านมาการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยทำให้เกิดสภาวะอากาศแปรปรวน จนเกิดเป็นเอลนีโญ (El Nino) และลานีญา (La Nina) ดังที่ปรากฏเป็นข่าว นับว่ายังโชคคืออยู่บ้างที่หลายฝ่ายเริ่มตระหนักในปัญหาดังกล่าวจนเกิดการประชุมที่เรียกว่า The Earth Summit ซึ่งประเทศไทยเราได้เข้าร่วมในการประชุมนี้เช่นกัน

การตั้งคำถามของนักคิด ตามนัยที่สองต่อนัยแรก ยังเชื่อมโยงต่อไปถึงการเห็นแย้งต่อแนวความคิดที่ว่า การพัฒนาทางเศรษฐกิจเป็นเพียงเครื่องมือชนิดเดียวที่จะสรรค์สร้างประชาธิปไตยแบบคตินิยมตะวันตก เพราะความจริงที่ปรากฏต่างจากภาพฝันที่วาดขึ้น ดังจะเห็นได้จากอัตราผู้ที่ได้ชื่อว่ายากไร้เพิ่มมากขึ้นตามส่วนต่างๆ ของโลก ทั้งทางด้านปริมาณและเนื้อหา นั่นคือ แม้จะดูประหนึ่งว่า รายได้ขึ้นต่ำเพิ่มสูงขึ้น แต่ก็ไม่อาจตามติดค่าครองชีพ หรือแม้กระทั่งเงินรายได้ของผู้ที่อยู่ในสายงานสารสนเทศหรือการเงิน เมื่อเปรียบเทียบรายได้ของผู้มีรายได้สูงสุดของประเทศพัฒนาแล้วกับรายได้ของผู้ที่มีรายได้ต่ำสุดของประเทศกำลังพัฒนา จะพบว่าแตกต่างกันราวกับแผ่นดินฟ้ากับดินดิน ๓ ก้นหุบเหวยิ่งไปกว่านั้น นัยที่สองมองว่าผลของการพัฒนาเป็นการพลาผลาญทรัพยากร ก่อให้เกิดโครงสร้างแบบใหม่ขึ้นในที่ต่างๆ โดยเฉพาะเมืองหลวงและเมืองสำคัญของรัฐ โลกที่สาม กรุงเทพฯของไทยก็เข้าลักษณะเมืองทวีลักษณ์เช่นเดียวกัน เพราะตามเมืองเหล่านี้จะมีเพียงส่วนเดียวที่ดูดซับความเจริญในทุกด้าน ขณะที่บริเวณโดยรอบเป็นเพียงแหล่งรองรับสิ่งที่ถ่ายเทออกมาจากศูนย์กลาง อันเป็นที่แน่นอนว่าคุณค่าและราคาแทบจะเหือดหายไปแล้ว ภาพเช่นนี้มิได้ปรากฏในขอบเขตแห่งรัฐประชาชาติเท่านั้น แม้ในระดับสมาคมรัฐชาติก็มีได้แตกต่างกัน

ความไม่เท่าเทียมอันเป็นผลมาจากการพัฒนาที่ใช้กันตามที่แตกต่างกัน มานานหลายศตวรรษ มิได้กินความแค่เพียงมิติด้านเศรษฐกิจ แต่ยังครอบคลุมไปถึงแง่มุมด้านการเมือง ตลอดจนวิถีชีวิตของผู้คน เพราะหากเป็นคนศูนย์กลาง (Core Man) โอกาสที่จะได้รับทุกสิ่งทุกอย่างตามมาตรฐานหรือสูงเกินกว่ามาตรฐานเป็นเรื่องที่แสนจะง่ายดาย เมืองศูนย์กลางทั่วโลกล้วนมีลักษณะไม่ต่างกันมากนัก ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การเมือง ตลอดจนรูปแบบวิถีชีวิตใหม่ ที่มีอิเล็กทรอนิกส์เป็นสื่อในการเชื่อมต่อกันเหล่านี้ ให้มีวิถีคิดและการดำเนินชีวิต ตลอดจนมีทัศนคติต่อคุณค่าของสิ่งต่างๆ ไปในแนวทางที่สอดคล้องกัน ซึ่งนักคิดตามนัยที่สองนี้มองว่าคนเหล่านี้ได้รับการหล่อหลอมให้มองว่า มายาคติของเสรีนิยมประชาธิปไตย เป็นเพียงสิ่งเดียวที่มีความถูกต้องและเหมาะสม

ตั้งที่ไค้กล่าวไว้ข้างต้นว่า นายที่สองนี้พยายามที่จะให้ภาพอีกด้านหนึ่งของเหรียญ จึงมีผลงานมากมายที่แสดงให้เห็นถึงภาพความจริงของคนชายขอบ (Peripheral Man) จึงดูจะค่อยมีโอกาสไปเสียทุกอย่าง การนิยามผู้คนในกลุ่มนี้มีได้จำกัดด้วยขอบเขตพื้นที่ เพราะแม้แต่ในเมืองศูนย์กลางก็มีคนกลุ่มนี้ปรากฏให้เห็นอยู่มากมาย

แม้รัฐบาลตามที่ต่างๆ จะพยายามแก้ปัญหานี้ โดยใช้การยกระดับการศึกษาเป็นเครื่องมือ แต่ความจริงที่ปรากฏก็ยังไม่มีความเท่าเทียมแต่อย่างใด เพราะประเด็นปัญหาไม่ได้อยู่ที่การสนับสนุนด้านปริมาณ แต่ด้านเนื้อหาและมาตรฐานต่างหากเป็นสิ่งที่จะต้องให้ความสนใจ มองกระแสโลกาภิวัตน์ตามนายที่สองนี้บางคนนั้น ถึงขั้นมองว่าปริญญาการศึกษาแบบเดิมที่มุ่งเน้นการได้บันไดคิงทางสังคม ซึ่งจำลองมาจากภาคสังคมของตะวันตกยุคอุตสาหกรรม ที่กระจายแพร่หลายไปยังส่วนต่างๆ ของโลกนั้น ควรจะต้องได้รับการทบทวนอย่างจริงจังถึงที่การมองภาพตามนัยนี้ จะเห็นได้ว่า การศึกษาที่ผ่านมายังเป็นการแบ่งแยกให้เกิดความไม่เท่าเทียม เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือส่วนตัวผู้ที่ได้รับการศึกษาไปสู่ตลาดแรงงาน ตามแต่สังคมในขณะนั้นจะให้คุณค่า ดังจะเห็นได้ว่า ช่วงเวลาก่อนหน้านี้ไม่นานนัก ผู้ที่ต้องการจะผลักดันตนเองให้ก้าวขึ้นสู่ระดับนำของสังคม จะให้ความสำคัญกับการศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์ โดยเฉพาะเรื่องตลาดเงิน ตลาดทุน ตลอดจนการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ ที่เน้นในเรื่องเทคโนโลยีสารสนเทศ มากกว่าการศึกษาด้านอื่นๆ

เนื่องจากสังคมโลกในช่วงเวลานั้นแสดงออกผ่านสื่อต่างๆ อย่างเด่นชัดว่าให้คุณค่าต่อสิ่งเหล่านี้ จึงปรากฏภาพให้เห็นอย่างมากมายว่า ผู้ที่ปรารถนาจะเดินสู่เส้นทางดังกล่าวยอมใช้วิธีการต่างๆ มากมาย ซึ่งอาจจะไม่ใช่วิธีการที่ตรงนักในการก้าวมาเป็นศูนย์กลาง และภาพเช่นนี้ก็สะท้อนกลับเข้าไปในแวดวงเศรษฐกิจทั้งระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับโลก ผู้คนจำนวนมากเข้ามาเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจแบบเก็งกำไร จึงไม่น่าประหลาดใจแต่อย่างใด ที่ปรากฏคำว่า Casino Capitalism ขึ้นในสังคมโลก ณ เวลานี้ ผู้คนตามที่ต่างๆ ก็ยังได้รับผลกระทบจากเรื่องนี้ ดังตัวอย่างเช่น การปั่นราคาในการซื้อขายน้ำมัน เป็นลักษณะหนึ่งของทุนนิยมดังกล่าว ไม่เพียงเท่านั้นการที่ภาพของมิติด้านสังคมและเศรษฐกิจ มีอาจแยกออกจากมิติด้านการเมืองได้อย่างเด่นชัด ลักษณะที่ปรากฏในระบบเศรษฐกิจจึงปรากฏในระบบการเมืองด้วยเช่นกัน ถึงขั้นมีการอธิบายลักษณะการเมืองที่สัมพันธ์กับเศรษฐกิจเช่นนี้ว่า ตลาดการเมือง หรือบางท่านอาจจะคุ้นเคยกับคำว่า ธนาธิปไตย ซึ่งความหมายก็บ่งบอกอย่างชัดเจนแล้วว่า พลังจากรธนบัตรคืออำนาจอธิปไตยที่แท้จริง

ภาพความจริงที่ปรากฏอยู่ในดินแดนต่างๆ กว่าก่อน โลก ตลอดจนการยอมรับความผิดพลาดของสถาบันระหว่างประเทศที่เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดความเป็นไปของเศรษฐกิจ



โลก เช่น ธนาคารโลก และกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ที่ออกมาจากปากของ มิเชล กองเดส์ ชูส์ (Michel Camdessus) อดีตผู้บริหารระดับสูงของหน่วยงานดังกล่าว เท่ากับตอกย้ำให้เห็นภาพด้านมืดของกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งนับวันจะขยายตัวออกไปมากขึ้นทุกทีในฐานะประชากรโลก และประชาชนของรัฐไทย ที่ยังมีอาจก้าวพ้นเขตคำว่า "รัฐโลกที่สาม"

ที่ยืนของประเทศไทยในกระแสโลกาภิวัตน์ เมื่อพิจารณากระแสโลกาภิวัตน์จากทั้งสองนัยดังกล่าวข้างต้น ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าปรากฏการณ์ของกระแสโลกาภิวัตน์ตามนัยทั้งสองดังกล่าวข้างต้น เกิดขึ้นและดำรงอยู่ ไม่ว่าจะมองในปริมณฑลของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง มองในปริมณฑลของรัฐประชาชาติหรือแม้กระทั่งสมาคมของรฐชาติ ในกรณีของไทยก็ไม่ได้รับการยกเว้น ทศวรรษสุดท้ายก่อนเปลี่ยนศหัสวรรษ กระแสโลกาภิวัตน์เริ่มต้นด้วยนัยด้านบวก แต่จบลงด้วยภาพด้านตรงข้าม จึงอุดมไปด้วยลึกลับน่าจับตา และได้กลายเป็นหนึ่งหน้าของตำนานที่คนชายขอบ รัฐชายขอบ หรือแม้กระทั่งผู้ที่คิดต่างออกไปจากกระแสหลักในด้านต่างๆ เริ่มทวงถามหาพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นและบทบาทรัฐไทย สังคมไทย ชุมชนไทย และคนไทยที่กำลังประสบกับเหตุการณ์ในลักษณะเช่นนี้

นี่คือช่วงเวลาอันเหมาะสมที่ไทยเราจะเคลื่อนตัวให้ช้าลงเพื่อแสวงหาโอกาสในการพิจารณาบริบทภายนอก ทั้งเพื่อการหลีกเลี่ยงกระแสบางอย่างที่จะขับแน่นให้ภาวะด้านลบเด่นชัดยิ่งขึ้น และสำหรับกรณีที่มีอาจจะหลีกเลี่ยงได้จริงๆ การเคลื่อนตัวช้าลงอาจจะหนทางให้เราได้มีโอกาสเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้ดียิ่งขึ้น ไม่เพียงเท่านั้น จังหวะเคลื่อนที่ช้าลง จะเป็นการเปิดโอกาสให้ไทยได้พิจารณาและทบทวนตัวเองอย่างจริงจังว่า สิ่งใดคือจุดอ่อนที่จะต้องแก้ไข และสิ่งใดคือจุดแข็งที่จะเป็นทางออก เป็นเรื่องที่น่ายินดีที่ แม้ไทยจะเผชิญกับกระแสด้านลบค่อนข้างรุนแรง แต่เราก็ยังสามารถหยึดยืนอยู่ได้ เพราะพอจะมองเห็นทางออกประการหนึ่ง ที่ไทยพอจะใช้เสริมโยความแกร่งได้ด้วยตนเอง เพื่อลดความเสี่ยงจากการปะทะกับกระแสต่างๆ อย่างรุนแรง เนื่องด้วยที่ผ่านมา นั้น ไทยเราพึ่งพิงภายนอกมากเกินไป

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2540 ที่ว่า "การเป็นเสือนั้น ไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เราพออยู่พอกิน และมีเศรษฐกิจความเป็นอยู่แบบพออยู่พอกิน อัฐมธุตัวเองได้ให้มีความพอเพียงกับตนเอง" จึงเป็นการเตือนสติครั้งสำคัญ มิให้คนไทยและสังคมไทยวูบไหวไปกับกระแสภายนอกจนลืมนองไปว่า แนวคิดที่ยึดเป็นสธระมาตลอดยุคสมัยแห่งการพัฒนาด้วยอัตราเร่งนั้น อาจจะเป็นเวลาแค่เสี้ยวเวลาที่ เมื่อเปรียบเทียบกับประวัติศาสตร์อันยาวนานของชุมชนไทย เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ให้แนวทางการดำรงชีวิต และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ให้รู้จักความพอประมาณ และความมีเหตุผล โดยมุ่งเน้นให้ความเรียบง่ายในการดำเนินชีวิต เป็นการขัดเกลา และสร้างพื้นฐานจิตใจ



ของคนในชาติ ให้รู้จักดำรงตนด้วยความอดทน พากเพียร รู้จักใช้สติปัญญา และความรอบคอบ ในการพิจารณาวิถีบริโภคนิยม อันเป็นบ่อเกิดของความฟุ้งเพื่อสุรุ่ยสุร่าย อันเป็นเหตุให้กระแส ด้านลบของโลกาภิวัตน์ปรากฏอย่างชัดเจนในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา และยังคงส่งผลอยู่จนกระทั่ง ปัจจุบัน

เศรษฐกิจพอเพียงยังเปิดโอกาสให้สังคมไทย ได้ใช้เวลาในการพิจารณาภูมิปัญญา ท้องถิ่น ซึ่งครั้งหนึ่งเคยได้รับการมองเสมือนหนึ่งว่าเป็นภูมิปัญญาชายขอบ ให้ได้รับการยอมรับ จนมีพื้นที่อันอย่างสง่างามได้ในสังคม ลักษณะเช่นนั้น เท่ากับเป็นการช่วยยืนยันว่า ประชาชนใน ระดับชาวบ้านมิใช่สิ่งแปลกปลอมหรือความเป็นอื่น ที่สมควรได้รับการแปรสภาพให้กลายเป็น คนแบบที่นิยมและคล้อยตามความเป็นไปของศูนย์กลาง เพื่อลดความหลากหลาย เพราะเป็นเรื่อง ยากที่จะทำให้คนชายขอบแนบสนิทเป็นเนื้อเดียวกับศูนย์กลาง และหากขาด ไร่ซึ่งความเป็นชาย ขอบ ความเป็นศูนย์กลางคงมีอาจ โดดเด่นขึ้นมาได้ หากกรอบความคิดของเรายังสลัดไม่หลุดจาก การให้ความสำคัญต่อปัจเจกชนตามแนวทางของเสรีนิยมประชาธิปไตย การยอมรับภูมิปัญญา ท้องถิ่นก็สามารถสอดรับกับแนวคิดนี้ได้ เนื่องจากเท่ากับเป็นการยอมรับความสามารถของ ปัจเจกชน ในฐานะผู้รับการสืบทอดและพัฒนาภูมิปัญญาดังกล่าว และการยอมรับภูมิปัญญา ท้องถิ่นยังเป็นการให้ความสำคัญต่อชุมชนที่ปัจเจกชนสังกัด ในฐานะที่เอื้อให้ปัจเจกชนได้แสดง ความสามารถ

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า มิติด้านเศรษฐกิจและสังคม มีอาจแยกขาดจากมิติด้าน การเมือง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและการยอมรับภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงสามารถนำมาขยายต่อ ภาพด้านการเมืองได้ว่า ความเข้มแข็งของชุมชนจะเป็นสิ่งที่สอดรับกับความพยายามในการ ปฏิรูปการเมืองผ่านการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ซึ่งไม่น่าจะเป็นเรื่องยาก หากท้องถิ่นได้ผ่าน ประสพการณ์การดูแลตนเองด้านเศรษฐกิจมาแล้ว และคงเป็นสิ่งที่ดีไม่น้อย หากสามารถ ดำเนินการทั้งสองด้าน ให้สอดคล้องไปในเวลาเดียวกัน หากภาพของชุมชนาธิปไตยปรากฏให้ เห็น ก็คงไม่ไกลเกินเอื้อมนักที่จะเกิดการปกครองที่ดี หรือบางท่านอาจจะสมัครใจเรียกว่า ธรรม รัฐ (Good Governance) ในลักษณะที่ประชาชนจะสามารถทำการติดตาม และตรวจสอบทุกสิ่ง ที่เกี่ยวข้องกับการเมือง การปกครองและการบริหาร ได้อย่างใกล้ชิด เพราะการเมืองระดับชาติจะ เป็นส่วนขยายของการเมืองท้องถิ่นในระดับชุมชน

เมื่อเป็นเช่นนั้น ไทยก็คงสามารถยืนหยัดในสังคมโลกได้อย่างน่าภาคภูมิใจ เพราะเราจะ แกร่งพอที่จะสร้างความยืดหยุ่นให้กับอย่างก้าวด้านการต่างประเทศได้ด้วยตนเอง และหาก ประสพความสำเร็จอย่างงดงาม ไทยอาจเป็นแกนนำในการสร้างบรรยากาศของความยืดหยุ่น ซึ่ง

จะส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งในระดับภูมิภาคและในระดับโลก แปรเปลี่ยนไป จากภาพที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น

ไทยเราจะยืนหยัดได้เพียงไหน มีเจ้าหน้าที่ของใครหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง เพียงลำพังที่จะต้องเป็นผู้หาทางออก แต่ขึ้นอยู่กับคนไทยทุกคนว่า มีพรรคคนและความปรารถนาที่จะแก้ไขเรื่องดังกล่าว หรือไม่ และจะใช้วิธีการอย่างไร

#### 4. บริบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

##### 4.1 ข้อมูลทั่วไป

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสาน ประกอบด้วย 20 จังหวัด ได้แก่ กาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม นครราชสีมา บึงกาฬ บุรีรัมย์ มหาสารคาม มุกดาหาร ยโสธร ร้อยเอ็ด เลย ศรีสะเกษ สกลนคร สุรินทร์ หนองคาย หนองบัวลำภู อำนาจเจริญ อุตรธานีและอุดรราชธานี มีพื้นที่ประมาณ 170,226 ตารางกิโลเมตร หรือ 1 ใน 3 ของพื้นที่ทั้งประเทศ ตั้งอยู่บนที่ราบสูงโคราช ภูมิประเทศ ทั้งภาคยกตัวสูงเป็นขอบแยกตัวออกจากภาคกลางอย่างชัดเจน ประกอบด้วยเทือกเขาสูงทางทิศตะวันตกและทิศใต้ เทือกเขาทิศตะวันตกมีความสูงเฉลี่ย 500 ถึง 1,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล มียอดเขาที่สูงที่สุดในภาคอีสานคือ ยอดภูหลวง มีความสูง 1,571 เมตร และภูกระดึงสูง 1,325 เมตร เป็นแหล่งต้นน้ำของแม่น้ำหลายสาย ได้แก่ แม่น้ำพอง แม่น้ำเลย แม่น้ำพระมแม่ น้ำชีและลำตะคอง ทางด้านทิศใต้มีเทือกเขาชันกำแพง และเทือกเขาพนมดงรัก กั้นระหว่างภาคอีสานของไทย กับกัมพูชา และลาว มีความสูงเฉลี่ย 400 ถึง 700 เมตรยอดเขาเขียว เป็นยอดเขาที่สูงที่สุดอยู่ทางตอนใต้ สูงประมาณ 1,292 เมตรส่วนตอนกลางของภาคมีเทือกเขาภูพานทอดตัวจากเหนือลงสู่ทิศใต้ แบ่งภาคอีสานออกเป็น 2 ส่วน คือ แอ่งโคราช คือ บริเวณแถบลุ่มแม่น้ำชี และแม่น้ำมูล มีพื้นที่ 3 ใน 4 ของภาคอีสานทั้งหมด แอ่งสกลนคร คือบริเวณตอนเหนือของเทือกเขาภูพานและบริเวณที่ราบลุ่มน้ำโขง (สำนักงานพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. 2555 : 9-20)

แม้ว่าชาวอีสานที่อาศัยอยู่ในที่ราบสูงโคราชนี้ จะประกอบด้วยกลุ่มชนหลายเผ่า เช่น ชาวไทยอีสาน ลาว เวียดนาม(ญวน) เขมร ลัวะ (กูย) แสก ย้อ ผู้ไทย กะโล้ (โซ) รวมทั้งไทยโคราช ซึ่งแต่ละเผ่ามีความแตกต่างกันทั้งทางด้านภาษา ศิลปวัฒนธรรมประเพณี วิธีการดำเนินชีวิต แต่วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยึดมั่นอยู่ในจารีตประเพณี ที่เรียกว่า "ฮีตบ้านคองเมือง" และ "ฮีตสิบสอง คองสิบสี่" สอนให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ร่วมกิจกรรมสังคมและงานบุญงานกุศลเป็นประจำ ทำให้การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันของกลุ่มชนต่างๆ เหล่านี้มีความสุข

ตลอดมาตราบถึงปัจจุบัน ด้วยอุปนิสัยขยันขันแข็ง และสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์ จิตใจผ่องใส อ่อนโยน เวลาที่ว่างจากการทำนา จึงคิดค้นสร้าง สรรคงานศิลป์ในรูปแบบต่างๆ เช่น ผ้าไหม ลายสวย ผ้าฝ้ายทอมือที่นับวันหายาก ข้าวของเครื่องใช้ เครื่องจักสาน และเครื่องปั้นดินเผา เดิมผลิตเพื่อใช้เองในครัวเรือนและแลกเปลี่ยนระหว่างกันในกลุ่มชน ต่อมาผลิตได้เป็นจำนวนมากจึงนำออกจำหน่ายสร้างรายได้ให้ครอบครัวอีกทางหนึ่งความอุดมสมบูรณ์ด้วยธรรมชาติที่สวยงามบนยอดเขาสูงหลายแห่ง แหล่งรวมอารยธรรมโบราณนับพันปีที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนวัฒนธรรมพื้นบ้าน วิถีชีวิตที่เรียบง่าย และความมีน้ำใจของชาวอีสาน ยังคงเป็นเสน่ห์ที่มัดใจ ให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยือนภาคอีสานอย่างต่อเนื่อง

#### 4.2 อาณาเขต

4.2.1 ทิศเหนือ ติดสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

4.2.2 ทิศตะวันออก ติดแม่น้ำโขง ฝั่งตรงข้ามแม่น้ำโขงคือสาธารณรัฐ

ประชาธิปไตยประชาชนลาว

4.2.3 ทิศใต้ ติดประเทศกัมพูชาโดยมีเทือกเขามรดกรักกันเขตแดน

4.2.4 ทิศตะวันตก ติดภาคกลางและบางส่วนของภาคเหนือ

#### 4.3 การแบ่งเขตการปกครอง

4.3.1 ภาคอีสานตอนบน : กาฬสินธุ์ ขอนแก่น นครพนม มหาสารคาม

มุกดาหาร ร้อยเอ็ด สกลนคร หนองคาย หนองบัวลำภู อุบลราชธานี เลย และบึงกาฬ

4.3.2 ภาคอีสานตอนล่าง : ชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ ยโสธร ศรีสะเกษ

สุรินทร์ อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี

#### 4.4 ประชากร

ด้วยความที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีขนาดพื้นที่มากที่สุดประเทศไทยทำให้มีประชากรมากที่สุดและมีความหลากหลายทางด้านกลุ่มชาติพันธุ์ประชากรด้วย ประชากรกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดของภูมิภาคคือ ชาวไทยอีสาน ซึ่งก็คือประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในภาคอีสานและใช้ภาษาไทยอีสานเป็นภาษาพูดหลัก นอกจากนี้ก็จะมีกลุ่มชนเผ่าต่างๆอีกมากมาย เช่น ชาวภูไท ไทโซ่ กระเล็้ง แสก กุลา ฉวน (ชาวเวียดนามที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่สมัยสงครามเวียดนาม) ลาว ฯลฯ กลุ่มคนเหล่านี้จะมีภาษาพูดเป็นของตนเอง แต่สามารถสื่อสารภาษาไทยอีสานได้ (เดิมพูดภาษาไทยอีสานได้เป็นบางคนเท่านั้น) และในปัจจุบันประชากรของเผ่าต่างๆก็ยังสามารถพูดภาษาไทยกลางได้อีกด้วย

ตารางที่ 1 จำนวนประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือรายจังหวัด

ลำดับที่	จังหวัด	จำนวนประชากร (คน)
1	นครราชสีมา	2,585,325
2	อุบลราชธานี	1,816,057
3	ขอนแก่น	1,766,066
4	บุรีรัมย์	1,559,085
5	อุดรธานี	1,548,107
6	ศรีสะเกษ	1,452,203
7	สุรินทร์	1,380,399
8	ร้อยเอ็ด	1,305,058
9	ชัยภูมิ	1,127,423
10	สกลนคร	1,123,351
11	กาฬสินธุ์	981,655
12	มหาสารคาม	939,736
13	นครพนม	704,768
14	เลย	624,920
15	ยโสธร	538,853
16	หนองคาย	509,870
17	หนองบัวลำภู	502,551
18	บึงกาฬ	407,634
19	อำนาจเจริญ	372,241
20	มุกดาหาร	340,581
	รวม	21,585,883

## ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารและการพัฒนาชุมชนยั่งยืน

1. ปัจจัยด้านการเรียนรู้ที่เหมาะสม หมายถึง การที่ชุมชนมีชุมชนมีการบริหารจัดการ กลุ่มและผู้นำการจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์ภายใน และภายนอกเพื่อการแก้ไขปัญหาและหาทางออกให้กับคนในชุมชน มีเวทีในการพบปะพูดคุย สัมมนา ประเด็นสาธารณะ มีการเรียนรู้แบบสร้างเครือข่ายเป็นการเรียนรู้นอกชุมชน มีการแสวงหาความรู้จากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอื่นนอกชุมชน เช่น การฝึกอบรม การประชุมสัมมนา และการศึกษาดูงาน

ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์. 2542 : 40- 59 ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง กระบวนการจัดการเรียนรู้ ในชุมชน พบว่า ขั้นตอนการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน มี 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย

1. การรวมคน การจัดการเรียนรู้ต้องยึดหลักว่าทุกคนในชุมชนมีความสำคัญเท่าเทียมกัน แต่ในทางปฏิบัติ การจัดการเรียนรู้ในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผล และทรงพลัง ต้องเริ่มต้นจากการรวมคนในชุมชนขึ้นเป็นองค์กรชุมชน เพื่อเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์ของตนเองกับครอบครัว ชุมชน และสังคม ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การจัดการ การประกอบอาชีพ ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย การดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ฯลฯ การรวมคนมีวัตถุประสงค์เพื่อรวม "พลังใจ" เป็นการเสริมใจ ชึ่งกันและกัน สมาชิกมีความสนใจและมี วัตถุประสงค์ร่วมกัน ทำให้เกิดจิตสำนึกร่วมในการ แก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่น เกิดความรัก ความสามัคคี และความเอื้ออาทร องค์กรชุมชนที่มี สมาชิกหลากหลาย ทั้งเพศ วัย และอาชีพ ถ้าปรึกษาหารืออย่างต่อเนื่อง องค์กรชุมชนนั้นย่อมมี ความเข้มแข็งจำนวนองค์กรในชุมชนจะมีเท่าใดก็ได้ คนๆ หนึ่งอาจเป็นสมาชิกหลายองค์กร เช่น เป็นทั้งสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรปลอดสารพิษ กลุ่มป่าชุมชน ฯลฯ ถ้ามีจำนวนองค์กร ในชุมชนมาก แสดงว่าชุมชนนั้นเข้มแข็ง เพราะมีจำนวนผู้นำมาก ทำให้เกิดกลุ่มผู้นำติดตามมา ชึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญที่สุดของชุมชนเพื่อกระตุ้นให้เกิดการระดมทุนทางสังคมจากภายใน ชุมชน ควรสร้างกิจกรรมที่ทุกคนในชุมชนสามารถมีส่วนร่วมได้ เช่น การออมทรัพย์ การ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การฟื้นฟูประเพณีพื้นบ้านและประวัติศาสตร์หมู่บ้าน เป็นต้น หรือทำให้เกิด การเชื่อมต่อองค์กรต่างๆ ในชุมชนเข้าด้วยกัน เช่น กลุ่มป่าชุมชน-กลุ่มสมุนไพร กลุ่มออมทรัพย์- กลุ่มแปรรูปอาหาร หรือกลุ่มวัฒนธรรม-วัด-โรงเรียน เป็นต้น การเชื่อมต่อองค์กรในชุมชนกับ องค์กรภายนอกเป็นการระดมทุนทางสังคมจากภายนอกชุมชน ซึ่งมีความสำคัญกว่าการระดม เงินทุน เนื่องจากแต่ละองค์กรมีศักยภาพ (จุดแข็ง) ที่แตกต่างกัน ถ้าองค์กรชุมชนใดสามารถ เชื่อมต่อกับองค์กรภายนอกได้ เช่น กลุ่มป่าชุมชน-กลุ่มสมุนไพร-คณะวนศาสตร์ กลุ่มออม



ทรัพย์สิน-กลุ่มแปรรูปอาหาร-กรมส่งเสริมการเกษตร-สหกรณ์เลมอนฟาร์ม หรือกลุ่มวัฒนธรรม- วัตถุประสงค์-โรงเรียน-สวช-สถาบันราชภัฏช่วยให้อีกฝ่ายมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น เพราะต่างฝ่ายก็มี ศักยภาพที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กันและกัน การรวมคนเป็นกลุ่มและการเชื่อมต่อ ความนิยมได้แก่ การจัดเวที อาจเรียกว่าเวทีชาวบ้าน หรือเวทีประชาคม เป็นการเปิดพื้นที่ทาง สังคม แล้วนำประเด็นที่ชุมชนให้ความสนใจมาเป็นเครื่องมือในการรวมคนและการสืบค้นผู้นำ จิตวิญญาณ เช่น การเลี้ยงชีพ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหายาเสพติด การรักษาสุขภาพ พิธีกรรมและ ประเพณี คนตรีพื้นบ้าน ประวัติศาสตร์ชุมชน เป็นต้น เวทีหลายแห่งใช้ผู้นำในชุมชนเป็น เครื่องมือในการรวมคน อาจเป็นพระภิกษุ ครู หมอพื้นบ้าน ผู้นำจิตวิญญาณด้านพิธีกรรม หรือ ผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งผู้นำเหล่านี้มักเป็นผู้นำตามธรรมชาติ ซึ่งมีคุณธรรม ซื่อสัตย์ เสียสละ ขอดทน อดกลั่น และมีจิตใจอาสาสมัคร ในบางกรณี องค์กรจากภายนอก โดยเฉพาะหน่วยงาน ของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน เข้าไปกระตุ้นให้คนในชุมชนรวมตัวกัน เช่น กรมการพัฒนา ชุมชน และกรมส่งเสริมการเกษตร เข้าไปจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มอาชีพ องค์กรพัฒนา เอกชนกระตุ้นให้รวมตัวกันเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่วนภาคธุรกิจที่มีบทบาทเด่นชัด ได้แก่ บริษัทต่างๆ ที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านรวมตัวกันทำธุรกิจค้ำน้ำมัน เป็นต้น การจัดการกระบวนการ เรียนรู้ในชุมชนใช้คนเป็นทั้งปัจจัยและเป้าหมายการเรียนรู้ ดังนั้น การรวมคนจึงเป็นขั้นตอนที่ สำคัญที่สุด ถ้าใช้ความคิดเป็นเครื่องมือในการรวมคนจะสามารถรวมพลังใจของผู้นำจิตวิญญาณ ได้เป็นอย่างดี ทำให้ได้คนที่มีความรู้ มีพลัง และรวมตัวกันอย่างยั่งยืน ซึ่งจะส่งผลให้การ ดำเนินงานในขั้นต่อไปประสบความสำเร็จ ถ้าการรวมคนใช้ผลประโยชน์เป็นตัวล่อ อาจได้คน จำนวนมากในระยะเวลายันสั้น แต่จะได้เฉพาะกายไม่ได้ใจ และมักได้คนที่ไม่มีคุณภาพ เป็นการ รวมคนที่ไม่มีความยั่งยืน ซึ่งเป็นวิธีการที่หน่วยงานของรัฐส่วนใหญ่นิยมใช้ ซึ่งทำให้ระบบคิด ของชุมชนในการพึ่งตนเองถูกทำลาย

2. ร่วมคิด มีวัตถุประสงค์เพื่อระดม “พลังความคิด” ให้รู้แจ้งแทงตลอด โดยผ่าน กระบวนการมีส่วนร่วมในการระดมสมอง เพื่อระดมความคิด สร้างความเข้าใจร่วมกัน ปรับ กระบวนทัศน์ สร้างวิสัยทัศน์ร่วม แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ วิเคราะห์ปัญหาและ โอกาสอย่างรอบด้าน จัดลำดับความสำคัญของปัญหา (เรียนรู้อะไร) กำหนดแนวทาง วิธีการ และ แผนงานในการแก้ปัญหา (เรียนรู้อย่างไร เรียนรู้กับใคร เรียนรู้ที่ไหน)

3. ร่วมทำ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวม “พลังการจัดการ” ดำเนินงานตามแผนงานที่กำหนด โดยใช้หลักสหกรณ์ ใช้การฝึกฝนจากการทดลองปฏิบัติ ใช้การปฏิบัติในพื้นที่จริง กิจกรรมจริง สถานการณ์จริง เสริมด้วยหลักการ ทฤษฎี เทคโนโลยี และระบบการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งการ

แบ่งบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบทางภาคีการพัฒนาต่างๆ อย่างเหมาะสม ย่อมทำให้การใช้ทรัพยากรเกิดประสิทธิผล

4. ร่วมสรุปบทเรียน มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้าง “พลังภูมิปัญญา” โดยเริ่มจากการประเมินตนเอง และประเมินผลงาน โดยผ่านกระบวนการกลุ่มและเครือข่ายการเรียนรู้ ทำให้เกิดการเชื่อมต่อทักษะความรู้ และประสบการณ์ นำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ขององค์กร จากนั้นเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านสื่อต่างๆ (เอกสาร วิทยู โทรทัศน์) ไปสู่องค์กรชุมชนอื่นๆ

5. ร่วมรับผลจากการกระทำ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้าง “พลังปิติ” โดยการยกย่อง ชื่นชม และให้กำลังใจคนที่เสียสละและทำงานให้กับชุมชนและสังคม ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและมีความสุขจากการทำงานร่วมกัน ส่วนผลจากการกระทำอาจได้รับในมิติที่แตกต่างกัน เช่น สมาชิกองค์กรชุมชนได้รับผลทางด้านเศรษฐกิจ นักเรียนได้เรียนรู้ศักยภาพของท้องถิ่นซึ่งนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และการปฏิรูปการเรียนการสอนในสถานศึกษา

กรมการพัฒนาชุมชน. 2550 : 11-45 ศึกษาวิจัยแนวทางการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ได้ข้อค้นพบ คือ ชุมชนทุกแห่งในประเทศไทยทั้งชุมชนในชนบทและชุมชนเมือง จะต้องมีการเรียนรู้ชุมชน เพื่อเป็นสถานที่ที่เสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ พบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ซึ่งศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ มีหลักการและภารกิจสำคัญ คือ เป็นศูนย์กลางที่ประชาชนทุกคนสามารถเข้ามาเรียนรู้ ค้นคว้าหาความรู้ แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ รวมทั้งการพบปะ สังสรรค์ เพื่อสร้างความเข้าใจ ความร่วมมือในการพัฒนาตนเองและชุมชน เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน จัดให้มีกิจกรรมการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ ตลอดจนงานสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเรียนรู้ด้านต่างๆ ของประชาชน ในชุมชน เป็นศูนย์รวมของข้อมูล เช่น ข้อมูล จปฐ. แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร กลุ่มอาชีพ เป็นต้น รวมทั้งข่าวสาร สาระความรู้ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เท้าทันสถานการณ์โลก รวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน องค์ความรู้ที่มีอยู่กระจัดกระจายในชุมชน และจัดการให้เป็นหมวดหมู่ มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม ที่ประชาชนสามารถเข้าไปสืบค้นศึกษาและ เรียนรู้ ได้ทุกเวลา เป็นศูนย์ประสานและบูรณาการการทำงานของทุกภาคส่วน ภาคประชาชน ได้แก่ ผู้นำ กลุ่ม/องค์กร เครือข่าย ภาคเอกชน และภาคีการพัฒนาภาครัฐ เป็นสถานที่แลกเปลี่ยน องค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน เป็นสถานที่ที่มีโครงสร้างเป็นอาคาร หรือสถานที่ใด ๆ ก็ได้ ที่มี องค์ความรู้ สามารถให้การเรียนรู้แก่ประชาชนที่ต้องการความรู้ สามารถเข้าถึงได้

2, ปัจจัยด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ชุมชนมีการบันทึกภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดเผยแพร่และนำไปปรับใช้ ชุมชนมีกิจกรรมสืบทอดเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น และครัวเรือนมีการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Folk Wisdom) มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (2539 : 2) หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิด วิเคราะห์จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาเป็นศาสตร์ เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ แลการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชนและในการตัวของผูู้้เอง หากมีการสืบค้นหาเพื่อศึกษา และนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกันเกิดการยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

ศักดิ์ชัย เกียรติณาคินทร์ (2542 : 2) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ องค์ความรู้ความสามารถของชุมชนที่สั่งสมสืบทอดกันมานาน เป็นความจริงแท้ของชุมชนเป็นศักยภาพที่จะใช้แก้ปัญหา จัดการปรับตน เรียนรู้ และถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างผาสุก เป็นแก่นของชุมชนที่จรจร ความเป็นชาติให้อยู่รอดจากทุกภัยพิบัติทั้งปวง

จารุวรรณ ธรรมวัติ (2543 : 1) ได้ให้ความหมาย ของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ แบบแผน การดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคล และสังคมซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติต่อกันมา ภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคล หรือทรัพยากรความรู้ก็ได้

ความสำคัญของภูมิปัญญา

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536 : 3) ได้แบ่งความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 ประการ

1. ความรู้และระบบความรู้ ภูมิปัญญาไม่ใช่สิ่งที่เกิดแวบขึ้นมาในหัว แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้าน มองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นในการศึกษาเข้าไปดูว่าชาวบ้าน “รู้อะไร” อย่างเดียวไม่พอต้องศึกษาด้วยว่าเขาเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นอย่างไร

2. การสั่งสมและการกระจายความรู้ ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสม และกระจายความรู้ ความรู้นั้น ไม่ได้ลอยอยู่เฉย ๆ แต่ถูกนำมาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน ชุมชน สั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคน ๆ หนึ่ง โดยมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ เราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไร หมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่นต่อมาได้อย่างไร

3. การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้แต่มีกระบวนการถ่ายทอดที่ ชับซ้อน ถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เราต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วย

4. การสร้างสรรค์และปรับปรุง ระบบความรู้ของชาวบ้าน ไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่ถูกปรับเปลี่ยน ตลอดมา โดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง เรายังขาดการศึกษาว่าชาวบ้านปรับเปลี่ยนความรู้ และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างไร

กรมส่งเสริมการเกษตร. 2550 : 22-38 ศึกษาวิจัยเพื่อนำองค์ความรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการในแผนพัฒนาการดำเนินงานส่วนภูมิภาค พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความดีงามที่จรจรโลงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล เป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพและเป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาเดิม เพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัย ดังนั้น ภูมิปัญญาจึงมีคุณค่าไม่เพียงแต่ต่อท้องถิ่นและผู้คนเท่านั้น แต่ยังเอื้อประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนและมั่นคงต่อไป

3. ปัจจัยด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ หมายถึง ชุมชนมีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น โดยเทคโนโลยีที่นำมาใช้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมสามารถผสมผสานกับภูมิปัญญาของคนในชุมชน

สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) 2553 : 67-82 ได้เสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนโดยใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) 2553 : 67-82 ได้เสนอน่าสนใจ คือ ปัจจุบันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีส่งผลกระทบต่อการปรับตัวของชุมชนชนบทดังกล่าวอย่างมาก การขาดความรู้ ความเข้าใจต่อเทคโนโลยีต่างๆ และขาดกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลของชุมชนชนบท ทำให้สังคมชนบทมีพฤติกรรมกรบรีโลกเปลี่ยนไปในทางทำลายธรรมชาติมากกว่ารักษาความสมดุลของธรรมชาติ ระบบนิเวศต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปในทางลบ ดังนั้น ชุมชนชนบทไม่สามารถพึ่งพาธรรมชาติได้อีกต่อไป นอกจากปัญหาที่กล่าวมาแล้ว โครงสร้างประชากรของไทยก็เป็นปัญหาหลักเช่นกัน เพราะประชากรไทยกำลังเปลี่ยนไปสู่สังคมผู้สูงอายุและมีผู้พิการมากขึ้น บุคคลที่อยู่ในวัยทำงานน้อยกว่าที่ควรจะเป็น จึงจำเป็นที่จะต้องพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกให้คนเหล่านี้สามารถช่วยตัวเองด้านเศรษฐกิจและความ เป็นอยู่ให้มากที่สุด ในขณะที่ต้องพัฒนาชุมชนชนบทให้มีขีดความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน ควบคู่ไปกับการสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคการผลิตและบริการให้สามารถแข่งขันได้ในตลาดโลกแบบคู่ขนาน



เทคโนโลยีที่ สวทช. และเครือข่ายพันธมิตรจะวิจัยและพัฒนา และถ่ายทอดให้แก่ชุมชน ชนบทและผู้ด้อยโอกาสได้แก่ เทคโนโลยีชีวภาพที่เกี่ยวกับการปรับปรุงพันธุ์พืช การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ ความหลากหลายทางชีวภาพ และเทคโนโลยีอาหารและสุขภาพ ลักษณะ เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์ที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีสำหรับผู้พิการและผู้สูงอายุ และเทคโนโลยีที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีการออกแบบเครื่องจักร วัสดุหีบห่อ และพลาสติกสำหรับภาคการเกษตร

สรุปความหมายของ “เทคโนโลยี” หมายถึง การประยุกต์วิทยาศาสตร์มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติ ด้านอุตสาหกรรม ด้านการเกษตร ด้านการศึกษา ซึ่งมีผลต่อการแก้ปัญหาและการดำรงชีวิตของมนุษย์ เทคโนโลยีกับวิทยาศาสตร์ มีความสัมพันธ์กันมาก เพราะความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นความรู้ที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ โดยหลักสำคัญ คือ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์คือการพยายามที่อธิบายว่าทำไมจึงเกิดอย่างนั้น (Why)

เทคโนโลยีที่เหมาะสม หมายความว่าเหมาะสมต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม และความ ต้องการของประเทศ เทคโนโลยีบางเรื่องเหมาะสมกับบางประเทศ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานะของแต่ละประเทศ ได้แก่

1. เทคโนโลยีกับการพัฒนาอุตสาหกรรม หมายถึง การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตทำให้ประสิทธิภาพในการผลิตเพิ่มขึ้น ประหยัดแรงงาน ลดต้นทุน และรักษาสภาพแวดล้อม เทคโนโลยีที่มีบทบาทในการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศไทย เช่น คอมพิวเตอร์ และ อิเล็กทรอนิกส์ การสื่อสาร เทคโนโลยีชีวภาพและพันธุกรรม วิศวกรรม เทคโนโลยีเลเซอร์ การสื่อสาร การแพทย์ เทคโนโลยีพลังงาน เทคโนโลยีวัสดุศาสตร์ เช่น พลาสติก แก้ว วัสดุ ก่อสร้าง โลหะ
2. เทคโนโลยีกับการพัฒนาด้านการเกษตร หมายถึง การใช้เทคโนโลยีในการเพิ่มผลผลิต ปรับปรุงพันธุ์ เป็นต้น เทคโนโลยีมีบทบาทในการพัฒนา อย่างมาก แต่ทั้งนี้การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาจะต้องศึกษาปัจจัยแวดล้อมหลายด้าน เช่น ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ความเสมอภาคในโอกาสและการแข่งขันทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อให้เกิดความ ผสมกลมกลืนต่อการพัฒนาประเทศ
4. ปัจจัยด้านความสามารถในการพึ่งตนเอง หมายถึง การที่ชุมชนมีระบบเศรษฐกิจที่ สมดุลมีความสามารถในการพึ่งตนเองได้และมีความเข้มแข็งของการผลิต ซึ่งประเมินได้จาก องค์ประกอบด้านความสมดุล ได้แก่ ความหลากหลายในการประกอบอาชีพความสมดุลของ รายได้ รายจ่ายและการออม ต้นทุนการผลิตหรือต้นทุนการประกอบอาชีพต่ำกว่ารายได้จาก ผลผลิตสัดส่วนความยากจนของคนในชุมชน และองค์ประกอบด้านความสามารถในการ

พึ่งตนเองได้แก่ การประหยัดและการออม การมีงานทำตลอดปี มีอาหารพอกินตลอดปี ลดการพึ่งพิงปัจจัยการผลิตและทุนจากภายนอก

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2549 : 22-38 การพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ ซึ่งการพึ่งตนเองได้นั้น มีทั้งในระดับบุคคล และชุมชน การพึ่งตนเอง ต้องสามารถผันเปลี่ยนไปตามเวลาได้ เพื่อให้เกิดความเหมาะสม สอดคล้อง และสมดุล หลักการและแนวทาง เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ตามหลักทางสังคมวิทยามี 5 ประการ คือ

1. การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี หมายถึง การมีปริมาณและคุณภาพของเทคโนโลยีทางวัตถุ เช่น เครื่องไม้เครื่องมือ เครื่องจักรกล และเทคโนโลยีทางสังคม เช่น การจัดวางโครงการ การจัดการ เป็นต้น การรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ หรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม

2. การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ หมายถึง ความสามารถในการทำมาหากินเลี้ยงชีพที่มีความมั่นคงสมบูรณ์พูนสุขพอสมควรหรืออย่างมีสมดุล

3. การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง ความสามารถในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และความสามารถในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ดำรงอยู่ไม่ให้เกิดเสื่อมเสียไปจนหมดสิ้น หรือไม่ให้เกิดสมดุลธรรมชาติ

4. การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ หมายถึง การมีสภาพจิตใจที่กล้าแข็ง เพื่อที่สามารถต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่างๆ ทั้งการหาเลี้ยงชีพ การพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้า การยึดมั่นปฏิบัติตนตามหลักทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา

5. การพึ่งตนเองได้ทางสังคม หมายถึง การที่คนกลุ่มหนึ่งมีความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่น มีผู้นำที่มีประสิทธิภาพ สามารถนำกลุ่มคนเหล่านี้ให้ดำเนินการใด ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายด้วยตนเอง หรือสามารถหาความช่วยเหลือจากภายนอกเข้ามาช่วย ทำให้ชุมชนช่วยตนเองได้

กรมวิชาการเกษตร. 2545 : 11-29 ได้นำแนวคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกรอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (Self Reliance) ขับเคลื่อนให้ความรู้กับประชาชน โดยมีสาระสำคัญคือ แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการส่งเสริมชุมชนหรือการพัฒนาชนบทที่สำคัญๆ คือ การที่ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนา คือ การที่ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลัก กิจกรรมและโครงการตามแนวพระราชดำริที่ดำเนินการอยู่หลายพื้นที่ทั่วประเทศในปัจจุบันนั้นล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่การพึ่งตนเองได้ของราษฎรทั้งสิ้น ในการพัฒนาทั้งด้านอาชีพและส่งเสริมการเกษตร ให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมั่นคงเป็นปึกแผ่น

นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินการแนะนำสาธิตให้ประชาชนดำเนินรอยตามเบื้องพระยุคลบาทเป็นไปตามหลักการพัฒนาสังคมชุมชนอย่างแท้จริง กล่าวคือ ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลัก

ดังนั้น การที่ราษฎรในชนบทสามารถพึ่งตนเองได้มากยิ่งขึ้นนั้น สืบเนื่องจากแนวพระราชดำริด้านการพัฒนาที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานแก่เกษตรกรทั้งหลายประการ

1. ทรงยึดหลักที่ไม่ใช้วิธีการสั่งการให้เกษตรกรปฏิบัติตาม เพราะไม่อาจช่วยให้คนเหล่านั้นพึ่งตนเองได้ เนื่องจากเป็นการปฏิบัติงานโดยไม่ได้เกิดจากความพึงใจ ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า คำริ คือ ความเห็นที่จะทำ ไม่ใช่คำสั่งแต่มันเป็นความเห็น มีทฤษฎีอะไรต้องบอกออกมา ฟังได้ฟัง ชอบใจก็เอาไปได้ ใครไม่ชอบก็ไม่ใช่ไร

2. ทรงเน้นให้พึ่งตนเองและช่วยเหลือตนเองเป็นหลักสำคัญ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมักจะทรงทำหน้าที่กระตุ้นให้เกษตรกรทั้งหลายคิดหาช่องทางที่จะช่วยตนเอง พึ่งตนเอง โดยไม่มีการบังคับการแสวงหาความร่วมมือจากภายนอกต้องกระทำเมื่อจำเป็นจริงๆ ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ว่า คนทุกคน ไม่ว่าจะชาวกรุงหรือชาวชนบท ไม่ว่าจะมีการศึกษามากหรือน้อยอย่างไร ย่อมมีจิตใจเป็นอิสระ มีความคิดเห็น มีความพอใจ เป็นของตนเอง ไม่ชอบการบังคับ นอกจากนั้นยังมีขนบธรรมเนียม มีแบบแผนเฉพาะเหล่ากันอีกด้วย

3. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นจุดหลักสำคัญในการพัฒนาตาม โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้วยการดำเนินการเช่นนั้น จักช่วยให้ประชาชนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในที่สุด ดังเคยมีพระราชดำรัสในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2501 กับประชาชนชาวไทยทั้งหลายว่า ภาระในการบริหารนั้นจะประสบผลด้วยดีย่อมต้องอาศัยความรักชาติ ความซื่อสัตย์สุจริต ความสมัครสมานกลมเกลียวกัน ประกอบกับการร่วมมือของประชาชนพลเมืองทั่วไป ข้าพเจ้าจึงหวังว่าท่านทั้งหลายคงจะพยายามปฏิบัติกรณียกิจในส่วนของแต่ละท่านด้วยใจบริสุทธิ์ โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ทั้งนี้เพื่อได้มาซึ่งความร่มเย็นเป็นสุขของประชาชนทั่วไปอันเป็นยอดปรารถนาด้วยกันทั้งสิ้น

4. หลักสำคัญอีกประการหนึ่ง ในการแนะนำประชาชนเกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ คือ ทรงใช้หลักประชาธิปไตยในการดำเนินการ เห็นได้ชัดเจนในทุกครั้งที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนประชาชนและเกษตรกรร้องทุกข์เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น หากเจ้าหน้าที่ทักท้วงสิ่งใดทางวิชาการ กราบบังคมทูลแล้วก็ทรงรับฟังข้อสรุปอย่างเป็นกลาง หากสิ่งใดที่เจ้าหน้าที่กราบบังคมทูลว่าปฏิบัติได้ แต่ผลลัพธ์อาจไม่คุ้มค่ากับเงินที่ลงไป พระบาทสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัวก็ทรงให้เปลี่ยนแปลงโครงการได้เสมอ เห็นได้ชัดเจนจากพระราชดำรัสศูนย์ศึกษา  
การพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริว่า เป็นสถานที่ที่ผู้ทำงานในด้านพัฒนาจะทำอะไรอย่าง  
ที่เรียกว่า ทดลอง ก็ได้ และเมื่อทดลองแล้วจะทำให้ผู้อื่นที่ไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญในวิชานั้นสามารถ  
เข้าใจว่าเขาทำกันอย่างไรเขาทำอะไรกัน

5. ทรงยึดหลักสภาพของท้องถิ่นเป็นแนวทางในการดำเนินงานตาม โครงการอัน  
เนื่องมาจากพระราชดำริ ทั้งด้านสภาพแวดล้อม ทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม  
ประเพณี ของแต่ละท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาคของประเทศ เพราะทรงตระหนักดีว่าการ  
เปลี่ยนแปลงใดที่ดำเนินการ โดยฉับพลันอาจก่อผลกระทบต่อค่านิยม ความคุ้นเคย และการดำรง  
ชีพในวิถีประชาเหล่านั้นเป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงพระราชทานแนวคิดเรื่องนี้ว่า การพัฒนาจะต้อง  
เป็นไปตามภูมิประเทศของภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา ภูมิประเทศ  
ของสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเราจะไปบังคับให้คนคิดอย่างอื่นไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้ว  
เราเข้าไปดูว่า เขาต้องการอะไรจริงๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิด  
ประโยชน์อย่างยิ่ง

6. พระราชดำริที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การสร้างความแข็งแรงให้ชุมชน ด้วยการสร้าง  
โครงสร้างพื้นฐานหลักที่จำเป็นต่อการผลิต อันจะเป็นรากฐานนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในระยะ  
ยาว โครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ คือ แหล่งน้ำ เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่  
ที่ต้องพึ่งพาอาศัยน้ำฝนจักได้มีโอกาสที่จะมีผลผลิตได้ตลอดปี ซึ่งเป็นเงื่อนไขปัจจัยสำคัญยิ่งที่  
จะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหาร ได้ระดับหนึ่ง และเมื่อชุมชนแข็งแรงพร้อมดีแล้ว ก็  
อาจจะมีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการยกระดับรายได้ของชุมชน เช่น เส้นทาง  
คมนาคม ฯลฯ ซึ่งการพัฒนาในลักษณะที่เป็นการมุ่งเตรียมชุมชนให้พร้อมต่อการติดต่อสัมพันธ์  
กับโลกภายนอกอย่างเป็นขั้นตอนนี้ทรงเรียกว่า การระเบิดจากข้างใน ซึ่งเรื่องนี้พระองค์ทรง  
อธิบายว่า การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นตอน ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี  
พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่  
ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อย  
เสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้น โดยลำดับ วิธีการพัฒนาเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเอง  
ได้นี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้แนะว่าควรจะต้องค่อยๆ กระทำตามลำดับขั้นตอนต่อไป  
ไม่ควรกระทำด้วยความเร่งรีบซึ่งอาจจะเกิดความเสียหายได้

5. ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง ชุมชน มีการจัดทำแผนชุมชน คนใน  
ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดเวทีประชาคมเพื่อแก้การแก้ปัญหาาร่วมกัน การเข้าร่วมกิจกรรม  
สาธารณะ โดยสมัครใจ คนในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายขององค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่นของคนในชุมชนที่เข้ามามีส่วนในการตรวจสอบงบประมาณและความโปร่งใสในการบริหารงาน

อคิน รพีพัฒน์ (2532 : 20) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึงการที่ประชาชนเข้าเป็นส่วนหนึ่งในการปฏิบัติงานตั้งแต่การค้นหาปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การวิเคราะห์หาสาเหตุ ที่มาของปัญหา การเลือกวิธีการ และการวางแผนในการแก้ไขปัญหา การดำเนินการตามแผน สุดท้าย คือ การประเมินผลเพื่อวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคและปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิดความสำคัญในการพัฒนา

สมพันธ์ เตชะอธิก (2543 : 63) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมว่าเป็นกิจกรรมของประชาชนที่เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มคิดแลกเปลี่ยนความคิดในโครงการต่าง ๆ การตัดสินใจทำหรือไม่ทำและดำเนินการโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นที่เน้นการพึ่งตนเองมากกว่าที่จะคิดพึ่งพาจากภายนอก

การมีส่วนร่วมของประชาชนมีกระบวนการ ดังนี้

อคิน รพีพัฒน์ (2532 : 25) ได้อธิบายว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนมีกระบวนการ

ดังนี้

1. ร่วมทำการศึกษาค้นหาว่าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

ตลอดจนความต้องการของชุมชน

2. ร่วมพัฒนาสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็น

ประโยชน์และสนองความต้องการมากยิ่งขึ้น

3. ร่วมวางแผนนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรม

4. ร่วมตัดสินใจใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อประชาชน โดยการมี

ส่วนร่วม

5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานเพื่อพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและ

ประสิทธิผล

6. ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการตามขีดความสามารถของตนเองและ

หน่วยงาน

7. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผลร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ทำให้

ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลให้ได้ประโยชน์ตลอดไป

สุกสวัสดิ์ ชัชวาล (2545 : 41-42) ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

และภาคสังคม ดังนี้



1. เป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลของบุคคลซึ่งบังเอิญพ้องต้องกันกลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม

2. ร่วมแก้ปัญหาความเดือดร้อนและไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่อยู่ ณ ผลักดันให้มุ่งไปสู่การรวมกลุ่มวางแผนและลงมือกระทำร่วมกัน

3. ร่วมการตกลงร่วมใจกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่ม หรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่มกระทำตอบสนองต่อความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมขึ้น

สรุปได้ว่ากระบวนการมีส่วนร่วม หมายถึง ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ร่วมวางแผนนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมร่วมการลงทุนในกิจกรรม โครงการร่วมแก้ปัญหาความเดือดร้อนและไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่อยู่ ณ รวมถึงการตกลงร่วมใจกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่ม หรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา

Cohen and Uphoff. (1980 : 225) ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของและความคาดหวังของประชาชนว่า ประชาชนอาจเข้าร่วมกระบวนการตัดสินใจว่าจะทำอะไรอย่างไรเข้าในการนำโครงการ ไปปฏิบัติโดยเสียสละทรัพยากรต่างๆ เช่น แรงงาน วัสดุ เงิน หรือร่วมมือในองค์การหรือกิจกรรมเฉพาะด้าน เข้าร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนา และร่วมในความพยายามประเมินผลโครงการ

สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนจะเกิดขึ้นได้ต้องเกิดจากความสนใจร่วมกันมีเป้าหมายร่วมกันและต้องการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ได้ผลประโยชน์ร่วมกันเพื่อให้เกิดการประสานการผลักดันให้การเมืองเป็นตัวขับเคลื่อนการปกครองซึ่งประชาชนภายในท้องถิ่นต้องร่วมมือกันประสานความคิดเห็นร่วมกันและในบางกรณีประชาชนเหล่านั้นอาจเป็นผู้เข้ามา กำหนดรูปแบบหรือนโยบายในการเมืองการปกครองท้องถิ่นและพัฒนาสังคมชุมชนร่วมกันได้

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2545 : 243-244) อธิบายว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญต่อการบริหารการปกครอง พอสรุปได้ในประเด็นสำคัญดังนี้

1. ทำให้ได้แนวทางแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องเหมาะสมกับความต้องการของท้องถิ่น ท้องที่ กล่าวคือ การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาการพัฒนาแต่ละท้องถิ่นควรที่จะให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นของตน ประชาชนจะรู้ดีว่าความต้องการของตนคืออะไรทำให้สามารถกำหนดแนวทางเพื่อตอบสนองความต้องการได้เหมาะสมสามารถแก้ไขปัญหาก็ถูกจุดและตรงประเด็น

2. ทำให้ประชาชนต้องผูกมัดตนเองกับสิ่งที่ตนมีส่วนร่วมเมื่อประชาชนได้เสนอแนวทางในการพัฒนาท้องถิ่นของตนแล้ว เขาย่อมรู้สึกผูกพันตนเองที่จะต้องดำเนินกิจกรรมบางประการอันจำเป็นทำให้สิ่งที่เสนอแนะมาปฏิบัติให้บรรลุผลประชาชนจะร่วมแรงร่วมใจปฏิบัติงานอย่างจริงใจและต่อเนื่อง

3. ทำให้ประชาชนรู้สึกรัก และหวงแหนในท้องถิ่นที่ตนเองจากข้อ 2 เมื่อประชาชนผูกมัดตนเองกับสิ่งที่ตนเสนอแนะและร่วมแรงร่วมใจปฏิบัติงานแล้วจะก่อให้เกิดผลต่อมาคือความรักความภูมิใจและความหวงแหนในท้องถิ่นของตน เนื่องจากตนเองได้มีส่วนทำให้ให้ท้องถิ่นเจริญรุ่งเรืองและพัฒนาขึ้น

4. ทำให้แบ่งเบาภาระจากรัฐบาลกลาง การให้ประชาชนมีส่วนร่วมต่าง ๆ เท่ากับรับหลักการในเรื่องการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่นแต่ละแห่ง เมื่อประชาชนในท้องถิ่นสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองก็จะทำให้แบ่งเบาภาระจากรัฐบาลกลาง รัฐบาลกลางก็ย่อมมีเวลามากขึ้นที่จะไปดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศต่อไปได้

5. ส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิ่งจำเป็นต่อความสัมฤทธิ์ผลในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย เมื่อประชาชนในระดับตำบลเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการต่าง ๆ ย่อมเป็นการปลูกฝังเบื้องต้นและเป็นพื้นฐานในการปกครองระบอบประชาธิปไตยในระดับประเทศชาติต่อไป

ศุภสวัสดิ์ ชัชวาล (2545 : 42-43) กล่าวว่า กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะ (Public Participation) ของประชาชนมีความสำคัญ เพราะเป็นกระบวนการที่ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่น้อยที่สุด คือ ได้รับฟังข้อมูลข่าวสารว่ารัฐจะทำอะไรประชาชนมีหน้าที่รับทราบระดับสูงขึ้นมาเป็นระดับการมีส่วนร่วมที่ประชาชนมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นในโครงการต่าง ๆ เหล่านี้ว่าจะปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขอย่างไรบ้าง กระบวนการตรงนี้คือกระบวนการประชาพิจารณ์ซึ่งเป็นกระบวนการรับฟังความคิดเห็น การตัดสินใจยังเป็นเรื่องของรัฐ คือ รัฐอาจจะเชื่อคำวิจารณ์ของประชาชนหรือรัฐอาจจะไม่เห็นด้วยต่อความเห็นของประชาชนก็ได้ กรณีรัฐตัดสินใจไม่ตรงกับความคิดเห็นของประชาชนรัฐพึงต้องอธิบายให้ประชาชนว่าทำไมรัฐจึงทำการตัดสินใจดังกล่าวขัดแย้งกับความคิดเห็นของประชาชน กระบวนการในระดับที่สูงขึ้นมาในกระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะ คือ การที่ประชาชนมีบทบาทและมีส่วนร่วมที่จะตัดสินใจตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ ตั้งแต่เริ่มต้นที่จะรับทราบปัญหา ร่วมคิด ร่วมหาแนวทางที่จะแก้ปัญหาดัง ๆ ไปจนกระทั่งเมื่อโครงการต่าง ๆ เกิดขึ้นก็มีบทบาทติดตามมาโดยตลอด กระบวนการตรงนี้เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมที่อาจจะเรียกว่า การสร้างหรือแสวงหันทามติ (Seek Consensus หรือ Consensus Building หรือ Consent Building)

ตลอดกระบวนการนี้และกระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะที่สูงสุด คือ กระบวนการที่ประชาชนทุกคนมีสิทธิที่จะตัดสินใจด้วยตัวเองแต่ละคนทีละคน การตัดสินใจตรงนี้ใช้กระบวนการที่เรียกว่า การลงประชามติ (Referendum)

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (2545 : 380-381) กล่าวว่า โดยทั่วไปการมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญ และก่อให้เกิดประโยชน์ต่าง ๆ ดังนี้

1. เพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ กระบวนการปรึกษาหารือกับสาธารณชนช่วยให้เกิดความกระฉ่งในวัตถุประสงค์ และความต้องการของโครงการหรือนโยบายนั้น ๆ ได้อยู่เสมอสาธารณชนสามารถที่จะผลักดันให้เกิดการทบทวนข้อสันนิษฐานที่ปิดบังอยู่ ซึ่งอาจจะปิดบังไม่ให้มองเห็นทางออกที่มีประสิทธิภาพที่สุด บ่อยครั้งกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดการพิจารณาถึงทางเลือกใหม่แทนวิธีการที่ได้เคยใช้กันมาในอดีต สาธารณชนมักมีข้อมูลที่สำคัญซึ่งทำให้เกิดความแตกต่างในการที่จะนำไปสู่การตัดสินใจ ก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างโครงการที่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ

2. ลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา โดยทั่วไปกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเต็มรูปแบบมักจะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายและเสียเวลา แต่ในทางปฏิบัติแล้ว การมีส่วนร่วมของประชาชนมาตั้งแต่ต้น สามารถที่จะลดความล่าช้า และลดค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งของประชาชนได้ การตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งอาจจะดูว่าสิ้นเปลืองและเสียเวลาที่จะตัดสินใจได้ แต่ว่าเมื่อตัดสินใจแล้ว และเมื่อนำมาสู่การปฏิบัติอาจจะเป็นวิธีการที่ประหยัดกว่าด้วยซ้ำ การตัดสินใจอย่างหนึ่งอย่างใดที่นำไปอย่างรวดเร็วและดูเหมือนจะไม่สิ้นเปลืองอาจจะเสียเวลาค่าใช้จ่ายมากกว่าถ้าการตัดสินใจนั้นไม่ได้ทำให้เกิดข้อถกเถียงระหว่างกลุ่มหรือความเห็นชอบในกลุ่มต่าง ๆ ที่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องได้ แต่กลับนำสู่ความขัดแย้งของประชาชนอย่างต่อเนื่องมากขึ้น การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถเกิดผลในการยอมรับอย่างสูงต่อการตัดสินใจ โดยกลุ่มซึ่งมีส่วนได้ส่วนเสียในการตัดสินใจนั้น ๆ วิธีการจะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างการนำไปปฏิบัติ ทำให้เกิดการประหยัดค่าใช้จ่ายซึ่งโดยทั่วไปมักจะแพงกว่าค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดทำารดำเนินการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในระยะต้น

3. การสร้างฉันทามติ โครงการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถที่จะสร้างข้อตกลงที่มั่นคงและยืนยาวและการยอมรับระหว่างกลุ่มซึ่งก่อนหน้านี้อาจมีความขัดแย้งระหว่างกันคนละทาง การมีส่วนร่วมยังก่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างคู่กรณี ลดความขัดแย้งทางการเมืองและก่อให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจของรัฐ

4. ความสำเร็จและผลในการปฏิบัติของโครงการ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจให้เรามีความรู้ถึงความเป็นเจ้าของการตัดสินใจนั้น และครั้งหนึ่งเมื่อได้ร่วมตัดสินใจแล้วเขาก็ยอมต้องการที่จะเห็นสิ่งนั้นไปปฏิบัติได้ ไม่เพียงแต่จะมีความสนับสนุนทางการเมืองต่อการนำไปปฏิบัติ แต่กลุ่มและปัจเจกชนอาจกระตือรือร้นในการที่จะช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

5. การหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าหรือขัดแย้งที่รุนแรง ความขัดแย้งในโครงการอาจนำไปสู่การปฏิบัติอันยากที่จะแก้ไข กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดโอกาสที่คู่กรณีจะแสดงความต้องการของกลุ่มเขา และความห่วงกังวลปราศจากความรู้สึกที่เป็นปฏิปักษ์ การมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ต้นสามารถเผชิญหน้ากันอย่างรุนแรงที่อาจจะเป็นไปได้ อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ใช่ยาวิเศษมันไม่อาจที่จะลดหรือกำจัดความขัดแย้งในทุก ๆ กรณี

6. ความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม โดยทั่วไปแล้วการมีส่วนร่วมของประชาชนและเป็นวิถีทางที่จะนำไปสู่ความชอบธรรมและการดำรงอยู่ของความชอบธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการตัดสินใจก่อให้เกิดความขัดแย้ง ก็คือจะต้องใช้กระบวนการตัดสินใจซึ่งโปร่งใสและน่าเชื่อถือต่อสาธารณชนซึ่งให้สาธารณะชนมีส่วนร่วม โครงการมีส่วนร่วมของประชาชนยังก่อให้เกิดความเข้าใจถึงเหตุการณ์ที่นำไปสู่การตัดสินใจนั้น ๆ

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญต่อการปกครองประเทศในระบบประชาธิปไตย เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น กระบวนการในลักษณะของการให้ข้อคิดเห็น ซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจของรัฐในการบริหารการปกครองประเทศ หรือเป็นเครื่องชี้วัดว่ารัฐควรดำเนินการอย่างไรต่อไป โดยเฉพาะท้องถิ่นที่เป็นหน่วยงานที่ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างใกล้ชิด

6. ปัจจัยด้านความเข้าใจในกระแสโลกาภิวัตน์ หมายถึง ความเข้าใจในและรับรู้ถึง การพัฒนา การติดต่อสื่อสาร การคมนาคมขนส่ง และเทคโนโลยีสารสนเทศ อันแสดงให้เห็นถึงการเจริญเติบโตของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคล ชุมชน หน่วยงานธุรกิจ และรัฐบาล ทั่วทั้งโลก

จรรยาพร ธรณินทร์. (2547 : 14 – 20) ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) เป็นยุคที่เกิดการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว ด้วยพลังแห่งเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) โลกาภิวัตน์ หรือ โลกาภิวัตน์เป็นผลจากการพัฒนาการติดต่อสื่อสาร การคมนาคมขนส่ง และเทคโนโลยีสารสนเทศ อันแสดงให้เห็นถึงการเจริญเติบโตของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคล ชุมชน หน่วยงานธุรกิจ และรัฐบาล ทั่วทั้งโลก ซึ่งตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542



หมายถึง การแพร่กระจายไปทั่วโลก, การที่ประชาคมโลกไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใด สามารถรับรู้ สัมพันธ์ หรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วกว้างขวาง ซึ่งเนื่องมาจากการพัฒนา ระบบสารสนเทศเป็นต้น ไม่ว่าจะป็นธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการค้าระหว่างประเทศหรือเป็นการค้า ภายในประเทศ ทั้งหมดจะอยู่ภายใต้การครอบงำของ Globalization จึงต้องทำความเข้าใจว่า โลกาภิวัตน์คืออะไร และบทบาทตัวคนที่แท้จริง ซึ่งฝังอยู่ในนั้น จะเป็นอย่างไร ซึ่งจะมี รายละเอียดแบบย่อ ๆ คือ ทุน Capital เศรษฐกิจโลกจะต้องเป็นไปตามลัทธิทุนนิยม (Capitalism) ภายใต้การแข่งขันในลักษณะเสรีนิยม (Liberalism) ซึ่งเป็นลักษณะเศรษฐกิจของโลกตะวันตกที่มี เนื้อหาเน้นการสะสมทุนและการค้าเสรี โดยต่างก็จะมีเปิดการค้าระหว่างประเทศให้เป็น การค้าที่ไร้พรมแดนแต่ภายใต้การค้าเสรีนี้ ความได้เปรียบของบริษัทข้ามชาติ ก็จะมีมากกว่าจึง เป็นความเสรีที่ไม่เท่าเทียมกัน ทุนจะมีการเคลื่อนย้ายไปยังประเทศต่างๆของโลกที่ให้เงื่อนไข และผลประโยชน์ที่ได้กำไรสูงสุด

ทิวากร แก้วมณี (2549 : 11) วิเคราะห์กระแสโลกาภิวัตน์และผลกระทบต่อสังคมว่า ยุค เกษตรกรรม สภาพเศรษฐกิจและสังคมเป็นสังคมแบบดั้งเดิม การผลิตด้านการเกษตร เพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ พึ่งพาธรรมชาติ สังคมเรียบง่ายไม่ซับซ้อนเป็นยุคอดีตจนก่อนการ ปฏิวัติ อุตสาหกรรม, ยุคอุตสาหกรรม มีการนำเครื่องจักรไอน้ำมาพัฒนาไปสู่เครื่องจักรกล มาใช้ เป็น พลังการผลิตแทนแรงงานคน และสัตว์ ก่อให้พลังการผลิตจำนวนมาก (Mass Production) สภาพ สังคมเปลี่ยนไปสู่ การตลาดและการบริโภคนิยม ก้าวเข้าสู่ความทันสมัย สภาพสังคมซับซ้อน หลากหลายมากขึ้น เป็นยุคสามทศวรรษก่อนปัจจุบัน มีการนำเครื่องจักรไอน้ำมาพัฒนาไปสู่ เครื่องจักรกล มาใช้ เป็นพลังการผลิตแทนแรงงานคน และสัตว์ ก่อให้พลังการผลิตจำนวนมาก (Mass Production) สภาพสังคมเปลี่ยนไปสู่ การตลาดและการบริโภคนิยม ก้าวเข้าสู่ความ ทันสมัย สภาพสังคมซับซ้อน หลากหลายมากขึ้น เป็นยุคสามทศวรรษก่อนปัจจุบัน, ยุค เทคโนโลยีข่าวสารข้อมูล มีการนำระบบคอมพิวเตอร์มาเชื่อมโยงระบบโทรศัพท์ โทรสารติดต่อ ทั่วโลก เป็นยุคโลกไร้พรมแดนการติดต่อสื่อสารรวดเร็วเป็นยุคโลกาภิวัตน์ ที่มีการเปลี่ยนแปลง อย่างมากมายจนคนในสังคมปรับตัวไม่ทันกับคลื่นการเปลี่ยนแปลงสังคมโลก (Future Shock) เป็นยุคศตวรรษที่ผ่านมาถึงปัจจุบัน มีการนำระบบคอมพิวเตอร์มาเชื่อมโยงระบบโทรศัพท์ โทรสารติดต่อทั่วโลก เป็นยุคโลกไร้พรมแดนการติดต่อสื่อสารรวดเร็วเป็นยุคโลกาภิวัตน์ ที่มี การเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายจนคนในสังคมปรับตัวไม่ทันกับคลื่นการเปลี่ยนแปลงสังคมโลก (Future Shock) เป็นยุคศตวรรษที่ผ่านมาถึงปัจจุบัน

การครอบงำผ่านทางข้อมูล-ข่าวสาร (Dominant) การปฏิวัติทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้มีการเชื่อมโยงสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็ว โลกถูกเชื่อมด้วยข้อมูลข่าวสารและมักเป็นข้อมูล



ข่าวสารฝ่ายเดียวจากโลกตะวันตก หรือจากประเทศซึ่งมีอำนาจเศรษฐกิจและการทหารที่เหนือกว่า โดยการครอบงำและสร้างกระแสข่าวตามที่จะเป็นประโยชน์ต่อการเมืองและเศรษฐกิจของตะวันตก เป็นการครอบงำทางข่าวสาร และวัฒนธรรมซึ่งมีผลต่อความเชื่อของมนุษยชาติในการที่จะต้องบริโภคนิวส์ การบริโภคนิวส์ บริการ และวัฒนธรรมของตะวันตกนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง

ค่านิยม (Value) โลกาภิวัตน์ ได้สร้างค่านิยมผ่านทางข้อมูลข่าวสาร โดยแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ค่านิยมทางการเมือง ทุกประเทศในโลกต้องเป็นแนวประชาธิปไตยแบบตะวันตก ซึ่งประเทศต่างๆ หากจะต้องมีรูปแบบการเมืองการปกครองในแบบเดียวกัน มิฉะนั้นก็จะถูกคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ หรือใช้กำลังทหารเข้าไปปลดปล่อยให้เป็นประชาธิปไตย โดยไม่สนใจต่อความพร้อมหรือวิถีชีวิตของคนในประเทศเหล่านั้น ซึ่งการเมืองในระบบประชาธิปไตย เมื่อถูกผ่านการครอบงำผ่านทางข้อมูลข่าวสารจากโลกตะวันตก ก็จะทำให้ประชาชนมีค่านิยมที่จะเลือกผู้นำที่มี

ปรัชญาที่ตกลงร่วมกันระหว่างประเทศในการปรับตัวตามกระแสโลกาภิวัตน์ คือการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ซึ่งสหประชาชาติได้เสนอไว้ ดังนี้

1. การขจัดความยากจนและความหิวโหย
2. การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง
3. การส่งเสริมบทบาทสตรีให้มีส่วนร่วมพัฒนา
4. ลดอัตราการตายของเด็ก
5. สร้างเสริมสุขภาพอนามัยมารดา
6. ป้องกันและแก้ไขปัญหาโรคเอดส์และโรคติดต่อสำคัญ
7. รักษาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน
8. สร้างความร่วมมือระหว่างประเทศในการร่วมกันพัฒนา

## 6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2536 : 3-5) ที่ได้อธิบายให้เห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชน คือ 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้และระบบความรู้ ภูมิปัญญาไม่ใช่สิ่งที่เกิดแวบขึ้นมาในหัว แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้าน มองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นในการศึกษาเข้าไปดูว่าชาวบ้าน “รู้อะไร” อย่างเดียวไม่พอต้องศึกษาด้วยว่าเขาเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นอย่างไร 2) ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสม และกระจาย ความรู้ ความรู้นั้น ไม่ได้ลอยอยู่เฉย ๆ แต่ถูกนำมาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน ชุมชน สั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคน ๆ หนึ่ง โดยมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ เราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไร หมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่นต่อมาได้อย่างไร 3) การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้แต่มีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เราต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วย 4) การสร้างสรรค์และปรับปรุง ระบบความรู้ของชาวบ้าน ไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่แต่ถูกปรับเปลี่ยน ตลอดมา โดยอาศัยประสบการณ์ของความเปลี่ยนแปลงอย่างไร และ

อภิชัย พันธเสน (2541 : 130) พบว่าแนวคิดการพึ่งตนเองจะอ่อนตัวลงไปในช่วงการเติบโตทางเศรษฐกิจในทศวรรษ 2530 ที่อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจขยายตัวสูงมาก แต่กลับมาได้รับความสนใจอย่างมากภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 โดยหลังจากการล่มสลายของเศรษฐกิจฟองสบู่แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้มีกระแสพระราชดำรัสในวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2540 มีเนื้อหาเรียกร้องให้สังคมไทยหันกลับมาหา เศรษฐกิจพอเพียง เน้นการผลิตให้พอเพียงกับตัวเอง ส่วนที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการจึงขาย (กระทรวงมหาดไทย. 2541) กระทรวงมหาดไทยในฐานะผู้รับสนองพระบรมราชโองการได้เสนอ ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองมีกลยุทธ์ 5 ประการคือ ยึดครอบครัวและชุมชนเป็นหลัก ยึดการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ยึดการรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย ยึดการส่งเสริมการตลาดชุมชนและยึดการจัดเวทีชาวบ้านเป็นหลักแบบคิดเอง ทำเอง ดังนั้น การพัฒนาชนบทจึงหมายถึง ความตั้งใจที่จะกระทำอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท ให้มีการกินดีอยู่ดีขึ้น ส่งเสริมให้ชาวชนบทมีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ในการปรับปรุง ดัดแปลงหรือควบคุมทรัพยากรและสภาพแวดล้อม ในการมีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองกับชุมชนภายนอกเพราะ

ตราบเท่าที่ชาวชนบทไม่สามารถต่อรองกับชุมชนภายนอก ได้อย่างเท่าเทียมกัน ชนบทจะเป็นฝ่าย  
ถูกกระทำตลอดเวลา

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) (2544 : 45-55)

ได้จัดทำ "โครงการศึกษา วิเคราะห์ปัจจัยที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง" ขึ้น เพื่อศึกษาถึงวิธี  
ดำเนินงานและการมีส่วนร่วมของประชาชน ตลอดจนปัจจัยต่างๆ ที่เสริมสร้างและมีผลให้  
ชุมชนเข้มแข็ง อันนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ  
สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) โดยสำรวจข้อมูลและจากความคิดเห็นจากตัวอย่าง

ชุมชนทุกภาคของประเทศ รวม 23 ชุมชน แบ่งเป็นชุมชนภาคเหนือ 6 ชุมชน ภาคกลาง 7 ชุมชน  
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 7 ชุมชน และภาคใต้ 3 ชุมชน ใช้ระยะเวลาศึกษาระหว่างเดือน

พฤศจิกายน 2543 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2544 พบว่า การรวมกลุ่มของประชาชนเพื่อการทำ  
กิจกรรมร่วมกันในการพัฒนาชุมชนจนกระทั่งประสบความสำเร็จเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง เกิดจาก

มูลเหตุสำคัญหลายประการ ได้แก่ การต้องการรายได้เพิ่มขึ้น อันเป็นมูลเหตุหลักที่พบในชุมชน  
เกือบทุกแห่งที่สำรวจ เนื่องจากคนในชุมชนมีรายไม่พอเพียงต่อการครองชีพ คนในชุมชนมี

ปัญหาด้านสุขภาพ จึงเกิดการรวมกลุ่มขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ผู้นำและแกนนำของชุมชน  
ต้องการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน โดยกระตุ้นให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของ

ชุมชนตั้งแต่การร่วมคิดร่วมทำ ตลอดจนร่วมกันแก้ไขปัญหา ได้รับการแนะนำ ส่งเสริม และ  
สนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ซึ่งพบว่าส่วนใหญ่หน่วยงานของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน

จะเป็นกลไกสำคัญในการกระตุ้น ให้คนในชุมชนเกิดความตื่นตัวและรวมกลุ่ม

กรมวิชาการเกษตร. (2545 : 11-29) ได้นำแนวคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกร

อันเนื่องมาจากพระราชดำริ (Self Reliance) ขับเคลื่อนให้ความรู้กับประชาชน โดยมีสาระสำคัญ  
คือ แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการส่งเสริมชุมชนหรือการพัฒนาชนบทที่สำคัญๆ คือ การที่ทรง

มุ่งช่วยเหลือพัฒนา คือ การที่ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบท  
เป็นหลัก กิจกรรมและโครงการตามแนวพระราชดำริที่ดำเนินการอยู่หลายพื้นที่ทั่วประเทศใน

ปัจจุบันนั้นล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่การพึ่งตนเองได้ของราษฎรทั้งสิ้น ในการพัฒนา  
ทั้งด้านอาชีพและส่งเสริมการเกษตร ให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมั่นคงเป็นปึกแผ่น

นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินการแนะนำสาธิตให้ประชาชนดำเนินรอยตามเบื้อง  
พระยุคลบาทเป็นไปตามหลักการพัฒนาสังคมชุมชนอย่างแท้จริง กล่าวคือ ทรงมุ่งช่วยเหลือ

พัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลัก

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.

(2549 : 22-38) ที่ค้นพบ หลักการและแนวทางเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ตามหลักทาง

สังคมวิทยามี 5 ประการ คือ 1) การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี หมายถึง การมีปริมาณและคุณภาพของเทคโนโลยีทางวัตถุ เช่น เครื่อง ไม้เครื่องมือ เครื่องจักรกล และเทคโนโลยีทางสังคม เช่น การจัดวางโครงการ การจัดการ เป็นต้น การรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ หรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม 2) การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ หมายถึง ความสามารถในการทำมาหากินเลี้ยงชีพที่มีความมั่นคงสมบูรณ์พูนสุขพอสมควรหรือมีสมดุล 3) การพึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง ความสามารถในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และความสามารถในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ดำรงอยู่ไม่เสื่อมเสียไปจนหมดสิ้น หรือไม่ให้เสียสมดุลธรรมชาติ 4) การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ หมายถึง การมีสภาพจิตใจที่กล้าแข็ง เพื่อที่สามารถต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่างๆ ทั้งการหาเลี้ยงชีพ การพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้า การยึดมั่นปฏิบัติตนตามหลักทางสายกลาง หรือมีขณินาปฏิบัติ และ 5) การพึ่งตนเองได้ทางสังคม หมายถึง การที่คนกลุ่มหนึ่งมีความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่น มีผู้นำที่มีประสิทธิภาพ สามารถนำกลุ่มคนเหล่านี้ให้ดำเนินการใดๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายด้วยตนเอง หรือสามารถหาความช่วยเหลือจากภายนอกเข้ามาช่วย

วิชญ์ กล้าวิจารณ์ (2550 : 145) ได้พัฒนากลยุทธ์กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงสู่ความอยู่ดีมีสุขของชุมชนบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี พบว่า กลยุทธ์การเตรียมความพร้อมสู่จุดหมาย กลยุทธ์หวังเข้าเป้าหมายด้วยข้อมูลเป็นปัจจุบัน กลยุทธ์ร่วมด้วยช่วยกันเรียนรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอย่างหลากหลาย กลยุทธ์จัดสายนิเทศติดตามผล กระบวนการจัดการเรียนรู้และกลยุทธ์ก้าวสู่ความสำเร็จด้วยการประเมินผล และสร้างความภาคภูมิใจ ส่งผลให้ชุมชนบ้านผือเป็นชุมชนอยู่ดีมีสุขด้านเศรษฐกิจ ลดการพึ่งพาจากภายนอก เน้นการพึ่งตนเอง ช่วยให้ชีวิตครอบครัวมีความสุข ชุมชนเข้มแข็งและสังคมสงบสุข

สถาบันพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ภาคกลาง (2552 : 88) ศึกษา เรื่อง การเสริมสร้างประชาคมเพื่อพัฒนาอาชีพของชาวสวนน้ำตาลมะพร้าว : กรณีศึกษาดำบลนางตะเคียน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า น้ำตาลมะพร้าว ซึ่งเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านของกลุ่มน้ำตาลมะพร้าวตำบลนางตะเคียน ได้รับการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนและได้รับการคัดเลือกเป็นผลิตภัณฑ์และสินค้าชุมชน (One Tambon One Product) ระดับ 3 ดาว

กรมส่งเสริมการเกษตร. 2550 : 22-38 ที่ได้ศึกษาวิจัยเพื่อนำองค์ความรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการในแผนพัฒนาการดำเนินงานส่วนภูมิภาค พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความดีงามที่จรโลงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล เป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพและเป็นรากฐานการ

พัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และ การพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาเดิม เพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญา ใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัย ดังนั้น ภูมิปัญญาจึงมีคุณค่าไม่เพียงแต่ต่อท้องถิ่นและผู้คนเท่านั้น แต่ ยังเอื้อประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนและมั่นคงต่อไป

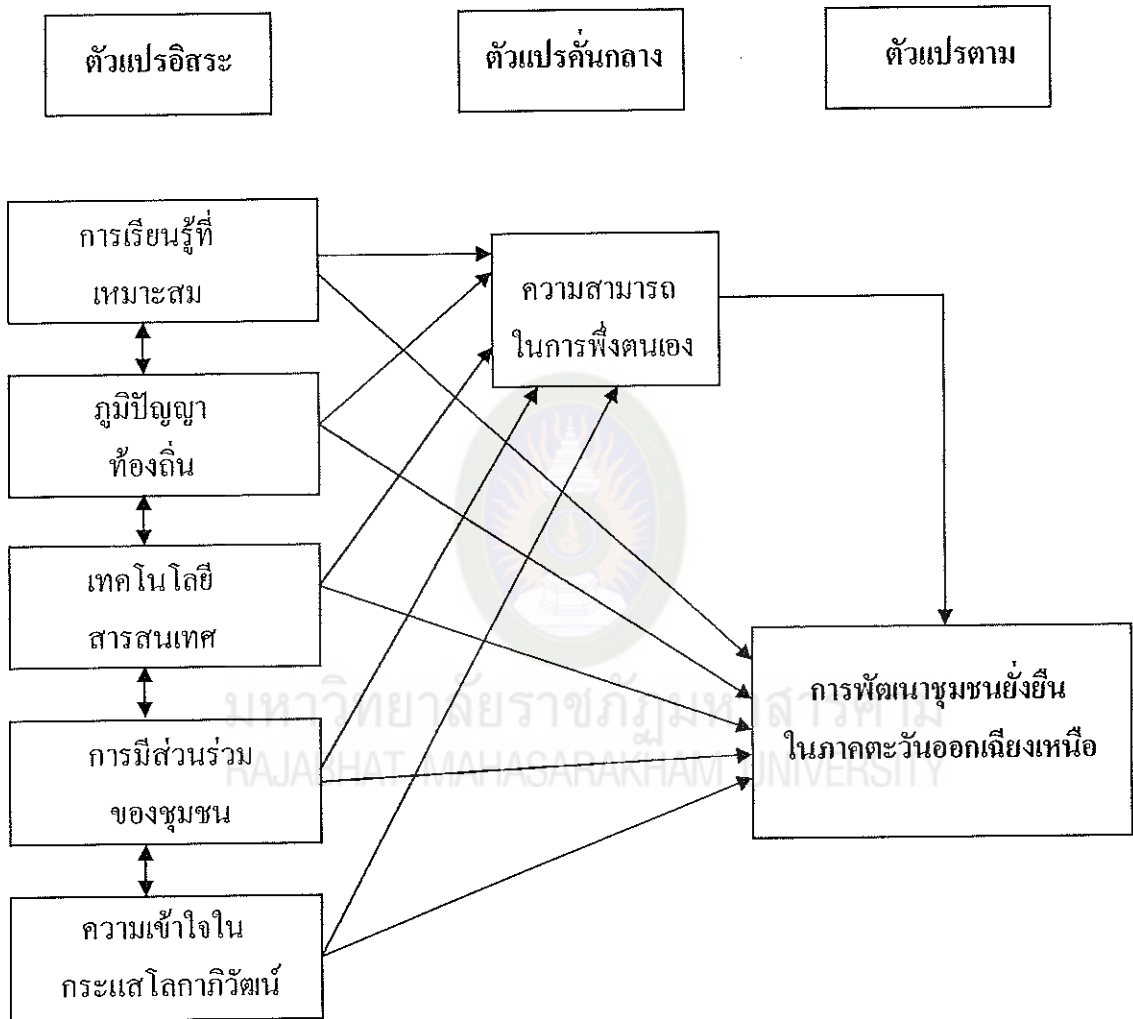
ณรงค์ศักดิ์ กงชัยภูมิ (2552 : 145) ได้ศึกษาการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนสู่การพึ่งตนเอง กลุ่มทำเครื่องประดับทองเหลือง ตำบลนาภู อำเภอขามเฒ่าสุราษฎร์ จังหวัดมหาสารคาม พบว่า กลุ่ม ทำเครื่องประดับทองเหลืองเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้เป็น 3 ชั้น คือ การจัดหาข้อมูลกลุ่ม ขั้นการเผยแพร่องค์ความรู้และแหล่งเรียนรู้ และขั้นสรุปบทเรียนและ ประเมินผลหลังการพัฒนา กลุ่มได้นำเทคโนโลยีและภูมิปัญญามาประยุกต์ใช้ ส่งผลให้ผู้สนใจ และเยาวชนได้เรียนรู้ในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและสืบสอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง และนำเอา องค์ความรู้ที่ได้พัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นต่อไป ทำให้เกิดการวิจัยและพัฒนากระบวนการ เสริมสร้างศักยภาพการถ่ายทอดความรู้ องค์ความรู้และวิธีการสั่งสมความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถนำไปใช้จัดทำเป็นหลักสูตรระยะสั้นเพื่อการจัดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ภูมิปัญญา ท้องถิ่นมีศักยภาพในการจัดการเรียนรู้ในชุมชน สามารถบอกความต้องการในการเสริมสร้าง ศักยภาพการถ่ายทอดความรู้และได้รับการพัฒนากระบวนการในการถ่ายทอดศักยภาพความรู้ ความต้องการของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีการจัดเวทีเสวนา การปฏิบัติการถ่ายทอดความรู้ การสังเกตและการสะท้อนผล การจัดแสดงผลงานในลักษณะตลาดนัดความรู้ ซึ่งเป็นการ ดำเนินงานในลักษณะการจัดการความรู้ ก่อให้เกิดผลดีกับทั้งตัวภูมิปัญญาท้องถิ่นผู้รับการ ถ่ายทอดความรู้ ผลดีกับชุมชน คือ ตัวภูมิปัญญาเองมีความภาคภูมิใจ มีความพร้อมและมั่นใจใน ศักยภาพและดำเนินการถ่ายทอดความรู้ในชุมชน ผู้รับการถ่ายทอดความรู้ได้รับความรู้และ นำไปใช้ประโยชน์ได้ ชุมชนมีแหล่งความรู้เพิ่มขึ้นมีเครือข่ายจัดการเรียนรู้เพิ่มขึ้น

มธุรส ศิริสถิตกุล (2553) ได้ทบทวนแนวคิดการพัฒนาชุมชนว่าเป็นสิ่งใหม่ที่เพิ่ง ก่อกำเนิดขึ้นในช่วง 4 ทศวรรษนี้เท่านั้น แต่กลายเป็นสิ่งจำเป็นในฐานะของการทำประเทศให้ ก้าวเข้าสู่ความทันสมัย นักมานุษยวิทยาและนักสังคมศาสตร์สาขาต่างๆ ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับ การพัฒนาทั้งในแง่ที่เป็นผู้วิพากษ์หรือเฝ้าระวังความคิดการพัฒนาให้เห็นถึงสิ่งที่แฝงเร้นอยู่ในวิธี คิด เรื่อง การพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ หรือการสร้าง “ความเป็นอื่น” ที่ “ด้อย พัฒนา” ให้กับชุมชนและในแง่ที่เป็นผู้สนับสนุนความเข้าใจที่ดีต่อชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาไม่ เกิดผลเสียและมีความละเอียดอ่อนต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น ในแง่ของการวิพากษ์ หรือเปิดโปงให้ เห็นสิ่งแฝงเร้นในการพัฒนานั้น การศึกษาแนวคิดการพัฒนาชุมชนมีความสำคัญยิ่งขึ้น เมื่อ



ชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์ ไม่อาจหลบเลี่ยงจากการปะทะของกระแสทุนนิยมและกระแสการครอบงำ ให้ทุกอย่างมีมาตรฐานเดียวกับศูนย์กลางได้

## 7. กรอบแนวคิดในการวิจัย



แผนภาพที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัย